

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої педагогічної
освіти всіх спеціальностей освітнім
ступенем «магістр»

Укладач С. В. Нагайчук

Умань
2023

УДК 37:331.4(075.8)

О-92

Рецензенти:

Азізов Т. Н., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Авраменко О. Б., доктор педагогічних наук, професор кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету інженерно-педагогічної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 7 від 26 лютого 2023 р.)*

Охорона праці в галузі : навчально-методичне посібник для здобувачів вищої пед. освіти всіх спец. за освітнім ступенем «магістр» / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. О. В. Нагайчук. – Умань : Візаві, 2023. – 207 с.

Навчально-методичне посібник містить курс лекцій з дисципліни «Охорона праці в галузі», теми рефератів, питання для самоконтролю, практичні (професійно-орієнтовані) завдання, ситуативні завдання.

Для здобувачів вищої педагогічної освіти за освітнім ступенем «магістр».

УДК 37:331.4(075.8)

ЗМІСТ

ВСТУП	7
Тема № 1. Міжнародні норми в галузі охорони праці.....	9
1.1. Соціальне партнерство (соціальний діалог) в охороні праці.....	9
1.2. Соціальне партнерство як принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці.....	15
1.3. Визначення та основні принципи соціальної відповідальності.....	15
1.3.1. Глобальний договір ООН – корпоративна соціальна відповідальність.....	15
1.4. Міжнародні норми соціальної відповідальності.....	18
1.4.1. Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність».....	18
1.4.2. Стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності».....	21
1.5. Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці.....	22
1.6. Трудові норми Міжнародної організації праці.....	26
1.7. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони праці.....	29
Тема № 2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі освіти.....	37
2.1. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі.....	37
2.1.1. Показчик нормативно-правової захищеності з питань охорони праці.....	39
2.2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі освіти.....	40
2.2.1. Перелік обов'язків та обов'язків з охорони праці в закладах освіти.....	43
Тема № 3. Система управління охороною праці в галузі освіти.....	44
3.1. Основні завдання, цілі, структури та функціонування системи управління охороною праці в галузі освіти.....	44
3.2. Організаційні осередки охорони праці в закладах освіти.....	45
3.3. Організація роботи з охорони праці в системі Міністерства освіти і науки України.....	48
3.4. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці в галузі освіти.....	59
Тема № 4. Організація охорони праці в закладах освіти України.....	63
4.1. Навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління МОН України.....	63

4.1.1. Інструктажі з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності.....	68
4.2. Устаткування, утримання та організація навчально-виховного процесу.....	72
4.2.1. Основні приміщення.....	72
4.2.2. Природне та штучне освітлення.....	75
4.2.3. Повітряно-тепловий режим.....	79
4.2.4. Вентиляція та опалення.....	79
4.2.5. Водопостачання та каналізація.....	80
4.2.6. Обладнання основних приміщень.....	80
4.3. Організація навчально-виховного процесу.....	84
4.4. Охорона праці у навчально-виробничих майстернях.....	85
4.4.1. Вимоги до навчальних і навчально-виробничих майстерень.....	86
4.4.2. Вимоги до освітлення, опалення й вентиляції.....	88
4.4.3. Обладнання і матеріали.....	90
4.4.4. Заходи безпеки під час проведення занять у навчально-виробничих майстернях.....	93
4.4.5. Індивідуальні захисні пристрої.....	95

Тема № 5. Травматизм та професійні захворювання в галузі освіти.

Розслідування нещасних випадків.....	96
5.1. Основні поняття та визначення.....	97
5.2. Причини нещасних випадків.....	98
5.3. Розслідування нещасних випадків.....	100
5.3.1. Повідомлення про нещасні випадки, їх розслідування та облік.....	101
5.3.2. Спеціальне розслідування нещасних випадків.....	108
5.3.3. Розслідування нещасних випадків не виробничого характеру.....	112
5.3.4. Розслідування професійних захворювань.....	114
5.4. Травматизм і професійні захворювання в галузі освіти.....	117
5.5. Розслідування нещасних випадків, що сталися під час освітнього процесу в закладах освіти.....	119
5.5.1. Розслідування нещасних випадків в навчальному закладі.....	121
5.5.2. Спеціальне розслідування нещасних випадків в закладі освіти.....	125
5.5.3. Звітність про нещасні випадки в закладі освіти.....	129
5.6. Заходи та засоби запобігання травматизму та профзахворюванням.....	129

Тема № 6. Актуальні проблеми охорони праці в наукових дослідженнях.....

6.1. Вимоги безпеки до лабораторних приміщень та обладнання для наукових досліджень.....	132
--	-----

6.2. Організація наукових досліджень та основні наукові проблеми в галузі охорони праці.....	132
6.3. Програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Загальнодержавна (національна), галузеві, регіональні програми.....	133
6.3.1. Основні завдання та заходи Галузевої програми.....	133
6.4. Аналіз професійного і виробничого ризиків. Аналіз, прогнозування профілактика травматизму та професійних захворювань.....	134

Тема № 7. Вимоги пожежної безпеки до закладів системи освіти України..... 136

7.1. Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та університетів освіти України.....	136
7.1.1. Організаційні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки.....	137
7.2. Вимоги пожежної безпеки до утримання технічних засобів, приміщень та споруд, евакуаційних шляхів і виходів.....	140
7.3. Загальні вимоги пожежної безпеки до приміщень обладнання.....	142
7.4. Електроустановки.....	144
7.5. Вимоги до утримання технічних засобів протипожежного захисту.....	145
7.6. Вимоги пожежної безпеки до приміщень спеціального призначення, що належать до системи освіти України.....	147
7.7. Пожежна безпека при проведенні культурно-масових заходів.....	150
7.8. Навчання з питань пожежної безпеки в закладах системи освіти України.....	152
7.9. Порядок дій у разі виникнення пожежі.....	154

Тема № 8. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці..... 156

8.1. Стан державного нагляду за охороною праці в Україні. Державна служба України з питань праці.....	156
8.2. Державний нагляд та громадський контроль за охороною праці.....	158
8.3. Основні принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.....	162
8.4. Перелік питань для здійснення планових заходів державного нагляду у сфері промислової безпеки та охорони праці.....	163
8.5. Проведення державного нагляду за охороною праці. Види та основні параметри проведення наглядових заходів.....	165

Тема № 9. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві	16
9.1. Принципи та види загальнообов'язкового державного соціального страхування.....	16
9.2. Суб'єкти та об'єкти страхування. Страховий ризик і страховий випадок.....	17
9.3. Страхові Фонди. Правління Фонду. Виконавча дирекція Фонду.....	170
9.4. Джерела фінансування Фонду. Страхові тарифи.....	171
9.5. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві, втрати працездатності.....	177
9.6. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.....	179
9.7. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.....	184
9.8. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття.....	188
9.9. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування.....	191
ТЕМИ РЕФЕРАТІВ.....	196
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ.....	198
СИТУАЦІЙНІ ЗАДАЧІ.....	199
ПРАКТИЧНІ (ПРОБЛЕМНО-ОСМІСЛЕНІ) ЗАВДАННЯ.....	203
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	204

ВСТУП

Охорона праці в галузі — це дисципліна, яка вивчається з метою формування у майбутніх фахівців із вищою освітою необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь із правових та організаційних питань охорони праці в галузі, безпеки процесів праці, визначеного відповідними державними стандартами освіти, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників щодо результатів виробничої діяльності.

Мета вивчення дисципліни полягає у формуванні у майбутніх фахівців (магістрів) умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнутого науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також внаслідок неперервної нерозривної єдності успішної професійної діяльності з суспільним дотриманням усіх вимог безпеки праці у конкретній галузі.

Завдання вивчення дисципліни полягає у забезпеченні гарантії збереження здоров'я і працездатності працівників у виробничих умовах конкретних галузей господарювання через ефективне управління охороною праці та формування відповідальності керівників і фахівців за колективну та власну безпеку. Засвоївши програму навчальної дисципліни "Охорона праці в галузі" магістри мають бути здатними вирішувати професійні завдання з урахуванням вимог охорони праці та володіти такими **основними професійними компетенціями з охорони праці**:

у науково-дослідній діяльності:

- готовність застосовувати сучасні методи дослідження і аналізу ризиків, загроз і небезпечних умов на робочих місцях та виробничих об'єктах;
- здатність ставити завдання та організувати наукові дослідження з визначення професійних виробничих ризиків, загроз на робочих місцях.

у технічній діяльності:

- обґрунтування розробки безпечних технологій (в галузі діяльності);
- участь у проведенні розслідування нещасних випадків, аварій та професійних захворювань;
- розробка та проведення заходів щодо усунення причин нещасних випадків, з ліквідації наслідків аварій на виробництві.

в організаційно-управлінській діяльності:

- впровадження організаційних і технічних заходів з метою поліпшення безпеки праці;
- здатність та готовність до врахування положень законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці при виконанні виробничих та управлінських функцій;

- здатність до організації діяльності виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці;
- управління діями щодо запобігання виникненню нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;
- впровадження ефективного розподілу функцій, обов'язків і повноважень з охорони праці у виробничому колективі.

у проектній діяльності:

- розробка і впровадження безпечних технологій, вибір оптимальних умов і режимів праці, проектування зразків техніки і робочих місць на основі сучасних технологічних та наукових досягнень в галузі охорони праці.

у педагогічній діяльності:

- розробка методичного забезпечення і проведення навчання та підвищення знань з питань охорони праці.

у консультаційній діяльності:

- надання допомоги та консультації працівників з практичних питань безпеки праці;
- готовність контролювати виконання вимог охорони праці в організації.

Навчально-методичний посібник розроблено відповідно до типової навчальної програми нормативної кваліфікації «Охорона праці в галузі» для закладів вищої освіти, затвердженій Міністерством освіти України 18 березня 2011 року.

Тема № 1: Міжнародні норми в галузі охорони праці

План

- 1.1. Соціальне партнерство (соціальний діалог) в охороні праці.
- 1.2. Соціальне партнерство як принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці
- 1.3. Визначення та основні принципи соціальної відповідальності
- 1.3.1. Глобальний договір ООН – корпоративна соціальна відповідальність.
- 1.4. Міжнародні норми соціальної відповідальності.
- 1.4.1. Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність».
- 1.4.2. Стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності».
- 1.5. Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці
- 1.6. Трудові норми Міжнародної організації праці.
- 1.7. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони праці

1.1. Соціальне партнерство (соціальний діалог) в охороні праці

Основним принципом законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці в міжнародній галузі є правило, є **соціальне партнерство (соціальний діалог)**.

Соціальне партнерство – система взаємовідносин найманими працівниками і власниками засобів виробництва, при якій визнається розбіжності економічних інтересів різних соціальних груп, кожна з них відстоювати свої інтереси через пошук компромісів шляхом розуміння й співробітництва. На практиці соціальне партнерство виступає в якості альтернативи всякій диктатурі класу або особи і є споконвічним (мирним) методом розв'язання соціальних конфліктів. Метою вирішення соціальних конфліктів у межах соціального партнерства – координація інтересів роботодавців і найманих працівників шляхом переговорів і взаємних поступок.

У більшості розвинутих країн державна соціальна політика базується на підставі та на суспільній думці про право на особливі переваги соціального праві потерпілих на виробництві. В Європейському Союзі соціальний діалог став прогресивною частиною загальної стратегії, яка забезпечує конкурентоспроможнішу позицію Європи у стосунках з основними партнерами у світі. Проблеми форм регулювання відносин у суспільстві значно зосереджуються сьогодні у сфері економіки, адже в основі добробуту мають бути закладені такі механізми регуляції, які сприяли б ефективному розв'язанню економічних питань в інтересах усього суспільства. У сфері соціально-трудова відносин такою формою демократичного регулювання, прийнятною для всіх її суб'єктів, став соціальний діалог.

Соціальне партнерство вирішує наступні питання:

- досягнення консенсусу з питань забезпечення зайнятості;

- створення додаткових робочих місць;
- застосування найманої праці з дотриманням вимог техніки безпеки та охорони здоров'я, питання оплати праці, прав працівників на своєчасне отримання заробітної плати;
- забезпечення нормального режиму праці і відпочинку;
- забезпечення права працівників на участь в управлінні процесом підприємстві.

Основними завданнями системи соціального партнерства в Україні можна вважати:

- подолання монополії у розподілі створеного продукту, шляхом залучення всіх суб'єктів суспільних відносин до управління виробництвом;
- підвищення мотивації до праці з метою забезпечення високих трудових результатів роботи, що сприятиме зростанню рівня життя в країні;
- усунення чинників соціальної напруги у суспільстві, зменшення на цій основі негативних економічних наслідків.

У більшості країн ЄС діє **головний** *національний тристоронній орган* і **кілька аналогічних органів, які працюють над різними питаннями**. Роль тристороннього органу є переважно консультативною і дорадчою, тільки в окремих випадках він має повноваження приймати рішення (Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Угорщина, Чеська Республіка). В окремих країнах Євросоюзу, наприклад Естонії, беруть участь усі сторони (уряд – профспілки, роботодавці), до категорії учасників соціального діалогу включено добровільні професійні спілки, представники громадських організацій, а також інспекцій праці та судових органів.

У центрі соціального діалогу в країнах ЄС перебувають питання: зайнятості, політики щодо праці, політики розвитку трудових ресурсів та професійної підготовки, соціального захисту, трудового законодавства, безпеки та гігієни праці тощо. Рівень зайнятості визнано головним елементом впливливим на вирішення найбільш нагальних національних проблем, таких як: демографічне зменшення населення, стабільності пенсійного забезпечення, конкурентоспроможності чи соціальної єдності. У реалізації стратегії зайнятості важливу роль відіграє соціальне партнерство. Воно несе головну відповідальність за проведення модернізації методів організації праці: ведення переговорів і виконання на всіх відповідних рівнях угод, спрямованих на модернізацію методів організації праці, сприяння досягненню необхідного балансу між гнучкістю та гарантією роботи, підвищення якості робочих місць (запровадження нових технологій, нових форм роботи). Соціальні партнери завжди володіють інформацією про ринок праці, що є дуже важливим для успішного проведення політики зайнятості, і є головними учасниками

ефективного виконання погодженої політики. Всі залучені сторони мають доступ до надійних статистичних даних, ін. потрібної інформації та відповідні технічні можливості для виконання покладених на них завдань.

У країнах ЄС питання заробітної плати вирішується шляхом колективних переговорів або індивідуально, на рівні підприємства. При цьому політика оплати праці розглядається як частина макроекономічної політики, спрямованої на збереження стабільності цін, особливо із запровадженням ЄС зони. Зростання заробітної плати у зазначених державах має відобразити зміни економічної ситуації та ситуації у сфері зайнятості. Уряд зобов'язаний створювати сприятливі умови для ведення соціальними партнерами переговорів про заробітну плату, які мусять надзвичайно відповідально діяти, уникати угод, що відповідають до загальних принципів, передбачених засадами економічної політики. Оскільки заробітна плата визнана основою забезпечення сім'ї годувальника, одним з традиційних засобів соціального захисту найманих працівників є конвенції, спрямовані на захист їхніх вимог у разі неплатоспроможності роботодавця.

Запроваджено новий інструмент захисту працівників – *гарантійні фонди*. Політика розвитку трудових ресурсів, зокрема професійної підготовки у більшості країн європейської співдружності є результатом багатовимірних питань діалогу між соціальними партнерами. Однак успішність ефективності соціального діалогу і партнерства в забезпеченні професійної підготовки сьогодні обмежені можливостями і наявними ресурсами держав. Вони відрізняються залежно від країни, галузі, масштабу підприємств.

Важливу роль у цьому мають *національні тристоронні органи*, які забезпечують політичний діалог приймаючи національну, економічну, соціальну та трудову політику. Важливою тенденцією полягає у створенні національної бази (за підтримки міжнародних партнерів) для розвитку людських ресурсів і професійної підготовки, що дає реальні рекомендації для реформування систем освіти і професійної підготовки з новою перспективою постійного навчання.

Велику увагу в Євросоюзі приділяється *соціальному захисту* – практично всі європейські держави вдосконалюють свої системи соціального страхування. У Франції головною метою такої політики стало поширення за допомогою Німеччини моделі соціальної політики передбачає тісний зв'язок соціального страхування та ринку праці з активною ініціативою держави і роботодавців в економічних процесах. Однак універсальної моделі соціального страхування у ЄС не існує.

Не менш важливим для країн Євросоюзу є *трудове законодавство*. Членство в ЄС й економічна глобалізація означають, що працівники підприємств та їх керівництво мають швидко пристосовуватися до вимог міжнародної конкуренції. Така ситуація вимагає створення нової законодавчої бази, що

відповідає потребам роботодавців і найманих працівників. Баланс інтересів у соціально-трудовах відносинах обох сторін забезпечується шляхом серйозного і тривалого діалогу, що є основою директив ЄС про зайнятість, які закликають соціальних партнерів "вести переговори та виконувати угоди на всіх відповідних рівнях, модернізувати методи організації праці, включаючи гнучкий графік роботи для підвищення продуктивності і конкурентоспроможності підприємства, досягнення необхідного балансу між гнучкістю та гнучкістю роботи і підвищенням якості робочих місць".

У соціальному діалозі країн Євросоюзу велика увага приділяється проблемі **нетипових трудових відносин**, таких як **неповний робочий день/місяць, контракти зайнятості з визначеним строком дії, випробувальні контракти**. Правові рамки таких видів трудових відносин визначаються після консультацій та за погодженням із соціальними партнерами для узгодження інтересів сторін. З огляду на досвід країн ЄС важливим є те, що соціальні партнери виявляються цінним демократичним способом розв'язання соціальних проблем, гнучким і динамічним процесом, що має унікальний потенціал і широкі можливості у сприянні прогресу в питаннях глобалізації економіки, інтеграції і перехідного періоду.

Згідно *Закону України "Про соціальний діалог в Україні"* від 23.12.2010 № 2862-VI, **соціальний діалог** – процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та організацій місцевої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, економічних, економічних відносин.

Соціальний діалог здійснюється на принципах: законності та верховенства права; представничості і правоможності сторін та їх представників; взаємності та рівноправності сторін; конструктивності та взаємної довіри; досягнення та прийняття реальних зобов'язань; взаємної поваги та поваги до прийнятих рішень; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань.

Соціальний діалог здійснюється на національному, галузевому, територіальному та локальному (підприємство, установа, організація) рівнях на двосторонній або двосторонній основі.

До сторін соціального діалогу належать:

1) **на національному рівні** – профспілкova сторона, суб'єктами якої є об'єднання професійних спілок, які мають статус всеукраїнських; сторона роботодавців, суб'єктами якої є об'єднання організацій роботодавців, які мають

статус всеукраїнських; сторона органів виконавчої влади, суб'єктом якої є Кабінет Міністрів України;

2) *на галузевому рівні* – профспілкova сторона, суб'єктами якої є всеукраїнські профспілки та їх об'єднання, що діють у межах певного виду або кількох видів економічної діяльності; сторона роботодавців, суб'єктами якої є всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців, що діють у межах певного виду або кількох видів економічної діяльності; сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є відповідні центральні органи виконавчої влади;

3) *на територіальному рівні* – профспілкova сторона, суб'єктами якої є профспілки відповідного рівня та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; сторона роботодавців, суб'єктами якої є організації роботодавців та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. На території відповідної адміністративно-територіальної одиниці сторонами соціального діалогу можуть бути органи місцевого самоврядування та уповноважені, визначені законодавством;

4) *на локальному рівні* – сторона профспілки, суб'єктами якої є первинні профспілкові організації, а в разі їх відсутності – вільно обрані для ведення колективних переговорів представники (представник) працівників; сторона роботодавця, суб'єктами якої є роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця.

Соціальний діалог здійснюється між сторонами соціального діалогу відповідного рівня за допомогою:

1) *обміну інформацією*, який здійснюється з метою з'ясування позицій, досягнення згоди, пошуку компромісу і прийняття спільних рішень з питань економічної та соціальної політики. Порядок обміну інформацією визначається сторонами. Жодна із сторін не може відмовити в наданні інформації крім випадків, якщо така інформація відповідно до закону належить до інформації з обмеженим доступом;

2) *консультацій*, які проводяться за пропозицією сторони соціального діалогу з метою визначення та зближення позицій сторін при прийнятті ними рішень, що належать до їх компетенції. Сторона-ініціатор направляє іншій стороні письмову пропозицію із зазначенням предмета консультації та терміну її проведення. Сторони, які одержали таку пропозицію, зобов'язані взяти участь у консультації, спільно погодити порядок і строки її проведення та визначити склад учасників;

3) *узгоджувальних процедур*, які здійснюються з метою врахування позицій сторін, вироблення компромісних узгоджених рішень під час розроблення

проектів нормативно-правових актів. Порядок проведення узгоджувальних процедур визначається органами соціального діалогу відповідного рівня. Недосягнення компромісу між сторонами за результатами узгоджувальних процедур не може бути підставою для перешкоджання роботі органів соціального діалогу;

4) *колективних переговорів з укладення колективних договорів і угоди* – результатами колективних переговорів укладаються колективні договори та угоди: на національному рівні – *генеральна угода*; на галузевому рівні – *галузеві (міжгалузеві) угоди*; на територіальному рівні – *територіальні угоди*; на *локальному рівні* – колективні договори. Порядок проведення колективних переговорів визначається законом.

Для ведення соціального діалогу на національному та територіальному рівнях з рівного числа представників сторін соціального діалогу відповідного рівня *утворюються Національна тристороння соціально-економічна рада та територіальні тристоронні соціально-економічні ради*. Сторонами сторін можуть утворюватися *галузеві (міжгалузеві) тристоронні або двосторонні соціально-економічні ради* та ін. тристоронні органи соціального діалогу (комітети, комісії тощо). На локальному рівні для ведення колективних переговорів з укладення колективних договорів та угод працівників (суб'єктами якої є первинні профспілкові організації) у разі відсутності – вільно обрані представники (представник) працівників – стороною роботодавця (суб'єктами якої є роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця) утворюється *двостороння робоча комісія* відповідно до закону. Тристоронні або двосторонні органи соціального діалогу утворюються за спільним рішенням сторін відповідного рівня. Рішення будь-якої сторони соціального діалогу відповідного рівня про прийняття сторонами рішення про утворення тристоронньої або двостороннього органу соціального діалогу та його кількісний склад кожної сторони соціального діалогу самостійно призначає (делегує) для участі в його роботі уповноважених представників.

Рішення, прийняті тристоронніми або двосторонніми органами соціального діалогу в межах їх повноважень, є обов'язковими для розгляду органами державної влади та органами місцевого самоврядування, профспілками та об'єднаннями, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями відповідного рівня. Органи соціального діалогу інформують громадськість про свою діяльність та прийняті рішення. Контроль за виконанням прийнятих рішень та досягнутих домовленостей здійснюється безпосередньо сторонами соціального діалогу. Особи, винні в порушенні законодавства про соціальний діалог, несуть відповідальність згідно із законом.

1.2. Соціальне партнерство як принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці

Важливе місце у нормативно-правовому полі з охорони праці займають міжнародні договори та угоди, до яких Україна приєдналася в установленому порядку. Переважна більшість міжнародних договорів та угод, в яких бере участь Україна і які більшою або меншою мірою стосуються охорони праці – це

чотири групи документів:

- Конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці.
- Директиви Європейського Союзу (ЄС).
- Договори та угоди, підписані в рамках Співдружності Незалежних Держав.
- Двосторонні договори та угоди.

Особливо велике значення серед міжнародних договорів, якими регулюються трудові відносини, мають Конвенції Міжнародної організації праці, Міжнародні норми соціальної відповідальності стандарту SA 8000 “Соціальна відповідальність”. Міжнародний стандарт ISO 26000 “Настанова по соціальній відповідальності”), Директива ЄС 90/269/ЄС від 1 червня 1989 р. «введення мір, що сприяють покращенню безпеки умов праці працівників». До речі, Директиви, що приймаються в Європейському Союзі і є законом для всіх його країн, завжди відповідають принципам МОП. З іншого боку, у розробці нових конвенцій, рекомендацій та інших документів МОП враховують передовий досвід країн – членів ЄС.

Україна не є членом ЄС, але з найвищих рівнів заявляла про своє прагнення до вступу до цієї організації. Одна з умов прийняття нових країн до ЄС – відповідність їхнього законодавства законодавству ЄС, тому в нашій країні триває активна робота з виконання вимог законів і нормативно-правових актів Директивам ЄС.

Активна робота з розвитку та вдосконалення правової бази охорони праці проводиться також членами Співдружності Незалежних Держав (СНД). Важливу роль тут грають модельні закони, прийняті на міждержавному рівні. Метою цих законів є сприяти зближенню національного законодавства в галузі охорони праці на міждержавному рівні, створення єдиної правової бази, спрямованої на максимальне забезпечення соціальної захищеності працівників.

1.3. Визначення та основні принципи соціальної відповідальності

1.3.1. Глобальний договір ООН – корпоративна соціальна відповідальність

Одним із значущих світових орієнтирів в розвитку питань корпоративної соціальної відповідальності стала Міжнародна ініціатива Організація Об'єднаних Націй (ООН) – **Глобальний договір ООН (Global Compact)**. Ідею Глобального договору запропонував Генеральний секретар ООН Кофі Аннан на

Всесвітньому економічному форумі 1999 року. Дію договору спрямовано на залучення корпорацій до розв'язання глобальних проблем цивілізації.

Глобальний договір ООН є добровільною ініціативою, яка об'єднує приватні компанії, агенції ООН, бізнес асоціації, неурядові організації та профспілки у єдиний форум задля сталого розвитку через відповідальне та інноваційне корпоративне лідерство.

Десять універсальних принципів Глобального договору орієнтовані на втілення практик відповідального бізнесу у сферах прав людини, стандартів праці, екологічної відповідальності та боротьби із корупцією. Глобальний договір не передбачає якогось "нагляду" чи суворої оцінки діяльності компанії. Він базується виключно на добровільних ініціативах бізнесу щодо підтримання принципів сталого розвитку, прозорої діяльності, публічної звітності та втілення принципів Глобального Договору в ділову стратегію корпоративної культури та повсякденну ділову практику.

Принципи, на яких ґрунтується Глобальний договір

1. права людини:

Принцип 1. Комерційні компанії повинні сприяти та поважати захист прав людини, проголошених на міжнародному рівні.

Принцип 2. Комерційні компанії повинні таким чином заохочувати діяльність, щоб вона не сприяла порушенню прав людини.

2. принципи праці:

Принцип 3. Комерційні компанії повинні підтримувати свободу зібрань і дієве визнання права на колективні угоди.

Принцип 4. Комерційні компанії повинні сприяти викоріненню примусової праці.

Принцип 5. Комерційні компанії повинні сприяти ефективному викоріненню дитячої праці.

Принцип 6. Комерційні компанії повинні сприяти викоріненню дискримінації у сфері зайнятості та працевлаштування;

3. екологічні принципи:

Принцип 7. Комерційні компанії повинні дотримуватися превентивних підходів до екологічних проблем.

Принцип 8. Комерційні компанії повинні ініціювати поширення екологічної відповідальності.

Принцип 9. Комерційні компанії повинні стимулювати розвиток і розповсюдження екологічно чистих технологій;

4. антикорупційні принципи:

Принцип 10. Комерційні компанії повинні протидіяти будь-яким формам корупції, включаючи здирицтво.

Кожна компанія, яка сповідує ідеї корпоративної соціальної

відповідальності та вважає її філософією свого бізнесу, розробляє своє бачення сталого розвитку та формулює принципи корпоративної соціальної відповідальності в стратегії розвитку компанії. Залежно від характеру бізнесу та визначених пріоритетів розвитку компанія формулюють свої принципи корпоративної соціальної відповідальності, що базуються на загальновизнаних поняттях.

Можна навести основні принципи корпоративної соціальної відповідальності, якими керуються компанії:

1. Виробництво якісної продукції та послуг, які необхідні для суспільства.
2. Безумовне виконання законодавства: податкового, екологічного, праці тощо.
3. Ефективне ведення бізнесу, який орієнтований на створення податкової економічної вартості та підвищення конкурентоспроможності в інтересах власників та суспільства.
4. Розбудова сумлінних та взаємовигідних відносин з усіма заінтересованими сторонами.
5. Дотримання міжнародних угод та використання рекомендацій міжнародних стандартів.
6. Використання ресурсозберігаючих технологій та забезпечення екологічної безпеки виробництва.
7. Надання ефективних робочих місць, достойним рівнем оплати праці та соціальних пільг.
8. Забезпечення безпеки праці.
9. Сприяння усесторонньому професійному розвитку та підвищенню кваліфікації працівників.
10. Врахування інтересів суспільства та загальноприйнятих етичних норм в діловій практиці.
11. Внесок у розвиток громадянського суспільства проведення партнерських програм, соціальних та благодійних проектів.

Український **Ініціативний договір** був започаткований у квітні 2006 р. Зараз кількість учасників Глобального Договору в Україні перевищує 130, вони створили національну мережу з метою поширення ініціатив корпоративної соціальної відповідальності в Україні, обміну досвідом, освіти та спільних дій.

Кожна компанія, яка сповідує ідеї корпоративної соціальної відповідальності та вважає її філософією свого бізнесу, розробляє своє бачення сталого розвитку та формулює принципи корпоративної соціальної відповідальності в стратегію розвитку компанії, здійснює внесок у формування громадянського суспільства шляхом створення та виконання партнерських програм, соціальних та благодійних проектів.

Соціальні програми компанії – добровільна та послідовна діяльність в

соціальної, економічної та екологічної сферах. Соціальні програми носять системний характер, пов'язані з місією та стратегією розвитку бізнесу та спрямовані на задоволення запитів різних заінтересованих сторін. Соціальні програми компанії можуть бути внутрішніми та зовнішніми.

Впровадження системи корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) – це багаторівневий процес удосконалення всіх інструментів менеджменту компанії. Заручившись підтримкою керівництва, особи, які відповідають за КСВ-практику, аналізують існуючі корпоративні політики та регламенти, ділячі бізнес-стратегії на правила з точки зору принципів корпоративної соціальної відповідальності.

Для планування та реалізації стратегії КСВ, постійного моніторингу виконання програм та регулярної звітності формується команда відповідальних осіб. Це можуть бути менеджери з відділу управління персоналом, маркетингу, PR-менеджери, або менеджери з корпоративної соціальної відповідальності.

Стратегічні рішення з впровадження корпоративної соціальної відповідальності та реалізації соціальних ініціатив приймаються вищим керівництвом, радою директорів, або власниками компанії. До документів, в яких закріплена стратегія компанії з точки зору корпоративної соціальної відповідальності, належать: кодекс етики, кодекс корпоративної поведінки, етичний кодекс, корпоративні стандарти політики та інші.

1.4. Міжнародні норми соціальної відповідальності

Міжнародними нормами соціальної відповідальності є Стандарт SA 8000 "Соціальна відповідальність" та стандарт ISO 26000 "Настанова з соціальної відповідальності".

1.4.1. Міжнародний стандарт SA 8000 "Соціальна відповідальність"

Стандарт SA 8000 "Соціальна відповідальність" – це стандарт, який визначає вимоги до системи захисту, що дозволяють організації розробляти, підтримувати і запроваджувати політику та методи управління питаннями соціальної відповідальності, які вона може контролювати, а також демонструвати це зацікавленим сторонам.

Стандарт SA 8000 "Соціальна відповідальність" визначає вимоги щодо соціального захисту, які дозволяють компанії:

- розробляти, підтримувати і запроваджувати політику й методи управління питаннями, які компанія може контролювати або на які вона може впливати;
- демонструвати зацікавленим сторонам, що її політика, методи і дії відповідають вимогам даного стандарту.

Міжнародний стандарт SA 8000 "Соціальна відповідальність" був

розроблений міжнародною неурядовою організацією “Соціальна відповідальність” (Social Accountability International), яка розташована в США. Понад 1,6 мільйона робочих на 2919 заводах в 62 країнах і 65 галузях працюють відповідно до стандарту SA8000. Місією компанії, яка розробила стандарт SA 8000, є поліпшення прав робітників. У тому числі організація бореться з ліквідацію напівлегальних виробництв з низькою зарплатою і важкою ручною працею. Також на рахунок у SAI локальні програми Project Cultivar.

SA 8000 базується на принципах Конвенції Міжнародної організації Праці, Конвенції ООН з прав дитини, Всесвітньої декларації Прав Людини. Цей Стандарт є універсальним засобом для практичної реалізації моральних і етичних норм у діяльності адміністрації підприємства.

Соціальна відповідальність – це здатність організації адміністрації підприємства оцінити соціальні наслідки своєї діяльності, у тому числі наслідки у її навколишньому середовищі. Даний стандарт створений компанією Social Accountability International, місія якої полягає в просуванні прав людини для працівників у всьому світі.

Мета стандарту SA 8000 – поліпшення умов праці і життєвого рівня працівників. Він може застосовуватися як у розвинутих країнах, так і в країнах що розвиваються. Як правило, це стосується великих підприємств, а також у громадських організацій.

Даний стандарт визначає вимоги до соціального захисту, що дозволяють компанії: розробляти, підтримувати і вдосконалювати політику, і методи управління питаннями, які компанія може контролювати або на яких вона може робити вплив; демонструвати цю політику сторонам, що політика, методи і дії знаходяться відповідно до вимог даного стандарту. Вимоги даного стандарту повинні застосовуватися відповідно з врахуванням географічного місця розташування галузі діяльності і розміру компанії.

У стандарті соціальної відповідальності стандарту чітко викладені вимоги до застосування захорони праці з таких аспектів:

1) **дитяча праця.** Щодо застосування дитячої праці визначено мінімальний робочий вік (15 років); встановлюються рекомендації з надання допомоги працюючим дітям, які не досягли мінімального віку; визначаються методи для забезпечення безпеки їхньої роботи;

2) **примусова праця.** Можливою є ситуація, коли працівник змушений працювати проти свого бажання (з винагородою чи компенсацією або без них) якщо він не може звільнитися за власним бажанням. Примусова праця включає: рабство або умови, схожі на рабські; кріпосну працю; страхування працівником виконання своїх зобов'язань; обов'язкову тюремну працю;

3) **здоров'я і безпека.** Роботодавці повинні створити для працівників безпечні і здорові умови для роботи; забезпечити процедурами, що стосуються

здоров'я, безпеки і контролю ризиків; здійснити відповідне навчання;

4) **свобода об'єднання і право на переговори про укладення колективного договору.** Вільний вступ в асоціації дозволяє трудящим захищати свої інтереси і права, а укладання колективного договору дозволить більш ефективно вести переговори з роботодавцями;

5) **дискримінація.** Не повинна проявлятися дискримінація при прийомі на роботу, виплаті компенсацій, доступі до навчання, просуванні, звільненні, виході на пенсію. Не допускається дискримінація, заснована на расових чи кастовій приналежності, національності, релігії, інвалідності, статі, сексуальній орієнтації, членстві в профспілках, політичних поглядах;

6) **дисциплінарні стягнення.** Компанія не повинна використовувати або сприяти застосуванню тілесних покарань, ментального або фізичного приниження, словесних образ;

7) **робочий час.** Умови праці повинні відповідати вимогам в галузі законам і стандартам, що стосуються робочого часу. Максимальна тривалість робочого тижня не повинна перевищувати 48 годин на регулярній основі (в Україні – 40 год). Персонал повинен мати щонайменше один вихідний день кожні сім днів. Понаднормові роботи не повинні перевищувати 12 год на тиждень і застосовуватися тільки у виняткових випадках. Мають виплачуватися преміальні;

8) **оплата праці.** Зарплата працівника повинна бути нижчою за рівень мінімальних галузевих стандартів, які відповідають основним потребам, плюс дохід. Крім того, вона не повинна зменшуватися внаслідок дисциплінарних покарань. Зарплата кожного працівника повинна бути чітко визначена документально і виплачуватися відповідно до законодавства, готівкою або будь-яким ін. способом, зручним для працівника.

Компанія має забезпечити розуміння і виконання вимог Стандарту на всіх рівнях організації. Методи повинні серед ін. включати: а) чітке визначення функцій, обов'язків і повноважень; б) навчання нових і/або тимчасових працівників при прийнятті на роботу; в) періодичне навчання й ознайомлені програми для працівників; г) постійний контроль діяльності та результатів, що засвідчують ефективність систем, які використовуються для виконання політики компанії та вимог Стандарту; контроль постачальників (субпідрядників) і субпостачальників.

Для вирішення проблем і вживання коригувальних заходів компанії слід дотримуватися таких правил: 1) вивчати зауваження працівників та ін. зацікавлених сторін щодо виконання/невиконання політики компанії і/або вимог Стандарту та реагувати на ці зауваження; 2) не накладати на працівників стягнення, звільняти чи будь-яким ін. чином дискримінувати працівників за

надання інформації щодо виконання даного стандарту; 3) вживати заходів для усунення недоліків та розподілу з цією метою необхідних ресурсів, відповідно до характеру і ступеня виявленого порушення політики компанії і/або вимог стандарту; 4) визначати і підтримувати процедури для регулярного інформування всіх зацікавлених сторін про виконання вимог, результати аналізу, управління і контролюючих заходів.

Результатами використання стандарту SA 8000 можна вважати: 1) появу чіткого визначення порядку та умов приймання на роботу і здійснення трудової діяльності; 2) встановлення соціальної відповідальності як запоруки проведення бізнесу; 3) постійне удосконалення умов праці; 4) можливість за допомогою сертифікації провести незалежну перевірку соціальної орієнтованості підприємства; 5) сприяння прозорому залученню стівоків та ін. зацікавлених сторін; 6) появу чітких і доступних для впровадження рекомендацій.

1.4.2. Міжнародний Стандарт ISO 26000 – встановлення соціальної

відповідальності

Стандарт ISO 26000 – це міжнародна встановлення з соціальною відповідальністю і не є документом, який надає сертифікацію, як, наприклад, ISO 9001 та ISO 14001. Згідно ISO 26000 компанія включає такі компоненти, як захист прав людини, навколишнє середовище, безпеку праці, права споживачів та розвиток місцевих громад, а також організаційне управління та етику бізнесу. Тобто керівництво враховані усі принципи, які зазначені у Глобальній ініціативі Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), до якого приєдналося 6 тисяч компаній та організацій, серед яких і українські.

Цей міжнародний стандарт надає інструкції щодо основних принципів соціальної відповідальності, ключових тем та питань, що мають відношення до соціальної відповідальності, а також щодо шляхів впровадження соціально відповідальності до існуючих стратегій, систем, практик та процесів організації. Він наголошує на важливості результатів та діяльності у сфері соціальної відповідальності та її удосконалення.

Цей міжнародний стандарт замислений як такий, що буде корисним для всіх типів організацій у приватному, державному та неприбутковому секторах, незалежно від розміру компанії великих і малих, діючих у розвинутих країнах або країнах, що розвиваються. Хоча не всі розділи цього міжнародного стандарту будуть однаково корисними для всіх типів організацій, всі основні аспекти є придатними для кожного типу організацій. Кожна організація самостійно визначає, що є придатним та важливим для неї шляхом власних оцінок та діалогу з зацікавленими сторонами.

Використання цього міжнародного стандарту підтримує кожну

організацію у прагненні стати більш соціально відповідальною, брати до уваги інтереси її членів, відповідати чинному законодавству та поважати міжнародні норми поведінки.

Розуміючи, що організації знаходяться на різних щаблях розуміння та впровадження соціальної відповідальності, цей міжнародний стандарт запланований для використання тими, хто тільки розпочинає розглядати питання соціальної відповідальності, а також і для тих, хто має досвід її впровадження. Широке впровадження на підприємствах, в організаціях та установах вимог міжнародного стандарту ISO 26000 сприятиме зростанню показників сталого розвитку України.

1.5. Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці

Значна увага приділяється питанням охорони праці та здоров'я на виробництві у Європейському Союзі і країнах, що входять до нього. Створення Європейського Союзу було затверджено Угодою 07/22/1992 у місті Маастрих(Нідерланди).

Європейський Союз – це об'єднання деяких з найкращих європейських країн, що об'єдналися заради миру і розвитку.

Питання охорони безпеки працівників регулюється в Європейському договорі з 1987 р. Згідно з розумінням і значенням охорони безпеки праці законодавчі основи охорони безпеки праці ґрунтуються на трьох стовпах:

1. Охорона безпеки працівників передбачено статтею 137 договору.
2. Вільне пересування товарів, як передбачено статтею 95 договору.
3. Захист довкілля, який передбачено має на увазі охорону безпеки праці працівників в усіх сферах виробничу діяльність, як передбачено статтею 175 договору.

Правом законодавства ЄС є *регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки*. Регламенти є обов'язковими, оскільки вони є різними, одні з них обов'язкові до виконання, інші – лише встановлюють бажані схеми поведінки.

Регламенти є актами прямого застосування, що не потребує ратифікації, це означає, що вони мають пряме дію, оскільки наділений пріоритетом над національними актами.

Директива не має прямої дії, тому реалізується через акти національного законодавства. Для ухвалення необхідного акта державі – члену ЄС передбачається певний термін. Якщо вона не виконала цього обов'язку, то будь-який громадянин може в суді безпосередньо посилатися на директиву ЄС, якщо відповідачем є держава.

Законодавство Євросоюзу у сфері охорони праці можна умовно розділити на дві групи:

- Директиви ЄС по захисту працівників;

- Директиви ЄС по випуску товарів на ринок (включаючи устаткування, машини, засоби колективного і індивідуального захисту, які використовують працівники на робочому місці).

Законодавство Євросоюзу про охорону праці згруповане таким чином:

1. Загальні принципи профілактики і основи охорони праці.
2. Вимоги охорони праці для робочого місця.
3. Вимоги охорони праці при використанні устаткування.
4. Вимоги охорони праці при роботі з хімічними, фізичними і біологічними речовинами.
5. Захист на робочому місці певних груп працівників.
6. Положення про робочий час.
7. Вимоги до устаткування, машин, судин під високим тиском, тракторів і сільськогосподарських машин.

Окрім нормативно-правових актів, в Євросоюзі широко застосовуються заходи не законодавчого характеру (наприклад, кожні п'ять років вживаються програми дій з охорони праці на робочому місці).

Директива ЄС – тип законодавчого акту Європейського Союзу. На відміну від постанови або регламенту, директива не має прямої дії, Директива вводить через національне законодавство обов'язок державу-члена в зазначений термін прийняти заходи для досягнення певної в ній мети.

Директиви підлеглий інструмент, вони повинні відображувати положення договорів, але вони так само як і договори мають верховенство наднаціональним правом.

Отже, якщо держава-членка власно не ввела відповідну Директиву в національне законодавство, вона проте має силу закону в цій країні – учасниці Євросоюзу, і її виконання може бути оскаржено в Суді Європейського Союзу.

Директиви набудуть сили до дію в наступних випадках:

1. Витік з граничного термін трансформації Директиви в національне законодавство.
2. Положення директиви досить точні і безумовні (прямої дії не набувають форми-завдання і норми-завдання);
3. Директива містить права приватних осіб відносно держави, які повинні захищатися судами держав-членів ЄС;
4. Директива регулює “вертикальні” правовідносини (між приватними особами і публічною владою), а не “горизонтальні” (приватних осіб між собою).

Директиви ЄС з питань охорони праці є юридичними інструментами, прийнятими Європейською Радою і Європейським Парламентом.

Вони мають бути перенесені до національних юридичних законодавчих основ і, таким чином, залишається можливість необхідного маневру, як можливості використання різних засобів і форм впровадження. Таким чином,

реалізація Директиви може відрізнятись в деяких деталях в різних Країнах-членах ЄС.

Найцікавіший нормативний матеріал містить Директива від 12 червня 1989 р. № 89/391 “Про заходи по поліпшенню безпеки і здоров’я працівників”, що включає рамкові норми ЄС по техніці безпеки і виробничій санітарії. У преамбулі до Директиви міститься важливе принципове положення про те, що безпечні і здорові умови праці – це мета, яка не має бути підпорядкована економічним умовам і інтересам. Іншими словами, дана сфера розглядається як переважно соціальна, де не повинні превалювати міркування економічної рентабельності, прибутковості, безпосередньої вигоди.

Сфера дії норм, закріплених в Директиві, майже універсальна – всі галузі економіки, всі приватні і державні підприємства, установи, організації (окрім армії і поліції), всі найняті робітники (включаючи осіб, які проходять виробниче навчання) і тимчасові працівники. Єдине виключення – домашні працівники.

У Директиві два головні розділи: обов’язки підприємців і обов’язки працівників. У першому розділі підкреслюється, що головний обов’язок по забезпеченню здорових і безпечних умов праці покладається на підприємців. Останні не мають права перекласти цей обов’язок відповідно відповідальність на зовнішні організації і експертів, у яких вони консультуються на підприємства, і на самих працівників.

Обов’язки працівників по охороні праці не знімають з підприємців головну відповідальність цієї області. Підприємці зобов’язані забезпечити здорові і безпечні умови праці; приймати організаційні і інші заходи по запобіганню виробничим ризикам і інформуванню про них працівників, по навчанню їх безпечним умовам праці; постійно удосконалювати охорону праці, пристосовувати її до умов, що змінюються, виходячи з таких загальних принципів:

- задоволення максимального великому числу ризиків;
- зменшення кількості ризиків, яким неможливо запобігти;
- ліквідація ризиків виникнення ризиків;
- використання машин і роботи до людини, особливо відносно об’єктування робочих місць, вибору виробничого устаткування, виробничих методів, прийомів праці відповідно до вимог ергономіки з метою уникнути монотонної роботи і роботи в примусовому ритмі, що завдають шкоди здоров’ю працівника;
- пристосування до вимог технічного прогресу;
- заміни небезпечного устаткування безпечним або менш небезпечним;
- проведення політики запобігання виробничому травматизму і професійним захворюванням, у тому числі вживання заходів в області технології,

організації виробництва і праці, соціальних стосунків на виробництві і інших заходів, що впливають навиробниче середовище в цілому;

- пріоритету колективних заходів над засобами індивідуального захисту;
- обов'язкового проведення інструктажу працівників по техніці безпеки і запобігання виробничим ризикам.

Директива спеціально виділяє обов'язки підприємців по наданню першої допомоги працівникам, що стали жертвами нещасних випадків на виробництві, по запобіганню пожежам, евакуації працівників з небезпечних місць, живаго заходів у випадку, якщо працівникові, його життю і здоров'ю загрожує негайна небезпека; інформуванню, вченню і інструктажу працівників, проведенню консультацій з представниками працівників.

Основні напрямки стратегії ЄС у сфері охорони праці: 1) збереження і розвиток працездатності; 2) профілактика виробничого травматизму і професійних захворювань; 3) профілактика захворювань опорно-рухового апарату; 4) сприяння психологічному благополуччю робітнику на робочому місці; 5) збереження трудової активності й управління людським професією.

Діяльність ЄС з охорони праці здійснюється за такими напрямками: науковий і пропагандистсько-організаційний. Об'єктами діяльності інститутів охорони праці держав Євросоюзу створені два міжнародні центри. Європейською комісією розроблено так звану Шосту п'ятирічну програму, мета якої – зробити ЄС міжнародним центром у сфері психології та ергономії на роботі. Комісія ЄС розробила норми та стандарти з охорони праці та безпеки технічного устаткування, які впроваджуються в національній формі в державах – членів ЄС.

Принципами, що діють у всіх країнах – членах ЄС, є відповідність новим технологіям та системам організації праці. Для практичного втілення в життя положень стратегії ЄС використовуються всі наявні важелі (законодавче регулювання, соціальні дії, економіка корпоративної соціальної відповідальності, економічні стимули). Розвитку культури охорони праці сприяють Європейські тижні з охорони праці на виробництві, що проводяться з 2000 року, випускаються відповідні журнали, наприклад "Magazine" 11 мовами.

Європейська агенція охорони праці випустила збірник матеріалів **про використання системи управління охорони праці в країнах – членах Євросоюзу**". Завдання ЄС – створити сучасні, ефективно виконувані і застосовувані на практиці нормативно-правові акти. В умовах ринкової економіки основою відносин між головними суб'єктами – роботодавцем і працівником – є закон. Отже, у разі виникнення спору спрацьовує схема, за якою сам факт ушкодження здоров'я або загибелі працівника на виробництві є підтвердженням невиконання роботодавцем тих чи ін. загальносформульованих норм законодавства. Все інше – виконання конкретних профілактичних заходів,

які вживалися роботодавцем, і заходів, рекомендованих йому відповідними державними інститутами, страховими компаніями, науково-дослідними або ін. організаціями з охорони праці, стає питанням другого рівня, що відіграє лише допоміжну роль у розгляді конфліктів (але набуває принципового значення для роботодавця, який під тиском економічних та інших важелів впливу змушений зробити правильні висновки на майбутнє і врахувати рекомендації зазначених організацій).

1.6. Трудові норми міжнародної організації праці

Міжнародна організація праці (International labor organization) – одна з найстарших і найбільших міжнародних організацій. Міжнародна організація праці (МОП) створена на підставі статутного принципу, згідно з яким «мирний і міцний світ може бути встановлений лише на основі соціальної справедливості».

Основні напрямки і завдання МОП проголошені в Статуті. Діяльність МОП будується на основі трибічного представництва працівників, роботодавців і урядів – трипартизма. МОП виробила такі ключові інструменти індустріального суспільства, як восьмигодинний робочий день, захист матерів, законодавство, що забороняє використання дитячої праці, а також інші дієсприятелі безпеці на робочих місцях і нормальним трудовим умовам. МОП є міжнародною інституційною основою, що допомагає розглядати такі питання і знаходити рішення, сприяючі поліпшенню умов праці у всьому світі. Міжнародна організація праці з'явилася разом з Конференцією на підставі Версальського договору в 1919 році. Вона була заснована для вираження зростаючої заклопотаності з приводу соціальної реформи після Першої Світової Війни і впевненості в тому, що така реформа повинна проводитися на міжнародному рівні.

Вищий орган МОП – Міжнародна конференція праці (МКП), або Генеральна конференція – робота котрої визначається спеціальним регламентом. МКП – це знаменитий напрямок діяльності МОП, тут обговорюються соціальні проблеми сфери праці, розробляються та затверджуються міжнародні норми праці, вигляді конвенцій та рекомендацій, приймаються резолюції щодо окремих питань діяльності МОП, заслуховується звіт про діяльність організації за минулий рік та затверджуються бюджет і програма на наступні два роки. Разом з тим обирається адміністративна рада.

Статутом МОП передбачені **робочі органи МОП – галузеві комітети, регіональні конференції, адміністративна рада, Міжнародне бюро праці (МБП)**.

Галузеві комітети є постійними органами, які створені поза конференцією для обговорення на міжнародному рівні соціально-трудова проблеми окремих найважливіших галузей економіки.

Регіональні конференції скликаються для підтримки постійного зв'язку МОП із різними районами світу та вивчення соціально-економічних змін, які там відбуваються. Конференції скликаються за необхідністю та можливістю для обговорення питань, важливих для конкретного регіону.

Адміністративна рада є виконавчим органом МОП, який спрямовує її роботу в період між конференціями.

Міжнародне бюро праці – це постійний секретаріат та офіційно дослідний центр із соціальних питань і світовий довідково-інформаційний центр МОП, штаб-квартира якого знаходиться в Женеві (Швейцарія). Організаційний МБП складається із ряду департаментів та має декілька бюро представств у різних країнах. При МБП було створено два науково-навчальні заклади з підвищення кваліфікації: Міжнародний інститут соціально-трудових досліджень у Женеві та Міжнародний навчальний центр у Турині (Італія). На місцевій основі функціонують органи МОП – *адміністративні* (виконавчий орган), *галузеві комітети*. Принципи трипартизму також враховуються при підборі кандидатур у міжнародне бюро праці та його регіональні бюро. МОП нині налічує більше 180 країн-членів, є діяльним у вивченні прав людини, гармонійному соціально-економічному розвитку народів світу через *запровадження та контроль за виконанням міжнародних стандартів праці*, технічне співробітництво, соціальні науки, дослідження і поширення інформації, готує кадри, займається соціальною справою.

Основними завданнями МОП є:

- розробка міжнародної політики і програм, направлених на вирішення соціально-трудових проблем;
- створення і виконання міжнародних трудових норм у вигляді Конвенцій і Рекомендацій, а також здійснення даної політики;
- допомога країнам-членам у вирішенні соціально-трудових проблем, таких як, зокрема, безробіття;
- захист прав людини (права на працю, на об'єднання, захист від примусової праці, від дискримінації і т. п.);
- боротьба з бідністю за поліпшення життєвого рівня трудящих, розвиток соціального забезпечення;
- розробка програм поліпшення умов праці і виробничого середовища, техніки безпеки і гігієни праці, охорона і відновлення довкілля;
- сприяння організаціям трудящих і підприємців в їх роботі спільно з урядами по регулюванню соціально-трудових стосунків;
- розробка заходів по захисту найуразливіших груп трудящих: жінок, молоді, інвалідів, літніх людей, трудящих-мігрантів.

Перераховані завдання були і залишаються головними у всій діяльності

МОП. В той же час, в сучасних умовах виникла необхідність визначити пріоритети її діяльності.

У програмах діяльності МОП останніх років ці пріоритети можна звести в основному до наступних:

- підтримка процесу демократизації, з тим щоб він сприяв розвитку трипартизму, діалогу між трьома названими партнерами в кожній державі;
- продовження боротьби з бідністю за рахунок збільшення зайнятості, зокрема шляхом організації широкої перепідготовки робочої сили;
- захист трудових і цивільних прав трудящих у всіх її формах.

В процесі здійснення своєї діяльності по регулюванню соціально-трудових стосунків МОП розробляє міжнародні трудові норми та управління на поліпшення умов праці і життя трудящих, підвищення можливостей зайнятості, підтримку основних прав людини, вдосконалення загальної професійної освіти.

Міжнародні трудові норми охоплюють такі області:

- основні права людини у сфері праці: вольова асоціація, ліквідація примусової праці, рівність можливостей (зайнятості);
- сприяння зайнятості;
- поліпшення умов праці і виробничої безпеки; інспекція праці і трудових стосунків;
- соціальне забезпечення трудящих;
- особливості праці в окремих галузях деяких категорій трудящих.

Правове значення *конвенцій та рекомендацій МОП*, у яких знаходять втілення міжнародні трудові норми є різним.

Конвенції підлягають ратифікації та покладають на державу юридичні зобов'язання з метою їх впровадження, їх виконання перевіряється. Спеціальні місця призначені з положенням профспілок в певній країні, з виконанням умов цих конвенцій, в разі порушення ратифікованих конвенцій країна може бути включена до списку та морально засуджується.

Рекомендації ратифікуються, вони є моделлю, якою держава може, але не зобов'язана користуватись у здійсненні правового регулювання праці. Рекомендації слугують орієнтиром для країн, що мають намір дотримуватись загальної трудових нормативів, однак з певних причин не можуть чи не хочуть їх ратифікувати. Саме тому конвенції є головною нормою законотворчої діяльності МОП та саме вони здійснюють найвагоміший вплив на регулювання трудової сфери тієї чи ін. країни. Конвенції та рекомендації розглядаються МОП як мінімальні стандарти для країн-членів і не можуть використовуватись ними для погіршення стану трудящих і підприємців.

Ратифікація конвенцій є найважливішим міжнародно-правовим актом, через який держава – учасниця МОП бере на себе зазначені в них міжнародні

зобов'язання. Ратифікована конвенція стає поряд з національним законодавством джерелом внутрішнього права.

Конвенції поділяються на **фундаментальні** та **управлінські**. Фундаментальними визнано 8 конвенцій, предметом регулювання яких є **фундаментальні принципи і права у сфері праці**, що охоплюються **Декларацією про основоположні принципи та права у сфері праці** (1998 рр.).

Згідно з нею сам факт членства у МОП зобов'язує держави ратифікувати фундаментальні конвенції. **Україною ратифіковано усі фундаментальні конвенції**, зокрема: 1) щодо принципу свободи об'єднання і дієвого ведення права наведення колективних переговорів – конвенції № 87 та № 98; 2) щодо принципу скасування всіх форм примусової та обов'язкової праці – конвенції № 29 та № 105; 3) щодо принципу недопущення дискримінації у сфері праці та зайнятості – конвенції № 111 та № 100; 4) щодо принципу доречної заборони дитячої праці – конвенції № 138 та № 182.

Конвенції і Рекомендації розглядаються МОП як мінімальні стандарти для держав-членів і не повинні використовуватися ні для погіршення положення трудящих і підприємців.

Основні Конвенції МОП в галузі охорони праці

№ 1 Конвенція 1919 року про робочий час у промисловості.

№17 Конвенція 1925 року про відшкодування трудящим при нещасних випадках на виробництві.

№ 44 Конвенція 1934 року про страхування по безробіттю.

№ 47 Конвенція 1935 року про сорокагодинний робочий тиждень.

№ 52 Конвенція 1936 року про оплачувані відпустки.

№ 66 Конвенція 1939 року про трудящих-мігрантів.

№ 155 Конвенція 1981 року про безпеку і гігієну праці.

№ 158 Конвенція 1982 року про припинення трудових стосунків.

№ 171 Конвенція 1990 року про нічну працю.

№ 183 Конвенція 2000 року про охорону материнства.

№ 187 Конвенція 2006 року про основи, які сприяють безпеці і гігієні праці.

№ 189 Конвенція 2011 року про гідну працю домашніх працівників.

1.7. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони праці

Велике значення для створення законодавчо-нормативної бази з охорони праці, яка б відповідала демократичним цінностям, має міжнародне співробітництво України в цій галузі. Воно полягає у зверненні до початкових цінностей, закладених в базових трудових нормах, рекомендаціях, правилах, що акумулюють досвід світового співтовариства з організації охорони праці та перевірені практикою їх застосування в багатьох країнах, поліпшення умов і безпеки праці; у виконанні міжнародних договорів та угод у цій галузі;

проведенні й участі в наукових та науково-практичних конференціях і семінарах з охорони праці. Актуальність вивчення міжнародного досвіду з питань охорони праці полягає в тому, що Україна має одні з найгірших показників в цій галузі. Рівень виробничого травматизму залишається одним з найвищих в Європі, а травматизм зі смертельними наслідками періодично зростає. Якщо у світі лише кожен 300-й випадок виробничого травматизму є смертельним, то в Україні кожен 30-й.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці охоплює такі основні напрямки: 1) вивчення, узагальнення та впровадження світового досвіду з організації охорони праці, покращення умов та техніки безпеки; 2) участь у міжнародних інституціях з соціально-трудова питань та у роботі органів, одержання консультацій зарубіжних експертів та технічної допомоги у процесі вдосконалення законодавчої та нормативної бази охорони праці; 3) проведення та участь у міжнародних наукових чи науково-практичних конференціях та семінарах; 4) підготовка кадрів з охорони праці за кордоном.

Відповідно до ст. 9 Конституції України діють міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада України, частиною національного законодавства України. Якщо в законі, статті, указі містяться інші (гірші для людини) права, ніж у міжнародному договорі, до якого бере участь Україна, то застосовуються правила міжнародного договору. Умови міжнародних договорів, які погіршують становище працівників порівняно з нормами вітчизняного законодавства, є недійсними.

Україна широко виконує міжнародні нормативні акти. Це підтверджується прийняттям до ратифікації Україною *Загальної декларації прав людини, конвенції про ліквідацію дискримінації Міжнародної організації праці, нормативно-правових актів Ради Європи та Європейського Союзу, Співдружності незалежних держав (СНД), Всесвітньої організації охорони здоров'я (ОЗС), Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ).*

Україна співпрацює з **ООН**. Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна організація, заснована 24.10.1945 р. на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є підтримання і зміцнення миру і міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу. Серед 51 засновниць-держав була і Україна. Загальну декларацію прав людини прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. В ній вперше були сформульовані ті права, які повинна мати кожна людина. Декларація мала рекомендаційний характер, містила 30 статей, зміст яких був уточнений і розвинутий через інституції міжнародних угод, регіональних та національних конституцій та законів. Усі законодавчі та нормативно-правові акти, що стосуються охорони праці в Україні, ґрунтуються на гуманних положеннях цієї Декларації.

Наша держава ратифікувала у 1973 р. два міжнародних пакти: Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, затверджені Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 р. На 38-й сесії ООН, що відбулася 30.04.-16.05.2007 р., у Комітеті було розглянуто п'ятий звіт України про виконання Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Комітет відзначив позитивні зміни національного законодавства з охорони праці та його втілення в практику і рекомендував підвищити рівень відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, особливо за випадки, які спричинили настання виробничого травматизму, ратифікації конкретних конвенцій МОП із безпеки та гігієни праці. Україна активно співпрацює з спеціалізованими установами ООН зокрема: МОП, Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), ООН з питань людського розвитку, ООН з питань продовольства і сільського господарства, гендерів, програмами та фондами, зокрема: Програмою ООН з питань людського середовища, Програмою розвитку ООН тощо.

Співпраця України з МОП. Україна тісно співпрацює з Міжнародною організацією праці і є її членом з 1954 р., а з офіційним розташуванням належить до середовища впливу Європи. Україна брала участь у багатьох конференціях МОП. В Україні з 1990-х рр. також активно працює державне бюро праці (МБП), робота якого має системний характер і стосується однієї з найважливіших проблем соціальної політики. В жовтні 1997 р. між Україною та МБП було підготовлено угоду "Політика активної партнерства: Національні цілі для України", для виконання якої розроблено регіональні плани та запроваджено спільний контроль за її виконанням.

З початку 1990-х років Україна розпочало роботу Бюро статистики МОП, діяльність якого спрямована на реформування статистики праці, формування інформаційної системи з питань праці на національному та місцевому рівнях. Важливе значення мало для України здійснення з 1997 р. до 2002 р. Проекту "Професійно-технічне навчання гнучких програм професійного навчання безробітних". На першому етапі цього проекту було залучено до роботи понад 50 професійно-технічних навчальних закладів в усіх регіонах країни та підготовлено більше 100 викладачів за навчальними програмами. Для більш ніж 100 професій було підготовлено підручники. Другий етап, розпочатий 01.07.1999 р., тривав 36 місяців, і передбачав підготовку близько 75 модульних пакетів за професіями та практичне навчання безробітних. Особливої уваги потребує проект МОП зі сприяння реалізації основних принципів і прав у сфері праці, офіційно відкритий 02.10.2001 р., який включав такі чотири напрямки діяльності: реформування трудового законодавства України та приведення його у відповідність до положень фундаментальних конвенцій МОП; реформування системи інспекції праці та вдосконалення виконання трудового законодавства;

сприяння реалізації принципів свободи асоціацій підприємців і працівників та ефективного визнання прав на колективні переговори; сприяння усуненню дискримінації у сфері праці. Із 189 конвенцій, що прийняті на цей час МОП, Україна ратифікувала 61, з них 46 є чинними, в тому числі всі фундаментальні конвенції: № 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138, 182. За роки незалежності України ратифіковано 13 конвенцій. Конвенція № 155 "Про безпеку і гігієну праці у виробничому середовищі", яка набула чинності 11.08.1983 р., і яку ратифікувала Україна, визначає систему організації охорони праці на національному та виробничому рівнях. Згідно з Конвенцією на роботодавців покладається обов'язок надавати робочі місця, механізми та обладнання організувати виробничі процеси відповідно до встановлених міжнародних форматів безпеки, вживати заходів щодо створення відповідних служб з надання та нагляду за охороною праці. Конвенція також передбачає надання необхідної інформації органам громадського контролю за охороною праці, проведення навчань і консультацій. За фінансової підтримки міжнародних інституцій з 1996 р. в Україні реалізується проект МОП "Мобілізація підприємств і працівників на запобігання зловживанням шкідливими факторами в Україні та країнах Центральної та Східної Європи".

Співпраця України з ВООЗ. Співпраця з Всесвітньою організацією охорони здоров'я, створеною в 1948 році ВООЗ почала функціонувати 07.04.1948 р. після того, як 26 держав членів ООН ратифікували її статут. Ця дата щорічно відзначається як Всесвітній день здоров'я.

Головною метою ВООЗ є сприяння забезпеченню охорони здоров'я населення усіх країн світу. Основною задачею ВООЗ можна коротко сформулювати як "Право на здоров'я". Організація зосереджує увагу на низку медичних проблем у міжнародному плані, зокрема: оптимізація та зміцнювати їхні системи охорони здоров'я; сприяє прискоренню досліджень, необхідних для розробки відповідних технологій, що охоплюють усіх аспектів охорони здоров'я; виконує функції міжнародної мережі, який займається накопиченням необхідної технічної та наукової інформації; приділяє велику увагу проблемам постачання безпечної для здоров'я води та ліквідації відходів відповідно до санітарних вимог; співпрацює із національними та регіональними організаціями по боротьбі із СНІДом; здійснює міжнародну програму з подолання наслідків Чорнобильської катастрофи; реалізує п'ять експериментальних проектів у галузях гематології, впливу на щитовидну залозу, гігієни порожнини рота та ін. Було надано допомогу Україні, Росії та Білорусії медикаментами, комп'ютерним і допоміжним устаткуванням та в галузі підготовки кадрів.

ВООЗ приділяє велику увагу охорони здоров'я працівників. У жовтні 1994 р. Друга зустріч центрів ВООЗ, які співпрацюють із питань гігієни праці, що відбулася у м. Пекін (Китай), затвердила Декларацію про професійне здоров'я

для всіх та прийняла Резолюцію, якою ухвалила Глобальну стратегію медицини праці для всіх ("Шлях до здоров'я на роботі"). Остання визначила пріоритетні напрями у сфері охорони професійного здоров'я. 23.05.2007 р. 60-а Всесвітня асамблея охорони здоров'я ухвалила Глобальний план дій з охорони здоров'я працюючих на 2008-2017 роки. План визначає заходи, спрямовані на розроблення і реалізацію інструментів стратегії у сфері охорони здоров'я працівників, охорону і зміцнення здоров'я на робочому місці, підвищення ефективності роботи і розширення доступу до служб медицини праці. План передбачає розповсюдження фактичних даних для практичного виконання заходів та включення охорони здоров'я працівників до стратегії та програм ін. секторів економічної діяльності.

ВООЗ працює і над проблемами запобігання професійним захворюванням. Особлива увага приділяється попередженню захворювань, спричинених азбестом. Всесвітня асамблея охорони здоров'я у Резолюції 3.22 (2007 р.) "Про попередження раку та боротьбу з ним". Зокрема, що азбестові випадки складають половину усіх випадків смерті від онкозахворювань, спричинених професійним захворюванням. У 2007 р. Департамент ВООЗ з охорони здоров'я і довкілля та Програма МОП з безпеки й охорони праці разом з ін. організаціями в довіллі ухвалили вимоги до розроблення національних планів ліквідації захворювань, пов'язаних з азбестом.

Співпраця України з МАГАТЕ. Велике значення приділяється в Україні співпраці з *Міжнародною агенцією атомної енергії (INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY - IAEA)*. Членами МАГАТЕ є 150 держав, в тому числі й Україна. МАГАТЕ є міжнародною організацією, у межах якої ухвалюються конвенції та інструменти, що встановлюють конкретні обов'язки держав, зокрема з питань охорони праці. Вона бере активну участь у реалізації відповідних конвенцій та ін. міжнародними організаціями. Наприклад, Конвенція про охорону безпеку від 17.06.1994 р. визнає МАГАТЕ суб'єктом, котрий виконує функції секретаріату Конвенції.

Головна мета МАГАТЕ включає два аспекти: сприяння широкому використанню атомної енергії в мирних цілях; протидія використанню атомної енергії в військових цілях. Утворення організації й визначення її головної мети стало неможливо, коли атомна зброя та її застосування стали вже реальністю. Світ побачив, якою жахливою, руйнівною силою може стати атом. Водночас виявилася практична можливість використати його в мирних цілях; у 1954 р. було збудовано першу в світі атомну електростанцію (в м. Обнінськ). МАГАТЕ взяла на себе функції контролю за розповсюдженням атомної сировини й матеріалів за їх цільовим призначенням.

Головна мета *МАГАТЕ* визначає її основні цілі та функції, зокрема: гарантії недопущення того, щоб допомога МАГАТЕ (у вигляді атомної сировини,

матеріалів та інформації) використовувалась у військових цілях; сприяння розвитку атомної енергетики в мирних цілях, відповідна матеріальна й технічна допомога країнам, які мають у цьому потребу; здійснення системи контролю за нерозповсюдженням ядерної зброї; сприяння науково-дослідним роботам у галузі ядерної енергетики й практичному її застосуванню в мирних цілях; надання інформації з усіх аспектів ядерної науки й техніки; здійснення консультацій з проблем ядерної технології в практичних ситуаціях; підготовка фахівців з використання атомної енергії в мирних цілях.

Одна з головних функцій МАГАТЕ полягає в застосуванні системи гарантії для забезпечення того, щоб ядерні матеріали, призначені для мирних цілей, не використалися для озброєння. З метою охорони здоров'я та зменшення загрози життю, майну, умовам праці МАГАТЕ повноважене встановлювати і впроваджувати стандарти безпеки та зобов'язане застосовувати їх у своїй роботі, держави ж можуть застосовувати стандарти, випередивши у своєму законодавстві.

Головна мета МАГАТЕ визначає її основні функції:

- гарантії недопущення того, щоб дозволена МАГАТЕ (у вигляді атомної сировини, матеріалів та інформації) використовувалась у військових цілях;
- сприяння розвитку атомної енергетики в мирних цілях, відповідна матеріальна й технічна допомога країнам, які мають у цьому потребу;
- здійснення системи контролю за нерозповсюдженням ядерної зброї;
- сприяння науково-дослідним роботам у галузі ядерної енергетики й практичному її застосуванню в мирних цілях;
- надання інформації з усіх аспектів ядерної науки й техніки;
- здійснення консультацій з проблем ядерної технології в практичних ситуаціях;
- підготовка фахівців з використання атомної енергії в мирних цілях.

Члени МАГАТЕ – 35 держав, в тому числі й Україна.

Керівництво МАГАТЕ міститься у Відні.

Стандарти безпеки випускаються у формі основ безпеки, вимог безпеки та настанов із безпеки. Залежно від сфери поширення на усі або окремі види діяльності вимоги та настанови поділяються на загальні та спеціальні. МАГАТЕ надає також цілу серію програм та послуг із заходів безпеки на АЕС. Ці програми набувають особливого значення після Чорнобильської катастрофи. Україна зацікавлена в розвитку співпраці з Міжнародним агентством з атомної енергетики. Наріжним каменем такої діяльності є технічна співпраця і взаємодія в питаннях ядерної безпеки, зокрема будівництво нового об'єкта "Укриття" над Чорнобильською атомною електростанцією, про що було заявлено Урядом України.

Співпраця України з ЄС. Налагоджено співробітництво в галузі охорони праці України з Європейським Союзом. 16.06.1994 р. було укладено Угоду про партнерство й співробітництво між Україною та ЄС. Видано низку указів, постанов, спрямованих на створення необхідних правових і організаційних засад для виконання цієї Угоди; затверджено Стратегію інтеграції України до ЄС, започатковано розроблення галузевих та національної програм інтеграції. Серед зазначених заходів центральне місце відведено питанням адекватності національного законодавства до законодавства ЄС, виявлення й усунювання окремих розбіжностей між нормативно-правовими актами.

Україна має асоціативний договір з ЄС (2014 р.), але прагне вступити в цю організацію, тому сьогодні ведеться активна робота з узгодження законодавства та нормативно-правових актів щодо охорони праці з директивами ЄС. Вважаючи про свій намір приєднатися до ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС. З цією метою приймаються нові редакції Закону "Про охорону праці", розроблюються нові нормативно-правові акти, ведеться робота з внесення змін до чинних нормативних актів за такими напрямками: загальні вимоги безпеки праці та захисту здоров'я працюючих на робочих місцях, безпека машин, безпека електрообладнання, засоби індивідуального захисту, використання вибухових речовин, гірничі роботи, захист від шуму.

Починаючи з 1994 р. в Україні розробляються національні, галузеві та регіональні програми покращення умов праці та безпеки праці на виробництві, в ході реалізації яких було закладено основи для удосконалення державної системи управління охороною праці, впровадження економічних методів управління, вирішення питань організаційного, наукового і нормативно-правового забезпечення роботи в сфері охорони праці. Розроблено засоби захисту працюючих від травм, що спускались в Україні; створено ряд засобів, що контролюють стан умов праці, небезпечні та аварійні ситуації; створено єдину автоматизовану інформаційно-медичну систему охорони праці тощо.

У рамках програми TACIS з метою співробітництва в галузі охорони праці України з Європейським Союзом створено "Проект сприяння у забезпеченні охорони праці в Україні (з метою підвищення рівня ефективності)", яким передбачається удосконалення нормативної бази, заснування інформаційного центру, агітації та пропаганди і відпрацювання механізму економічних розрахунків на підприємстві, спрямованих на створення безпечних і здорових умов праці для працюючих, тощо. Розвиваючи національне законодавство у сфері праці та долаючи його недоліки, Україна сприяє розвитку та інтеграції національних соціально-трудових відносин у систему відносин, визнану світовим співтовариством.

Співдружність Незалежних Держав (СНД) – утворилася в 1991р.

після розпаду Радянського Союзу. До неї увійшли колишні радянські республіки: Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Україна. В 1992 р. було підписано Статут СНД, який визначив цілі й принципи діяльності Співдружності. СНД не є державою і не має наднаціональних повноважень.

Головною метою СНД задекларовано співробітництво в політичній, економічній, гуманітарній, екологічній та культурній областях для всебічного й збалансованого економічного й соціального розвитку держав-членів. Це співробітництво має перетворитися в майбутньому на Економічний союз.

Принципи СНД: держави-члени суверенні й рівні, є постійними й рівноправними суб'єктами міжнародного права. У СНД функціонують близько 90 галузевих структур, які координують взаємодію в форматі зацікавлених сторін у сферах економіки, військового співробітництва, охорони порядку й боротьби з організованою злочинністю, транспорту, екології, культури, туризму тощо. Європейський Союз є результатом кілька десятилітніх старань, спрямованих на інтеграцію Європи. Створення Європейського Союзу було затверджено Трактатом 7 лютого 1992 року в Нідерландах.

Запитання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте забезпечення охорони праці на міжнародному рівні.
1. Поясніть роль соціального партнерства (соціального діалогу) у забезпеченні охорони праці.
2. Визначте міжнародні норми соціальної відповідальності.
3. З'ясуйте вимоги до забезпечення охорони праці стандарту SA 8000 "Соціальна відповідальність".
4. Наведіть приклади впровадження стандарту SA 8000.
5. Дайте визначення соціальної відповідальності та її основні принципи.
6. Опишіть соціальний діалог в Україні.
7. Сформулюйте законодавчу основу Євросоюзу з питань охорони праці.
8. Коли і сферою якої діяльності проводить Міжнародна організація праці (МОП)?
9. Наведіть трудові норми Міжнародної організації праці.
10. Охарактеризуйте основні конвенції та рекомендації МОП у сфері соціально-трудових відносин.
11. Опишіть міжнародну співпрацю України в галузі охорони праці.
12. Значення міжнародного співробітництва України в галузі охорони праці.

Тема № 2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі освіти

План

2.1. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі.

2.1.1. Показчик нормативно-правових актів з питань охорони праці

2.2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі освіти.

2.2.1. Перелік обов'язкових документів з охорони праці в закладах освіти

2.1. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі

Відповідно до статті 3 Закону України “Про охорону праці” (далі – Закон) законодавство про охорону праці складається з цього Закону, Кодексу законів про працю України, Закону України “Про обов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”, законів України “Про пожежну безпеку”, “Про використання теплової енергії та радіаційну безпеку”, “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”, “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності”, “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Природно, що в основі всіх цих документів лежить Конституція України.

На сьогоднішній день національного законодавства про охорону праці широко використовують Конвенції і рекомендації МОП, директиви Європейської Ради, в тому числі нормотворення Німеччини, Великобританії та інших країн світу. У той же час представники нашої країни беруть участь у підготовці міжнародних проектів. Тому статтею 3 Закону передбачено – “якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, застосовуються норми міжнародного договору”.

Порядок опрацювання і затвердження власних нормативних актів з охорони праці, тобто тих, що діють на підприємстві, визначений НПАОП 0.00-6 93-93 “Порядок опрацювання та затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві”.

Слід зазначити, що з прийняттям в 1992 році Закону було вирішено три основних завдання:

1. *По-перше*, з прийняттям Закону державні функції нагляду за охороною

праці в народному господарстві, які в СРСР виконувались профспілками – громадськими організаціями, вперше були передані Держнаглядохоронпраці – державному комітету, який входив до структури Кабінету Міністрів України (на сьогодні – Держгірпромнагляд), тобто визначена державна структура, яка відповідає за стан охорони праці в Україні.

2. По-друге, вперше були чітко визначені обов'язки працівників щодо дотримання вимог нормативно-правових актів з охорони праці та відповідальність робітників всіх категорій за порушення вимог щодо охорони праці.

Вперше на законодавчому рівні було визначено, що кожен працівник несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог та нормативних правилами вимог.

Законом визначені пріоритетні напрямки реалізації конституційних прав громадян на їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, серед яких основними є:

- пріоритет життя і здоров'я працівників в відношенні до результатів виробничої діяльності підприємства;
- повна відповідальність роботодавця за створення належних – безпечних і здорових умов праці;
- соціальний захист працівників від шкоди, завданого збитків особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- комплексне розв'язання питань охорони праці;
- підвищення рівня безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного прогресу в станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;
- використання сучасних методів управління охороною праці, участь держави в фінансуванні заходів щодо охорони праці; використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародної співпраці.

Норми охорони праці повинні органічно входити до правил внутрішнього порядку організацій і підприємств. До нормативно-правових актів з охорони праці відносяться, згідно зі ст. 27 Закону, правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові до виконання.

Система стандартів безпеки праці – комплекс взаємопов'язаних стандартів, які містять вимоги, норми і правила, що направлені на забезпечення безпеки праці, збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Діючі ГОСТи ССБТ мають шифр 12 і поділяються на 6 підсистем:

0– організаційно-методичні стандарти;

1–стандарти вимог і норм за видами небезпечних та шкідливих виробничих факторів;

2 – стандарти вимог безпеки до виробничого обладнання;

3 – стандарти вимог безпеки до виробничих процесів;

4 – стандарти вимог безпеки до засобів захисту працівників;

5 – стандарти вимог безпеки до будинків і споруд. (Підсистема 6 – резерв.) В Україні розробляються державні стандарти України – ДСТУ, які повинні частково замінити діючі ГОСТи ССБТ. Так, наприклад, у сфері охорони праці вже діють:

- ДСТУ 2293-99. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять.
- ДСТУ 2272-93. Пожежна безпека. Терміни та визначення.
- ДСТУ 4050-2001. Спецодяг сигнальний. Жилети. Терміни та умови використання.

Згідно з “Положенням про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромбезпеки України)” (затвердженого Указом Президента України від 11 лютого 2011 року №408/2011) служба “опрацьовує і затверджує працевпорядки, інші нормативно-правові акти з промислової безпеки, охорони праці тощо”.

З 01.01.2007 р. державні нормативні акти з охорони праці – ДНАОП припинили своє існування.

Нормативно-правові акти з охорони праці кодуються згідно з класифікатором (КВЕД) з галузей підгалузей промислового виробництва. Приклад кодування нормативно-правового акта, дія якого поширюється на всі види економічної діяльності – “Правила будови і безпечної експлуатації вантажопідіймачів” – ДНАОП 0.00-1.01-07.

2.1. Перелік нормативно-правових актів з питань охорони праці

В Україні вживаються Показники нормативно-правових актів з питань охорони праці (НПАОП), який постійно оновлюється і поповнюється. Остання його редакція встановлена на липень 2011 року – це переглянутий ДНАОП – містить понад 800 документів з охорони праці.

До **Державного реєстру НПАОП** включено нормативні акти з охорони праці, затверджені відповідними органами нагляду протягом останніх років, внесено офіційні зміни і доповнення, що містяться в інформаційних показниках, враховано зауваження міністерств і відомств щодо уточнення назв нормативних актів, дат їх затвердження тощо. ССБТ, ДСТУ, ДСанПіН, інструкції до НПАОП не включено – за них відповідають Держспоживстандарт України та відповідні галузеві міністерства.

Види НПАОП (в уніфікованій формі для однакового застосування) мають таке цифрове позначення: правила – 1, переліки – 2, норми – 3, положення – 4, інструкції – 5, порядки – 6, інші – 7.

Реєстр НПАОП є офіційним виданням, що підлягає використанню власниками (уповноваженими ними органами) та посадовими особами підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності; посадовими особами і спеціалістами міністерств, відомств, асоціацій, корпорацій та інших об'єднань підприємств, органів державного нагляду за охороною праці місцевих органів державної виконавчої влади.

Питання з виробничої санітарії на сьогодні містять не тільки Г. та Т. ССБТ, але і державні санітарні норми. Так, наприклад, розглянемо вплив наступних виробничих факторів – шум, вібрація, мікроклімат виробничих приміщень.

Нормотворення в галузі охорони праці в Україні значніше пов'язане з аналогічним процесом в інших країнах СНД, який активно розвивається. Ці зміни і доповнення до діючих норм і правил періодично публікуються в офіційному розділі науково-виробничого журналу "Охорона праці" держгірпромнагляду.

2.2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в

Основними законодавчими актами з охорони праці в галузі освіти є:

1) Конституція України; 2) Закон України "Про охорону праці"; 3) Кодекс законів про працю України (КЗП); 4) Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я"; 5) Закон України "Про дорожній рух"; 6) Закон України "Про обов'язки санітарного та епідемічного благополуччя населення"; 7) Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування"; 8) Закон України "Про колективні договори і угоди" та ін.

Спеціальними законодавчими актами в галузі охорони праці є:

1) Нормативно-правові акти з охорони праці (НПАОП); 2) Державні стандарти України з безпеки праці (ДСТУ); 3) Міждержавні стандарти Системи стандартів безпеки праці (ССБП); 4) Державні санітарні норми (ДСН); 5) Державні санітарні правила і норми (ДСанПіН); 6) Державні будівельні норми (ДБН); 7) Формативні акти з пожежної безпеки (НАПБ) та ін. нормативні акти.

Нормативно-правові акти з охорони праці (НПАОП) – це правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання.

Законодавством передбачено, що залежно від сфери дії НПАОП можуть бути міжгалузевими або галузевими.

Міжгалузевий нормативно-правовий акт з охорони праці - це НПАОП

загальнодержавного користування, дія якого поширюється навсі підприємства, установи, організації народного господарства України незалежно від їх відомчої (галузевої) належності та форм власності.

Галузевий нормативно-правовий акт з охорони праці – це НПАОП, дія якого поширюється на підприємства, установи і організації незалежно від форм власності, що відносяться до певної галузі. Затвердженні НПАОП вносяться до **Державного Реєстру нормативно-правових актів з охорони праці**, який веде **Держпраці**.

Основними НПАОП в галузі освіти є:

1. Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах закладів освіти (затверджено наказом МОН України від 26.12.2017 р. № 1669).
2. Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що трапляються під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах (затверджено наказом МОН України від 31.08.2001 р. № 616, в редакції від 15.11.2013 р.).
3. Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах установ, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України (затверджено наказом МОН України від 14.04.2006 № 304, в редакції від 30.01.2018).
4. Орієнтовний перелік посад працівників з ненормованим робочим днем системи Міністерства освіти України, яким може надаватись додаткова відпустка (затверджено Міністром освіти України 11.03.98 р.).
5. Положення про надання неоплачуваних професій, пов'язаних з важкими роботами і робочими умовами, шкідливими або небезпечними умовами праці (затверджено Кабінетом Міністрів України по нагляду за охороною праці від 12.12.1997 р. № 109, в редакції від 14.12.2007 р.).
6. Списки професій, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу зі шкідливими і небезпечними умовами праці та за особливий характер праці - п. 11. Лабораторії, науково-дослідні лабораторії, установи та організації, лабораторії вищих навчальних закладів - п. 17. Заклади освіти та соціального захисту населення (затверджені постановою КМУ від 17.11.1997 №1290, в редакції від 10.09.2016).
7. Порядок надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним, педагогічним, науково-педагогічним працівникам освіти та науковим працівникам (затверджено постановою КМУ від 14.04.1997 р. № 346, в редакції від 24.02.2016 р.).
8. Умови, тривалість, порядок надання та оплати творчих відпусток (затверджено постановою КМУ від 19.01.1998 р. №45).

9. Граничні норми підймання і переміщення важких речей неповнолітніми (затверджено наказом МОЗ України від 22.03.1996 р. № 59).
10. Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України (затверджено наказом МОН України 15.08.2016 р. № 974).
11. Положення про дружини юних пожежних (погоджено Міністерством освіти України, протокол № 13/4 від 20.05.94 р.).
12. Примірне положення про оздоровчий табір для дітей, підлітків та учнівської молоді (затверджено Міністерством освіти України).
13. Устаткування, утримання середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів та організація навчально-виховного процесу (погоджено з наказом Міністерства освіти України від 15.02.1999 р. № 1/12-347).
14. Про використання шкільних меблів (затверджено Міністерством освіти СРСР 2 червня 1980 р. № 21177-80).
15. Правила безпеки під час трудового навчання й літніх канікуляційних робіт учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів у сільськогосподарському виробництві (ДНАОП 9.2.30-1.03-98, в редакції від 15.12.2007 р.).
16. Правила безпеки під час проведення занять з фізики та математики в загальноосвітніх навчальних закладах (наказ МОН України від 15.08.2016 р. № 1085).
17. Правила безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МНС України від 14.07.2009 р. № 92/ДПАОП 80.2-1.01-12).
18. Правила безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах (затверджено наказом МОН України від 01.06.2010 р. № 52).
19. Положення про майстерні загальноосвітнього навчально-виховного закладу (наказ МОН України від 16.06.1994 р. № 184).
20. Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю (затверджено наказом МОН України від 02.10.2014 р. № 1124).
21. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю (затверджено наказом МОН України від 02.10.2014 р. № 1124).
22. Примірні інструкції з безпеки діяльності працівників дошкільного закладу під час навчально-виховного процесу (затверджено наказом Міносвіти України 13.12.1999 р. № 462).
23. Положення про представників профспілки працівників освіти і науки України з питань охорони праці (затверджено постановою президії ЦК профспілки працівників освіти і науки України від 11.05.94 р. № 11-32).
24. Типове положення про санаторій-профілакторій для працівників і студентів

установ Міністерства освіти України (затверджено правлінням Фонду соціального страхування України 08.12.1994 р.).

25. Типовые отраслевые нормы бесплатной выдачи специальной одежды, специальной обуви и других средств индивидуальной защиты рабочим и служащим высших учебных заведений (ДНАОП 0.05-3.41-81), в редакції від 18.03.2014.

2.2.1.Перелік обов'язкових документів з охорони праці в закладах освіти

1. Нормативні документи та інструктивні матеріали з охорони праці.
2. Накази по установі про призначення відповідальних осіб за організацію роботи з охорони праці, за електрогосподарство, газове господарство.
3. Колективний договір (угода) з охорони праці і акти про його виконання.
4. Посадові інструкції з охорони праці для окремих професій і видів роботи.
5. Журнал вступного інструктажу з охорони праці.
6. Журнал інструктажу з охорони праці на робочому місці.
7. Журнал інструктажу для учнів, студентів, курсантів та членів трудової, професійної підготовки та проведення інших (позанавчальних) заходів. (Учні до 8 класу включно не проходять інструктаж і не розписуються. Відповідальність повністю на вчителів).
8. Журнал реєстрації нещасних випадків на виробництві.
9. Документи про стан випробування котлів і систем опалення при підготовці до роботи в навчально-заступний період.
10. Акти-дозволи на експлуатацію навчальних майстерень і кабінетів.
11. Акт готовності установи до нового навчального року.
12. Протоколи перевірки технічного заземлення і опору ізоляції електропроводки, використання засобів індивідуального захисту.
13. Плани евакуації працівників і учнів на випадок пожежі.
14. Комісія з питань безпеки план роботи з охорони праці в установі освіти.
15. Інструкції з безпеки для кабінетів хімії, фізики, біології, майстерень, котельні, кабінетів інформатики, обслуговуючої праці, спортзалів, їдалень.
16. Інструкція внутрішнього трудового розпорядку.
17. Санітарні правила.
18. Бланки актів форми Н-5, Н-1, НТ, Н-Н.
19. Інструкція протипожежної безпеки.

Запитання для самоконтролю:

1. Назвіть основні законодавчі акти з охорони праці в галузі освіти.
2. Покажчик нормативно-правових актів з питань охорони праці.
3. Які ви знаєте основні НПАОП в галузі освіти?

4. Наведіть перелік обов'язкових документів з охорони праці в закладах освіти.

Тема № 3. Система управління охороною праці в галузі освіти

План

- 3.1. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці в галузі освіти.
- 3.2. Організація служби охорони праці в закладах освіти.
- 3.3. Організація роботи з охорони праці в системі Міністерства освіти та науки України.
- 3.4. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці в галузі освіти.

3.1. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці в галузі освіти

Охорона праці в галузі – це сукупність правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності працівника у процесі трудової діяльності в даній галузі.

Управління охороною праці в галузі – це підготовка, прийняття та реалізація рішень по здійсненні організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення здоров'я та працездатності працівників підприємств трудової діяльності в даній галузі.

Відповідно до Закону України "Про охорону праці" (ст. 31), *державне управління охороною праці в Україні здійснюють*: 1) Кабінет Міністрів України (КМУ); 2) центральна служба України з питань праці (Держпраці); 3) міністерства, інші центральні органи виконавчої влади; 4) місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Система управління охороною праці в галузі (СУОПвГ) – це сукупність органів управління підприємством галузі, які на підставі комплексу нормативної документації проводять цілеспрямовану, планомірну діяльність щодо здійснення функцій управління з метою забезпечення здорових, безпечних і високі продуктивних умов праці, запобігання травматизму та профзахворювань, також додержання прав працівників, гарантованих законодавством про охорону праці. СУОПвГ є складовою частиною загальної системи керування підприємством, установою.

Управління охороною праці підприємства або установи в цілому здійснює

ро- ботодавець, а в підрозділах (цехах, відділах, службах) керівники або головні фахівці. Координує всю цю діяльність служба охорони праці (СОП).

Основні складові СУОПвГ підприємства: 1) зовнішні органи управління охороною праці (КМУ, міністерства та відомства, Держпраці, виконавча дирекція Фонду соціального страхування України, місцева держадміністрація, профспілки) видають для підприємства законодавчі і нормативно-правові акти, розпорядження й ін. документи, та одержують від підприємства звітну документацію; 2) суб'єкт управління охороною праці на підприємстві (роботодавець, СОП, керівники структурних підрозділів та допоміжних служб, комісія з питань охорони праці) одержує інформацію про стан охорони праці щодо об'єкту управління (виробнича діяльність працівників, технологічні процеси, виробниче устаткування, будівлі та споруди) та розробляє й впроваджує заходи і засоби охорони праці на підприємстві (організаційні, технічні, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні, соціально-економічні, метрологічні, нормативно-методичні, інформаційні, навчальні).

До *основних функцій управління охороною праці в галузі* належать: 1) прогнозування і планування робіт з охорони праці та їх фінансування; 2) організація та координація робіт з охорони праці, встановлення показників, аналіз та оцінка стану умов і безпеки праці, керування станом охорони праці та функціонуванням СУОПвГ; 5) стимулювання робіт по вдосконаленню охорони праці.

Основні завдання управління охороною праці в галузі: 1) навчання працівників безпечним методам праці та пропаганда питань охорони праці; 2) забезпечення безпеки технологічних процесів, виробничого устаткування, будівель і споруд; 3) організація санітарно-гігієнічних умов праці; 4) забезпечення ідентифікації особи індивідуального захисту; 5) забезпечення оптимального режиму праці та відпочинку працівників; 6) організація лікувально-профілактичного обслуговування працівників; 7) професійний добір працівників різних професій; 8) удосконалення нормативної бази з питань охорони праці.

Функції СУОПвГ щодо організації та координації робіт передбачає формування органів управління охороною праці на всіх рівнях управління і всіх стадіях виробничого процесу, визначення обов'язків, прав, відповідальності та порядку взаємодії осіб, що приймають участь у процесі управління, а також прийняття та виконання відповідних рішень.

3.2. Організація служби охорони праці в закладах освіти

В закладі освіти з кількістю працюючих 50 і більше осіб керівник створює службу охорони праці відповідно до Типового положення, що затверджується Державною службою України з питань праці. Якщо кількість

працюючих менше 50 осіб функції служби охорони праці можуть виконувати в порядку сумісництва особи, які мають відповідну підготовку, з кількістю працюючих менше 20 осіб для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку. Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо керівникові закладу.

Служба охорони праці закладу освіти створюється для організації виконання правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям на робочих місцях та в процесі праці. Керівник закладу освіти повинен розробити Положення про службу охорони праці, що має відповідати НПАОП 0.00-4.21-04 "Типове положення про службу охорони праці" (в редакції від 14.04.2017). Працівники служби охорони праці не можуть бути притягнуті до виконання функцій, не передбачених Законом України "Про охорону праці" та Положенням про службу охорони праці. За своїм посадовим становищем та умовами оплати праці керівник служби охорони праці прирівнюється до керівників освітньо-науково-технічних служб закладу.

*У закладі освіти повинна бути введена в дію організаційно-методична, звітна й облікова документація з питань охорони праці. **Нормативна документація:** закони, норми, правила, типові положення. **Господарська документація:** накази, розпорядження, положення, інструкції. **Звітна документація:** форми офіційної статистичної звітності. **Облікова документація** відбиває всю діяльність по охороні праці вона включає журнали, переліки, графіки, протоколи, плани, схеми. Уся документація повинна зберігатися в службі охорони праці в належному стані з метою використання, при необхідності або у випадку контролю органами державного нагляду.*

Служба охорони праці закладу освіти виконує такі основні функції: 1) опрацює завдання щодо цілісної системи управління охороною праці, сприяє удосконаленню відповіді у цьому напрямку кожного структурного підрозділу і кожної посадової особи; 2) складає разом зі структурними підрозділами закладу, установи, організації комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також розділ "Охорона праці" у колективному договорі; 3) проводить для працівників вступний інструктаж з питань охорони праці.

Служба охорони праці закладу освіти організовує: 1) забезпечення працюючих правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та іншими нормативними актами з охорони праці; 2) паспортизацію робочих місць щодо відповідності їх вимогам охорони праці; 3) облік, аналіз нещасних випадків, професійних захворювань і аварій; 4) підготовку статистичних звітів

закладу, установи, організації з питань охорони праці; 5) розробку перспективних та поточних планів роботи закладу щодо створення безпечних та нешкідливих умов праці; 6) пропаганду безпечних та нешкідливих умов праці; 7) підвищення кваліфікації та перевірку знань посадових осіб з питань охорони праці; 8) заслуховування на засіданнях ради закладу, виробничих нарадах звітів керівників структурних підрозділів з питань створення здорових і безпечних умов праці і проведення навчально-виховного процесу, стану травматизму, виконання заходів колективного договору або угоди з охорони праці; 9) розслідування нещасних випадків, які сталися під час навчально-виховного процесу відповідно до Положення про порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах; 10) проведення медоглядів працюючих.

Служба охорони праці закладу освіти бере участь у: 1) розслідуванні нещасних випадків з працюючими; 2) формуванні фонду охорони праці закладу і розподілі його коштів; 3) роботі комісій з питань охорони праці закладу; 4) роботі комісії з введення в дію завершених об'єктів, реконструкції або технічного переозброєння об'єктів, відновлення або модернізованого устаткування; 5) розробці положень, інструкцій та інших нормативних актів про охорону праці, що діють в межах закладу; 6) постійно діючої комісії з питань атестації робочих місць за умовами праці; 7) розглядає листи, скарги, заяви працюючих з питань охорони праці; 8) надає методичну допомогу керівникам структурних підрозділів закладу в розробленні заходів з питань охорони праці; 9) розглядає факти наявності виробничих ситуацій, небезпечних для життя чи здоров'я працюючих або для людей, які їх оточують, і навколишнього середовища.

Служба охорони праці національного закладу контролює: 1) дотримання чинного законодавства, національних, галузевих та інших нормативних актів, виконання працівниками посадових інструкцій з питань охорони праці; 2) виконання підприємствами органів державного нагляду, пропозицій та подань уповноважених органів колективів і профспілок з питань охорони праці, виконання за призначенням коштів фонду охорони праці; 3) відповідність нормативним актам про охорону праці машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, технологічних процесів, засобів протипожежного, захистного та індивідуального захисту працюючих; 4) своєчасне проведення навчання та інструктажів працюючих, контролю та перевірки знань з питань безпеки життєдіяльності посадових осіб, які виконують роботи підвищеної небезпеки, а також дотримання вимог безпеки при виконанні цих робіт; 5) забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту, лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, миючими засобами, санітарно-побутовими приміщеннями і

організацію питного режиму; 6) надання працівникам передбачених законодавством пільг і компенсацій, пов'язаних з важкими та шкідливими умовами праці; 7) використання праці неповнолітніх, жінок та інвалідів згідно з чинним законодавством; 8) виконання заходів, наказів, розпоряджень з питань охорони праці, а також заходів щодо усунення причин нещасних випадків аварій, які визначені в актах розслідування.

Спеціалісти служби охорони праці мають право: 1) представляти заклади державних та громадських установах при розгляді питань з охорони праці; 2) безперешкодно у будь-який час відвідувати структурні підрозділи закладу, установи, організації; 3) зупиняти роботу виробництв, ліній, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих; 4) вимагати від посадових осіб необхідні відомості, документи і пояснення з питань охорони праці; 5) перевіряти стан безпеки, гігієни праці в об'єктах структурних підрозділах і об'єктах закладу; 6) видавати керівникам первинного структурного підрозділу, об'єкта обов'язковий до виконання припис за допомогою згідно з додатком до Типового положення про службу охорони праці; 7) вимагати від посадових осіб недопущення до роботи працівників, які не пройшли медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань з охорони праці, не мають допуску до відповідних робіт або порушують нормативні акти про охорону праці; 8) порушувати клопотання про заохочення працівників, які беруть активну участь у підвищенні безпеки та поліпшенні умов праці.

Працівники служби охорони праці закладів, установ, організацій освіти несуть персональну відповідальність за: 1) невідповідність прийнятих ними рішень вимогам чинного законодавства з охорони праці; 2) невиконання своїх функціональних обов'язків передбачених Положенням про службу охорони праці та іншими нормативними актами; 3) недостовірність та несвоєчасність підготовки та надання звітів з охорони праці; 4) низьку якість проведеного ними розслідування нещасних випадків при проведенні навчально-виховного, виробничого процесу.

3. Організація роботи з охорони праці в системі Міністерства освіти і науки України

Згідно з Наказом МОН України "Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти" № 1669 від 26.12.2017, дія якого поширюється на заклади дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), позашкільної, спеціалізованої, фахової передвищої, вищої освіти та заклади післядипломної освіти, установи, що належать до сфери управління МОН України незалежно від форм власності і підпорядкування, встановлюється **єдина**

система організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу (учнів, студентів, курсантів, слухачів, аспірантів та працівників закладів освіти), а також визначаються обов'язки керівників та посадових осіб щодо забезпечення безпечних та нешкідливих умов навчання, утримання і праці, запобігання травматизму.

Освітній процес – система організації навчально-виховної, навчально-виробничої діяльності, визначеної навчальними, науковими, виробничими планами (уроки, лекції, лабораторні заняття, час відпочинку між заняттями, навчальна практика, заняття з трудового, професійного навчання і професійної орієнтації, виробнича практика, робота у трудових об'єднаннях, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, походи, екскурсії, спортивні змагання, перевезення чи переходи до місця проведення заходів, система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її індивідуальності).

Організація роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності і відповідальність за загальний їх стан у закладах освіти *покладається персонально на їх керівників*. Заклади освіти здійснюють діяльність з організації роботи з охорони праці керуються законодавством про охорону праці, міжгалузевими і галузевими нормативно-правовими актами з охорони праці. Загальне керівництво і відповідальність за організацію роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності у закладах освіти покладається на державного секретаря МОН.

Міністерство освіти і науки:

1) забезпечує виконання повноважень на нього завдань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності відповідно до Кодексу цивільного захисту України, Закону України "Про освіту", "Про охорону праці", нормативно-правових актів, що регулюють контроль загального стану роботи з охорони праці в галузі, діяльність закладів освіти щодо забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання, утримання і праці; 2) проводить єдину науково-технічну політику з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, впровадження висхідних стандартів безпеки праці, направлених на забезпечення безпечних і нешкідливих умов освітнього процесу; 3) створює службу охорони праці в МОН України відповідно до Типового положення про службу охорони праці (організація може створювати службу безпеки життєдіяльності, яка поєднує роботу служб пожежної, радіаційної безпеки та виконує ін. функціональні завдання з питань безпеки життєдіяльності), яка безпосередньо підпорядковується державному секретарю МОН; 4) забезпечує опрацювання, прийняття нових, перегляд і скасування нормативно-правових актів з охорони праці, видає накази, інструкції з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, здійснює контроль за їх виконанням; 5) забезпечує

функціонування системи управління охороною праці в закладах освіти; 6) передбачає внесення до освітніх програм та підручників питань з охорони праці, безпеки життєдіяльності; 7) здійснює контроль за станом охорони праці в закладах освіти; 8) здійснює контроль за наданням установлених пільг особам, що залучаються до виконання робіт підвищеної небезпеки, забезпеченням спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту працівників закладів освіти відповідно до законодавства; 9) забезпечує навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладах освіти; 10) один раз на 3 роки організовує в установленому порядку навчання і перевірку знань охорони праці, безпеки життєдіяльності керівників, спеціалістів працівників галузі, які є членами комісії з перевірки знань у закладах освіти; 11) організовує і проводить колегії, наради, конференції, виставки, громадські об'єднання з охорони праці, безпеки життєдіяльності; 12) здійснює постійний зв'язок з членами виконавчої влади та громадськими об'єднаннями щодо покращення клімату серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти; 13) бере участь під час освітнього процесу нещасних випадків вжити заходів передбачених Положенням про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах; 14) укладає угоду з ЦК Профспілки працівників освіти і науки з метою залучення розділу щодо поліпшення умов і безпеки праці в навчальних закладах; 15) бере участь у міжнародному співробітництві з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Відповідальними за організацію роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності в департаментах (управліннях) освіти і науки обласних, районних, міських департаментів (управлінь), управліннях освітою органів місцевого самоврядування є керівники.

Департамент освіти і науки обласних, районних, міських державних адміністрацій, управління освітою органів місцевого самоврядування

1) здійснюють керівництво і контроль за організацією роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладах освіти, безпосередньо їм підпорядкованих; 2) створюють службу охорони праці, одночасно можуть створювати службу безпеки життєдіяльності, яка поєднує роботу служб безпеки життєдіяльності та виконує інші функціональні завдання з питань безпеки життєдіяльності; 3) забезпечують функціонування системи управління охороною праці в закладах освіти; 4) забезпечують виконання нормативно-правових актів з питань охорони праці в закладах освіти та відповідних приписів органів державного нагляду за охороною праці; 5) надають необхідну допомогу щодо створення безпечних умов проведення освітнього процесу в закладах освіти, систематично заслуховують їх керівників про стан роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності; 6) тимчасово призупиняють або забороняють

освітній процес у закладах освіти, а також роботи в небезпечних для життя і здоров'я умовах, призначають повторну перевірку знань працівників з охорони праці, безпеки життєдіяльності; 7) один раз на 3 роки здійснюють навчання та перевірку знань з охорони праці, безпеки життєдіяльності керівників закладів освіти, їх заступників, фахівців відділів (управлінь) освіти, педагогічних працівників та інших працівників закладів освіти; 8) забезпечують застосування освітніх нормативно-правовими актами з питань охорони праці; 9) здійснюють контроль за наданням пільг особам, які працюють у шкідливих і небезпечних умовах, забезпечують їх спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту; 10) здійснюють контроль за дотриманням правил і правил з охорони праці в трудових об'єднаннях здобувачів освіти, проводять навчання, проведенням інструктажів і перевіркою знань з питань охорони праці керівників цих об'єднань; 11) забезпечують проведення державного контролю в закладах освіти шляхом укладання договірних відносин з відповідними службами згідно із законодавством; 12) не дозволяють залучення здобувачів освіти до господарських робіт і виробничої праці без обмеження робочих місць, забороняють проведення робіт, які безпосередньо впливають на здобувачів освіти та працівників закладів освіти і навчальних закладів; 13) здійснюють постійний зв'язок з органами виконавчої влади та посадовими особами об'єднаннями щодо запобігання травматизму серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти; 14) перед початком навчального року та періодично протягом навчального року оцінюють технічний стан приміщень та устаткування навчальних приміщень закладів освіти; 15) визначають базові (опорні) заклади освіти щодо створення безпечних і шкідливих умов навчання, утримання і праці; 16) здійснюють контроль за проведенням інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності здобувачів освіти та працівників закладів освіти; 17) здійснюють перевірку виконання трудових інструкцій керівників закладів освіти з обов'язком виконання з охорони праці, безпеки життєдіяльності; 18) організують проведення атестації робочих місць за умовами праці; 19) щороку розробляють організаційно-технічні заходи щодо поліпшення стану охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладах освіти; 20) систематично розглядають на колегіях, засіданнях звіти керівників закладів освіти про стан охорони праці, безпеки життєдіяльності; 21) при настанні під час освітнього процесу нещасних випадків вживають заходів, передбачених Положенням про порядок розслідування нещасних випадків.

При організації роботи з охорони праці і безпеки життєдіяльності в закладах освіти посадові особи виконують наступні обов'язки.

Керівник закладу освіти (ректор, директор, завідувач):

1) є відповідальним за створення безпечних умов освітнього процесу, не дозволяє проведення освітнього процесу за наявності шкідливих та небезпечних

умов; 2) створює в закладі освіти службу охорони праці, безпеки життєдіяльності, яка безпосередньо підпорядковується йому; призначає відповідальних за організацію роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладі освіти та визначає їх функціональні обов'язки, забезпечує функціонування системи управління охороною праці; 3) призначає наказом осіб відповідальних за стан охорони праці в структурних підрозділах, навчає в кабінетах, лабораторіях, майстернях, спортзалах, тирах (стрільби); 4) затверджує посадові інструкції керівників структурних підрозділів, працівників з обов'язковим блоком питань з охорони праці, безпеки життєдіяльності на початком навчального року, а також періодично протягом навчального року оцінює технічний стан обладнання та устаткування навчальних приміщень закладів освіти; 6) уживає заходів щодо приведення інженерно-технічних комунікацій, устаткування, обладнання у відповідність з чинними стандартами, правил, норм з охорони праці; 7) укладає колективний договір (угоду), що містить розділ з охорони праці, безпеки життєдіяльності, забезпечує його виконання; 8) забезпечує виконання вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці, заходів з охорони праці, безпеки життєдіяльності, передбачених колективним(ою) договором (угодою) з державним наглядом за охороною праці, пропозицій виборчого органу первинної профспілкової організації (представника профспілки) та на засіданнях педагогічної ради закладу освіти, нарадах керівників структурних підрозділів, осіб, відповідальних за стан охорони праці, безпеки життєдіяльності, організовує звітування з питань профілактики травматизму, вживання заходів розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективним(ою) договором (угодою), видає накази, розпорядження з цих питань; 10) організовує профілактичну роботу щодо попередження травматизму і підвищення безпеки серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти; 11) організовує роботу з розробки програми вступного інструктажу та безпечного проведення всіх видів інструктажів з охорони праці та з безпеки життєдіяльності; 12) організовує роботу щодо розроблення та періодичного перегляду один раз на 5 років інструкцій з охорони праці для працівників та інструкцій з безпеки під час проведення навчання для здобувачів освіти відповідно до цього Положення; 13) сприяє здійсненню громадського контролю за дотриманням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 14) контролює забезпечення здобувачів освіти та працівників закладів освіти спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту; 15) здійснює контроль за підготовкою трудових студентських загонів, учнівських об'єднань щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці та відпочинку на місцях їх дислокації; 16) сприяє проведенню дозиметричного контролю відповідно до нормативно-правових актів з обов'язковою реєстрацією в спеціальному журналі; 17) забезпечує навчання з питань охорони праці,

безпеки життєдіяльності здобувачів освіти та працівників закладів освіти; 18) сприяє виконанню організаційно-технічних заходів упровадження системи стандартів безпеки праці, проведенню атестації робочих місць за умовами праці; 19) організовує проведення обов'язкових попередніх та періодичних медичних оглядів працівників закладів освіти відповідно до Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій, та наказу МОЗ України від 23.07.2008 № 280 "Щодо організації проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів працівників окремих професій, виробництв і організацій, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може призвести до поширення інфекційних хвороб" (із змінами); 20) не дозволяє виконання роботи, якщо нещасно впливають на здобувачів освіти і працівників закладів освіти; 21) здійснює постійний зв'язок з органами виконавчої влади та громадськими об'єднаннями щодо запобігання травматизму серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти; 22) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає заходів, передбачених Положенням про порядок розслідування нещасних випадків (організовує розслідування нещасних випадків з учасниками освітнього процесу, затверджує акти про нещасний випадок під час освітнього процесу відповідно до чинного законодавства, проводить аналіз причин та розробляє заходи щодо попередження травматизму).

Організація роботи з охорони праці в закладі освіти покладається на заступника керівника (крім заступника керівника з адміністративно-господарської роботи). У закладі освіти за вказаної посади, вищезазначені обов'язки виконує керівник закладу.

Заступник керівника (заступник проректора, заступник директора, завідувача):

1) організовує та контролює виконання керівниками структурних підрозділів (факультетів, кафедр, кабінетів, лабораторій) заходів щодо створення безпечних і нешкідливих умов освітнього процесу; 2) забезпечує впровадження відповідних вимог Національного акту з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в освітній процес; 3) контролює проведення улаштування і об'єднання навчальних кабінетів, майстерень, лабораторій, спортзалів; 4) здійснює контроль за безпечним використанням навчального обладнання, приладів, хімікативів, що використовуються під час освітнього процесу, відповідно до типових переліків, затверджених наказом МОН України; 5) бере участь у підготовці студентських загонів, учнівських об'єднань щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці та відпочинку в місцях їх дислокації; 6) один раз на 3 роки організовує навчання і перевірку знань працівників закладу освіти з охорони праці, безпеки життєдіяльності, бере участь у складі комісії з перевірки знань; 7) контролює проведення інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності із здобувачами освіти, працівниками в структурних підрозділах; 8) забезпечує роботу щодо розроблення і періодичного перегляду (один раз на 5

років) інструкцій з охорони праці для працівників закладу освіти та інструкцій з безпеки під час проведення навчання для здобувачів освіти, при виконанні практичних, лабораторних робіт у навчальних кабінетах, лабораторіях, майстернях; 9) забезпечує розроблення інструкцій з охорони праці для професій або видів робіт з підвищеною небезпекою, які переглядаються один раз на роки; 10) бере участь у розробленні розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (угоди); 11) затверджує погоджені службою охорони праці, безпеки життєдіяльності добові норми збоїгання і витрачання отруйних речовин, легкозаймистих рідин та ін. легко-вибухонебезпечних матеріалів; 12) контролює дотримання працівниками закладу освіти посадових інструкцій у частині забезпечення охорони праці, безпеки життєдіяльності; 13) сприяє здійсненню громадського контролю за додержанням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці.

Декан факультету:

1) забезпечує створення безпечних і нешкідливих умов освітнього процесу; 2) забезпечує проведення навчальних занять, лабораторної практики студентів, науково-дослідних та ін. робіт на кафедрах та інших наукових гуртках і наукових товариствах відповідно до вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 3) керує розробленням і переглядом інструкцій з охорони праці та інструкцій з безпеки під час проведення навчання, узгоджує їх із службою охорони праці, безпеки життєдіяльності та подає на затвердження керівнику закладу освіти; 4) організовує на факультеті проведення інструктажів для здобувачів освіти з питань безпеки життєдіяльності; 5) забезпечує навчання та перевірку знань працівників факультету з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності; 6) надає допомогу в підготовці студентських загонів, перевіряє наявність в місцях і умовах шкідливих умов праці і відпочинку в місцях їх дислокації; 7) сприяє здійсненню громадського контролю за додержанням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 8) контролює внесення питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в підручники, навчальні і методичні посібники з дисциплін, що викладаються на кафедрах факультету; 9) забезпечує щорічно з представником профспілки систематичний розгляд на засіданні факультету стану умов праці та навчання у підрозділах, організовує проведення, узагальнення і поширення передового досвіду з охорони праці, безпеки життєдіяльності; 10) бере участь у проведенні міжкафедральних нарад, конференцій з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності; 11) бере участь у розробленні окремого розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (угоди).

Завідувач кафедри:

1) є відповідальним за створення безпечних і нешкідливих умов освітнього процесу на кафедрі; 2) вносить питання з охорони праці, безпеки

життєдіяльності в освітні програми, методичні рекомендації до лабораторних робіт, курсових та дипломних робіт і проектів; 3) організовує розроблення і періодичний перегляд (1 раз на 5 років) інструкцій з охорони праці та інструкцій з безпеки під час проведення навчання, узгоджує їх із службою охорони праці закладу освіти та подає на затвердження керівнику; 4) проводить з кожним працівником кафедри інструктажі з охорони праці, оформляє у журналі відповідно до Типового положення; 5) організовує проведення із студентами інструктажів з охорони праці та безпеки життєдіяльності; 6) забезпечує навчання і перевірку знань з питань охорони праці студентів та працівників, які працюють в умовах підвищеної небезпеки; 7) складає і направляє заяву на спецодяг, спецвзуття та ін. засоби індивідуального захисту згідно з вимогами Типового положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям; 8) забезпечує своєчасну явку на періодичний медичний огляд працівників; 9) здійснює спільно з представником профспілки контроль за станом охорони праці, безпеки життєдіяльності; 10) бере участь у розробленні окремих розділів з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (угоди); 11) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає відповідних заходів (повідомляє керівника та СОП закладу освіти про кожний нещасний випадок, що трапився під час освітнього процесу, бере участь у його розслідуванні та здійсненні заходів щодо усунення причин, що призвели до нього).

Завідувач кабінету лабораторій, майстерні, навчально-виробничої майстерні, старший майстер майстер виробничого навчання:

1) є відповідальним за безпечний стан робочих місць, обладнання, приладів, інструментів, інвентарю та не допускає до проведення навчальних занять або робіт здобувачів освіти та працівників закладу освіти без передбаченого спецодягу, спецвзуття та засобів індивідуального захисту; 3) вимагає у встановленому порядку забезпечення спецодягом, спецвзуттям та ін. засобами індивідуального захисту здобувачів освіти та працівників закладу освіти згідно з Положенням про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям; 4) розробляє і переглядає (1 раз на 5 років) інструкції з безпеки під час проведення навчання в кабінетах, лабораторіях, навчально-виробничих майстернях, навчальних господарствах, спортивних залах; 5) контролює використання обладнання, встановленого в лабораторіях, кабінетах, навчальних господарствах, цехах, на дільницях, полігонах, що передбачено типовими переліками, затвердженими МОН України; 6) контролює дотримання безпечних і нешкідливих умов проведення виробничої практики здобувачів освіти на підприємствах, в установах і організаціях, не дозволяє виконання робіт, не передбачених умовами договору; 7) проводить інструктажі з охорони праці під час навчально-виробничого процесу; 8) проводить інструктажі з

безпеки життєдіяльності або контролює їх проведення викладачем, учителем; 9) бере участь у розробленні окремого розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (угоди); 10) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає заходів, (терміново повідомляє керівника та СОП закладу освіти про кожний нещасний випадок, що трапився з учасником освітнього процесу, організує при потребі надання потерпілому першої долікарської допомоги, бере участь у розслідуванні та здійсненні заходів щодо усунення причин, що призвели до нього).

Викладач, учитель, класовод, куратор групи, класний керівник, вихователь:

1) є відповідальним за збереження життя і здоров'я здобувачів освіти під час освітнього процесу; 2) забезпечує проведення освітнього процесу, що регламентується законодавчими та нормативно-правовими актами з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності; 3) організовує виконання здобувачами освіти правил і норм з охорони праці, безпеки життєдіяльності; 4) проводить інструктажі із здобувачами освіти: з охорони праці під час проведення трудового навчання і виробничої практики відповідно до вимог цього положення; з безпеки життєдіяльності під час проведення навчальних занять, позакласних, позашкільних заходів: вступний на початку навчального року – з реєстрацією вступного інструктажу з безпеки життєдіяльності здобувачів освіти в журналі обліку навчальних занять на сесії класного керівника, куратора групи; первинний, позаплановий, щільовий інструктажі – з реєстрацією в журналі реєстрації первинного, щільового інструктажів здобувачів освіти з безпеки життєдіяльності; щільовий інструктаж перед початком заняття (нової теми, лабораторної роботи) – з реєстрацією в журналах обліку навчальних занять з виробничого навчання на сторінці предмета в рядку про зміст уроку, лекції, лабораторної роботи; 5) здійснює контроль за виконанням здобувачами освіти вимог (інструкцій) з безпеки; 6) проводить профілактичну роботу щодо попередження травматизму серед здобувачів освіти під час освітнього процесу, організовує профілактичну роботу серед здобувачів освіти щодо особистої безпеки у побуті (дії у надзвичайних ситуаціях, дорожній рух, участь у масових заходах, перебування в громадських місцях, на об'єктах мережі Інтернет); 7) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає відповідних заходів (бере участь у розслідуванні та здійсненні заходів щодо усунення причин, що призвели до нещасного випадку).

При організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності під час проведення науково-дослідної діяльності в закладах освіти, заступник керівника (проректор) з наукової роботи:

1) організовує роботу та здійснює контроль за виконанням заходів щодо створення безпечних і нешкідливих умов під час проведення науково-дослідних,

дослідно-конструкторських і експедиційних робіт, а також у студентських наукових товариствах, конструкторських бюро; 2) організовує навчання і перевірку знань з охорони праці, безпеки життєдіяльності наукових, науково-педагогічних працівників структурних підрозділів; 3) організовує роботу щодо розроблення і періодичного перегляду інструкцій з охорони праці під час виконання наукових робіт; затверджує в установленому порядку інструкції з охорони праці, що діють у науково-дослідних і дослідно-конструкторських (у тому числі студентських) підрозділах, контролює їх виконання; 4) організовує забезпечення навчальних експедицій, загонів спорядженням, обладнанням, засобами індивідуального захисту, інструкціями з охорони праці, а також затверджує акти готовності виїзду навчальних експедицій, загонів на науково-дослідні та експедиційні роботи; 5) бере участь у розробленні окремого розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (умови); 6) сприяє здійсненню громадського контролю за додержанням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 7) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає заходів, передбачених положенням про порядок розслідування нещасних випадків.

Начальник науково-дослідного сектору (керівник науково-дослідної частини):

1) здійснює безпосереднє керівництво і є відповідальним за організацію та дотримання безпечних і нешкідливих умов проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських експедиційних робіт; 2) організовує проведення науково-дослідних робіт лише за наявності приміщень, приладів, обладнання, устаткування, що відповідає вимогам системи стандартів безпеки праці, правилам і нормам з охорони праці та прийняті до експлуатації; 3) розглядає і подає на затвердження керівнику з наукової роботи договори на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи після погодження їх службою охорони праці, безпеки життєдіяльності; 4) бере участь у розробленні окремого розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (умови); 5) сприяє здійсненню громадського контролю за додержанням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 6) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає заходів.

Керівник науково-дослідної роботи (теми):

1) здійснює безпосереднє керівництво і є відповідальним за організацію і забезпечення безпечних і нешкідливих умов проведення науково-дослідної і дослідно-конструкторської роботи; 2) організовує проведення науково-дослідної роботи лише за наявності приміщень, приладів, установок, обладнання, устаткування, що відповідає вимогам стандартів безпеки праці, правилам і нормам з охорони праці; 3) відповідає за безпечну експлуатацію приладів, установок, обладнання, а також захисних, сигнальних і протипожежних

пристроїв, контрольно-вимірювальних приладів, посудин, що працюють під тиском, безпечне використання, забезпечення і транспортування вибухових, отруйних, радіоактивних, легкозаймистих та ін. шкідливих для життя і здоров'я речовин; 4) проводить первинний (на робочому місці), повторний, позаплановий інструктажі з охорони праці із учасниками освітнього процесу відповідно до Типового положення, допускає до самостійної роботи; 5) розробляє інструкції щодо безпечного використання нових матеріалів, обладнання, проведення відповідних процесів; 6) сприяє здійсненню громадського контролю та додержанням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 7) бере участь у розробленні розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (угоди); 8) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає відповідних заходів.

При організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності під час позакласної, позашкільної діяльності, заступник керівника закладу освіти з навчально-виховної роботи:

1) уживає необхідних заходів щодо створення безпечної і нешкідливих умов, виконання санітарно-гігієнічних нормативів з охорони праці, безпеки життєдіяльності під час проведення занять, проведення позашкільних заходів; 2) контролює і надає методичну допомогу керівникам гуртків, спортивних секцій, походів, екскурсій, трудових команд, громадських робіт з питань створення безпечних і нешкідливих умов праці і відпочинку здобувачів освіти, запобігання травматизму; 3) проводить інструктажі з охорони праці, безпеки життєдіяльності класових керівників, класних керівників, учителів та ін. осіб, які залучені до організації позакласної, позашкільної роботи; 4) організовує профілактичну роботу серед здобувачів освіти з охорони праці, безпеки життєдіяльності під час освітнього процесу; 5) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає заходів з повідомлення керівника та СОП закладу освіти про нещасний випадок, обговорює його з учасниками освітнього процесу під час проведення інструктажів, позашкільних заходів, організовує надання першої допомоги потерпілим, бере участь у розслідуванні).

Керівник гурту, гуртка, секції, тренер:

1) забезпечує безпечний стан робочих місць, безпечну експлуатацію обладнання, приладів, інструментів, спортивного спорядження (інвентарю); 2) проводить інструктажі з охорони праці з працівниками та інструктажі з безпеки життєдіяльності із здобувачами освіти; 3) не дозволяє працювати учням, студентам, курсантам без відповідного спецодягу, спецвзуття та ін. засобів індивідуального захисту згідно з Положенням про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям; 4) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає відповідних заходів, (терміново повідомляє керівника та СОП закладу освіти про кожний нещасний випадок, що

стався з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами під час проведення позакласної, позашкільної діяльності, бере участь у їх розслідуванні, організовує надання першої долікарської допомоги потерпілому); 5) веде профілактичну роботу з охорони праці, безпеки життєдіяльності серед здобувачів освіти.

3.4. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці в галузі освіти

При організації роботи з охорони праці під час адміністративної господарської діяльності в закладах освіти, заступник керівника з адміністративно-господарської роботи, завідувач господарства, начальник господарського відділу:

1) здійснює експлуатацію та догляд будівель, споруд, території відповідно до законодавства з охорони праці; 2) забезпечує дотримання всіх правил охорони праці під час експлуатації виробничого енергетичного обладнання, машин, механізмів, парових і водонагрівальних котлів, посудин, що працюють під тиском; 3) контролює дотримання правил переміщення вантажів, санітарно-гігієнічного стану побутових приміщень, територій відповідно до законодавства з охорони праці; 4) забезпечує навчальні приміщення, лабораторії, кабінети господарської і культурно-побутові підрозділи закладу освіти обладнанням та інструментом відповідно до законодавства з охорони праці; 5) забезпечує здобувачів освіти та працівників закладу освіти спецодягом, спецвзуттям та засобами індивідуального захисту згідно з Положенням про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та засобами індивідуального захисту; 6) організовує періодичні випробування діелектричних засобів захисту, також зберігання, видачу, прання, сушку, дезінфекцію та ремонт спеціального одягу; 7) організовує проведення замірів опору ізоляції електроустановок та ліній електропроводки, заземлювальних пристроїв, періодичні випробування підйомних вантажопідйомних машин і механізмів, парових і водонагрівальних котлів, посудин, що працюють під тиском, аналізи повітря на вміст шкідливих газів і парів шкідливих речовин, вимірювання освітленості, шуму і вібрації, радіаційний контроль у приміщеннях закладу освіти відповідно до законодавства та нормативних правових актів; 8) організовує зі спеціалізованими організаціями навчання персоналу, що обслуговує котли і водонагрівачі, балони із зрідженими газами, компресори і посудини, електричні установки та інші агрегати і механізми підвищеної небезпеки; 9) організовує зберігання на складах палива, струйних матеріалів, легкозаймистих і горючих рідин, балонів зі зрідженими газами, обладнання, сировини, матеріалів тощо відповідно до правил і норм з охорони праці та Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України, затверджених наказом МОН України від 15.08.2016 р.

№ 974; 9) відповідно до Положення про розробку інструкцій розробляє і періодично переглядає інструкції з охорони праці під час виконання конкретних господарських робіт, узгоджує їх із службою охорони праці; 10) проводить інструктажі з охорони праці, забезпечує навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в адміністративно-господарських підрозділах; 11) сприяє здійсненню громадського контролю за додержанням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 12) бере участь у розробленні окремого розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (угоди); 13) організовує роботу щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці на автотранспортному підприємстві, автобазі, в гаражі закладу освіти, що відповідає до вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 14) бере участь у настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вжити відповідних заходів.

Головний інженер, енергетик, механік закладу освіти

1) здійснює безпосереднє керівництво і відповідає за організацію і виконання робіт у підпорядкованих інженерно-технічних службах; 2) забезпечує експлуатацію і утримання будівель, споруд, приміщень, обладнання, машин, механізмів, електроустановок, електроосвітлювальних, опалювальних, газових і каналізаційних мереж, вентиляції відповідно до правил і норм з охорони праці; 3) вивчає причини аварій з машинами, механізмами, електроустановками, веде облік та аналіз аварій, розробляє і вживає заходи щодо запобігання аваріям; 4) організовує відповідно до нормативно-правових актів з питань охорони праці: проведення планово-запобіжних ремонтів, профілактичних випробування обладнання, машин, механізмів, посуду, що працюють під тиском; заміри опору ізоляції електроустановок, розв'язки, заземлювальних пристроїв; 5) розробляє і впроваджує методи організації, автоматизації ручної праці, важких та трудомістких процесів; 6) забезпечує безпечні і нешкідливі умови праці під час монтажних, монтажних і ремонтних робіт на підконтрольних об'єктах, обладнанні робочих місць необхідним допоміжним спорядженням і огорожами, знаками безпеки, оформлення працівникам наряду-допуску на виконання робіт з підвищеною безпекою; 7) проводить реєстрацію об'єктів закладу освіти, надає контрольним органам державного нагляду, оформляє відповідні документи; 8) розробляє інструкції з охорони праці під час експлуатації машин, механізмів, пристроїв, виконання конкретних робіт; 9) проводить інструктажі з охорони праці з кожним підпорядкованим йому працівником з реєстрацією в журналі; 10) бере участь у розробленні окремого розділу з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (угоди) відповідно до його компетенції; 11) сприяє здійсненню громадського контролю за додержанням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці; 12) при настанні під час освітнього

процесу нещасного випадку вживає заходів, передбачених Положенням про порядок розслідування нещасних випадків.

Керівник виробничої дільниці (цеху), виконавець робіт в закладі освіти:

1) здійснює необхідні заходи з охорони праці, систематичне спостереження за станом і експлуатацією робочих місць; 2) здійснює нагляд за правильним безпечним використанням обладнання, машин, механізмів, енергетичних установок і транспортних засобів, що працюють під його наглядом; 3) розробляє інструкції з охорони праці під час експлуатації машин, механізмів приладів, виконання конкретних робіт; 4) здійснює контроль за своєчасною подачею відповідного спецодягу, спецвзуття і засобів індивідуального захисту працівникам; 5) проводить інструктажі з охорони праці та за спеціальним навчання працівників безпечним навичкам праці; 6) оформляє допуск працівникам на виконання робіт у підрозділах (дільницях, цеху та цеху) після припинення робіт машин, механізмів; 7) організовує використання наочних засобів пропаганди охорони праці - інструкцій, плакатів тощо; 8) при настанні під час освітнього процесу нещасного випадку вживає відповідних заходів.

Головний бухгалтер (бухгалтер): 1) здійснює контроль за витратами коштів, що виділяються на виконання заходів з охорони праці, безпеки життєдіяльності колективного договору (згоди), забезпечує виконання заходів, передбачених нормативно-правовими актами з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності; 2) веде облік коштів, що витрачаються на виконання заходів з охорони праці, готує звіт про витрати коштів за фактичними витратами коштів на виконання цих робіт; 3) організовує передплату періодичних видань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Начальник відділу кадрів (інспектор відділу кадрів): 1) оформляє на роботу осіб, які пройшли спеціальний інструктаж та інструктаж на робочому місці з охорони праці, а також проведення на іншу роботу за медичною довідкою про проходження щорічного (періодичного) медичного огляду працівника; 2) оформляє на роботу осіб після попереднього медичного огляду в закладах охорони здоров'я, а також направляє на періодичний медичний огляд осіб, які залучаються до робіт підвищеної небезпеки, зберігає їх медичні довідки; 3) оформляє направлення працівників закладу освіти, залучених до робіт підвищеної небезпеки, на спеціальне навчання і перевірку знань з охорони праці; 4) оформляє на роботу жінок і осіб віком до вісімнадцяти років з урахуванням законодавчих та нормативно-правових актів про застосування праці неповнолітніх і жінок; 5) контролює наявність посадових інструкцій з блоком питань з охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Запитання для самоконтролю:

1. Назвіть органи виконавчої влади, що здійснюють державне управління охороною праці, та систему управління охороною праці в галузі.
2. Охарактеризуйте основні складові СУОПвГ підприємства, основні функції та завдання управління охороною праці в галузі.
3. З'ясуйте функції служби охорони праці закладу освіти, що вона організовує.
4. В чому бере участь служба охорони праці закладу освіти, що контролює?
5. Наведіть права та персональна відповідальність працівників служби охорони праці закладів, установ, організацій освіти.
6. Охарактеризуйте організацію роботи з охорони праці в Міністерстві освіти і науки України, в департаментах (управліннях) освіти.
7. З'ясуйте обов'язки керівника (ректора, директора, завідувача) при організації роботи з охорони праці і безпеки життєдіяльності в закладах освіти.
8. Поясніть обов'язки заступника керівника (проректора, заступника директора, завідувача) при організації роботи з охороною праці в закладах освіти.
9. Перелічіть обов'язки декану факультету при організації роботи з охорони праці і безпеки життєдіяльності в закладах освіти.
10. Охарактеризуйте обов'язки завідувача кафедрою при організації роботи з охорони праці і безпеки життєдіяльності в закладах освіти.
11. З'ясуйте обов'язки завідувача бібліотекою, лабораторією, майстернею, навчально-виробничою майстернею, майстер виробничого навчання при організації роботи з охороною праці і безпеки життєдіяльності в закладах освіти.
12. Наведіть обов'язки вчителя, класовода, куратора групи, вихователя, старшого вихователя при організації роботи з охорони праці і безпеки життєдіяльності в закладах освіти.
13. Визначте обов'язки заступника керівника закладу освіти з навчально-виробничою майстернею, керівника клубу, гуртка, секції, тренера при організації роботи з охороною праці під час позакласної, позашкільної діяльності.

Тема № 4. Організація охорони праці в закладах освіти України

План

4.1. Навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління МОН України.

4.1.1. Інструктажі з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності.

4.2. Устаткування, утримання та організація навчально-виховного процесу.

4.2.1. Основні приміщення.

4.2.2. Природне та штучне освітлення.

4.2.3. Повітряно-тепловий режим.

4.2.5. Вентиляція та опалення.

4.2.5. Водопостачання та каналізація.

4.2.6. Обладнання основних приміщень.

4.3. Організація навчально-виховного процесу.

4.4. Охорона праці у навчально-виробничих майстернях.

4.4.1. Вимоги до навчальних і навчально-виробничих майстерень.

4.4.2. Вимоги до освітлення, опалення, вентиляції.

4.4.3. Обладнання і матеріали.

4.4.4. Заходи безпеки під час проведення занять у навчально-виробничих майстернях.

4.4.5. Індивідуальні засоби захисту.

4.1. Навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління МОН України

Згідно Наказу МОН України "Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в навчально-виробничих майстернях з підвищеною небезпекою" від 26.01.2005 № 15 (в редакції від 14.06.2010) та Наказу МОН України "Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України" від 28.01.2006 № 304 (в редакції від 30.01.2018), в закладах освіти реалізується **система безперервного навчання з питань охорони праці** учнів, студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, працівників з метою забезпечення належних, безпечних і здорових умов навчання та праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням. Вимоги Положення є обов'язковими для виконання учасниками освітнього процесу, іншими працівниками установ та закладів освіти. Контроль за дотриманням вимог Положення здійснюють органи управління

освітою за підпорядкуванням, органи державного нагляду за охороною праці, представники галузевої профспілки.

В установах та закладах освіти *один раз на 3 роки складаються плани графіки проведення навчання та перевірки знань працівників з питань охорони праці*, які затверджуються наказом.

Відповідальність за забезпечення навчання з питань охорони праці учасників освітнього процесу з наступною перевіркою знань *несуть керівники* установ та закладів освіти.

Навчання студентів з питань охорони праці у вищих навчальних закладах проводиться відповідно до галузевих стандартів вищої освіти. На базі галузевих стандартів, у яких надаються нормативні частини рекомендованих навчальних дисциплін з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, кожен вищий навчальний заклад розробляє програму цих навчальних дисциплін, яка затверджується його керівником.

Вивчення основ охорони праці в навчальних закладах самостійного предмета "охорона праці" (заклади професійно-технічної освіти), навчальних дисциплін "основи охорони праці" (заклади вищої освіти) та "охорона праці в галузі" (вищі навчальні заклади), проводиться відповідно до навчальних планів і програм з цього предмета і навчальних дисциплін, які затверджуються МОН України за погодженням із Держпраці. Основні питання (розділи) з охорони праці мають передбачатися у навчальних програмах загальнотехнічних і спеціальних дисциплін.

Вивчення нормативних дисциплін з охорони праці в усіх вищих навчальних закладах здійснюється відповідно до стандартів вищої освіти, затверджених в установленому законодавством порядку.

Забезпечення підготовки кваліфікованих робітників з питань охорони праці професійно-технічних навчальних закладах здійснюється у вигляді окремих курсів відповідно до державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій. Міст та обсяг навчання з питань охорони праці для підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації за робітничими професіями в професійно-технічних навчальних закладах визначаються Типовою навчальною програмою з предмета "Охорона праці", що затверджується МОН за погодженням із Держпраці. При цьому теоретична частина предмета "Охорона праці" для підготовки робітників, що залучаються до виконання робіт з підвищеною небезпекою, зазначених у Переліку робіт з підвищеною небезпекою, визначається обсягом не менше 30 год., а під час перепідготовки та підвищення кваліфікації – не менше 15 год. Специфічні питання охорони праці для конкретних професій мають вивчатися в курсах спеціальних та загальнотехнічних предметів з метою поєднання технологічної підготовки з підготовкою з охорони праці, а робочі навчальні програми цих предметів повинні включати відповідні

питання безпеки праці. Теоретична частина предмета "Охорона праці" під час професійно-теоретичної підготовки за робітничими професіями для виконання робіт, які не належать до переліку робіт з підвищеною небезпекою, вивчається в обсязі не менше 10 год., а під час перепідготовки та підвищення кваліфікації – не менше 8 год. Обсяг годин предмета "Охорона праці" не може зменшуватись під час розробки робочих навчальних планів і програм. Навчання здобувачів у закладах професійно-технічної освіти за професіями, пов'язаними з роботами підвищеної небезпеки, проводиться з урахуванням вимог Положення про порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професіями, пов'язаними з роботами із шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки.

У закладах загальної середньої освіти під час трудового і професійного навчання здійснюється навчання з питань охорони праці у вигляді інструктажів з охорони праці. Крім цього, у закладах освіти, що надають загальну середню освіту, проводиться навчання з питань безпеки життєдіяльності (з питань охорони життя, здоров'я, пожежної, радіаційної безпеки, безпеки дорожнього руху, попередження побутової травматизму). Обсяги, зміст навчання та форми перевірки знань з питань безпеки життєдіяльності учнів визначаються навчальними планами і програмами, затвердженими МОН. Під час трудового і професійного навчання та під час стажування в установах, організаціях на учнів, студентів, курсантів, слухачів застосовується законодавство про охорону праці в такому ж порядку, як і до їх працівників.

Учні, курсанти, слухачі та студенти під час трудового і професійного навчання проходять на підприємстві за рахунок роботодавця інструктажі, навчання та перевірку знань з питань охорони праці, надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також правил поведінки у разі виникнення аварії.

Під час прийняття на роботу і в процесі роботи посадові особи та ін. працівники устанів та закладів освіти проходять інструктаж, навчання та перевірку знань з питань охорони праці, надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також правил поведінки в разі виникнення аварій та надзвичайних ситуацій. В установах та закладах освіти навчання працівників з питань охорони праці проводиться у вигляді складової частини навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, при цьому кількість год і тематика навчання з питань охорони праці має відповідати Типовому положенню. Навчання та перевірку знань підлягають усі без винятку працівники установ та закладів освіти з урахуванням умов праці та їх діяльності (педагогічної, громадської). Посадові особи установ та закладів освіти, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт, під час прийняття на роботу та періодично (один раз на 3 роки) проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці, безпеки

життєдіяльності за участю профспілок. Керівники установ та закладів освіти, керівники та спеціалісти служб охорони праці або особи, які є відповідальними за організацію роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності, ін. працівники установ та закладів освіти, які є членами відповідної постійно діючої комісії з перевірки знань в установах та закладах освіти, один раз на 3 роки проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності. Перевірка знань посадових осіб та ін. працівників установ та закладів освіти з питань цивільного захисту, охорони праці, безпеки життєдіяльності здійснюється відповідно до вимог нормативно-правових актів з охорони праці, безпеки радіаційної безпеки тощо, додержання яких входить до їхніх функціональних обов'язків. Особи, які суміщають професії, проходять інструктажі, навчання і перевірку знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності з окремих професій і з професій за сумісництвом. Державний секретар першого заступника та заступники Міністра освіти і науки, які є відповідальними за організацію роботи з охорони праці, керівник служби охорони праці Міністерства освіти і науки України, керівники та викладачі кафедр охорони праці закладів вищої освіти проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці у Головному навчально-методичному центрі Держпраці за наявності їх контрактів, які належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України, а також надали територіальному органу Держпраці декларацію відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з питань охорони праці та професійної безпеки. Перевірку знань з питань охорони праці цієї категорії осіб проводить комісія, створена за наказом Держпраці. Керівники, заступники, спеціалісти з охорони праці органів управління освітою області, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, керівники, заступники, спеціалісти з охорони праці установ та закладів освіти, спеціалісти з перевірки знань з питань охорони праці цих установ та закладів освіти проходять навчання з охорони праці, безпеки життєдіяльності відповідно до наказом Міністерства освіти і науки України.

Навчання керівників, заступників – 36 год, спеціалістів з охорони праці та закладів кафедр охорони праці – 72 год. Керівники, заступники керівників районних (міських) органів управління освітою, закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ін. закладів освіти, а також спеціалісти, викладачі з охорони праці, безпеки життєдіяльності проходять навчання у закладах вищої педагогічної освіти. Навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності керівників закладів дошкільної, позашкільної та середньої освіти, їх заступників, відповідальних за охорону праці, педагогічних та ін. працівників, які викладають питання безпечного ведення робіт або проводять інструктажі з охорони праці, безпеки життєдіяльності, а також працівників місцевих органів управління освітою проводиться на базі методичних підрозділів відповідних органів управління освітою або в закладах освіти та навчальних

центрах, визначених місцевими органами управління освітою. Усі інші посадові особи та працівники установ та закладів освіти проходять навчання і перевірку знань з охорони праці, безпеки життєдіяльності безпосередньо в установах та закладах освіти, їх структурних підрозділах за місцем роботи обсягом не менше 20 год.

Перевірка знань посадових осіб та ін. працівників з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в установах та закладах освіти здійснюється комісією, склад якої затверджується наказом цих установ чи закладів освіти. **Головою комісії** призначається керівник або його заступник, для службових обов'язків якого входить організація роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності. У разі потреби створення комісій в окремих структурних підрозділах їх очолюють керівники відповідних підрозділів чи їх заступники.

До складу комісії установи та закладу освіти входять представники служби охорони праці, представники юридичної, виробничо-технічної служб, представник профспілки, уповноважена наймачем працівників особа з питань охорони праці. До складу комісії установ та закладу освіти залучаються викладачі охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладах освіти, які проводили навчання (за їх згодою). Комісія вважається сформованою, якщо до її складу входять не менше 3 осіб. 14. Усі члени комісії повинні пройти відповідне навчання та перевірку знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності. Перелік питань для перевірки знань з охорони праці, безпеки життєдіяльності працівників складається членами комісії з урахування місцевих умов та затверджується керівником установи чи закладу освіти. Формою перевірки знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності працівників є тестування, залік або іспит. Тестування проводиться на місці за допомогою технічних засобів (автоекзаменаторів, комп'ютерів тощо), залік або іспит – за екзаменаційними білетами у вигляді усного письмового опитування, а також творчої роботи. **Результати перевірки знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності працівників вносяться до протоколу засідання комісії з перевірки знань працівників з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.** Особам, які під час перевірки знань з охорони праці, безпеки життєдіяльності виявили задовільні результати, **видається посвідчення про перевірку знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.** При цьому в протоколі та посвідченні в стислій формі вказується перелік основних нормативно-правових актів з охорони праці, питань безпеки життєдіяльності, виконання конкретних видів робіт, в обсязі яких працівник пройшов перевірку знань. Видача посвідчень про перевірку знань працівникам, які проходили навчання в установі та закладі освіти, є обов'язковою лише для працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки. У разі **незадовільних результатів перевірки знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності працівники протягом 1 місяця проходять повторну перевірку**

знань. Не допускаються до роботи працівники, які не пройшли навчання і перевірку знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності. Організаційне забезпечення роботи комісії з перевірки знань (організація проведення перевірки знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності, оформлення, облік і зберігання протоколів перевірки знань, оформлення і облік посвідчень про перевірку знань тощо) покладається на установу та заклад освіти, де проводиться це навчання. Термін зберігання протоколів перевірки знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності – не менше 5 років.

Позачергове навчання і перевірка знань працівників з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності проводяться під час переведення на ін. роботу або призначення на ін. посаду, що потребує додаткових знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Посадові особи, у тому числі фахівці з питань охорони праці установ та закладів освіти, де стався нещасний випадок (професійне захворювання груповий або із смертельним наслідком, повинні протягом місяця після зачергового навчання і перевірки знань з питань охорони праці я до комісією з розслідування встановлено факт порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

4.1.1. Інструктажі з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності

*Посадові особи та інші працівники установ та закладів освіти під час прийняття на роботу у період навчання повинні проходити інструктажі з питань охорони праці, з метою надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також під час виникнення аварійних ситуацій, пожеж і інших надзвичайних випадків, навчання з питань цивільного захисту, у тому числі правилам безпеки життєдіяльності та пожежної безпеки. За характером і часом проведення інструктажів з питань охорони праці поділяються на **вступний, первинний, повторний, плановий та цільовий.***

Вступний інструктаж з охорони праці проводиться з працівниками, які приймаються на постійну або тимчасову роботу незалежно від їх освіти, стажу роботи та поповнили; прибули до установи чи закладу освіти і беруть безпосередню участь в освітньому та виробничому процесах або виконують ін. роботи для цієї установи чи закладу освіти. Вступний інструктаж проводиться спеціалістом з питань охорони праці або ін. особою відповідно до наказу (розпорядження) керівника, на яку покладається цей обов'язок і яка пройшла навчання і перевірку знань з питань охорони праці. Вступний інструктаж проводиться в кабінеті охорони праці або у спеціально обладнаному приміщенні за програмою, розробленою службою охорони праці. Програма та тривалість інструктажу затверджуються керівником установи чи закладу освіти.

Запис про проведення вступного інструктажу робиться в журналі

реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці для працівників, який зберігається службою охорони праці або працівником, що відповідає за проведення вступного інструктажу, а також у наказі про прийняття працівника на роботу.

Первинний інструктаж з охорони праці проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці з працівником: новоприйнятим (постійно або тимчасово) до установи чи закладу освіти; який переводиться з одного структурного підрозділу установи чи закладу освіти до ін.; який виконує нову для нього роботу; відрядженим ін. установою чи закладом освіти, який бере безпосередню участь в освітньому або виробничому процесі. Первинний інструктаж на робочому місці проводиться індивідуально з працівником одного фаху за чинними в установі чи закладі освіти інструкціями з охорони праці відповідно до виконуваних робіт.

Повторний інструктаж з охорони праці проводиться на робочому місці індивідуально з окремим працівником, групою працівників, які виконують однотипні роботи, за обсягом і змістом, що відповідає первинному інструктажу. Повторний інструктаж проводиться на робочому місці з метою безпекою – 1 раз на 3 місяці, для решти робіт – 1 раз на 6 місяців.

Позаплановий інструктаж проводиться на робочому місці або в кабінеті охорони праці у разі: введення в дію нових або внесення змін та доповнень до НПАОП; зміни технологічного процесу, засобів або модернізації устаткування, приладів та інструментів, відносно умов, матеріалів та ін. факторів, що впливають на стан охорони праці; порушень працівниками вимог НПАОП, що призвели до травм, аварій, ожогів, переви в роботі виконавця більше ніж на 30 календарних днів, порушень відповідною безпекою, для решти робіт – понад 60 днів.

Позаплановий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або групою працівників одного фаху. Обсяг і зміст позапланового інструктажу визначаються в кожному окремому випадку залежно від причин і обставин, що спричинили потребу його проведення.

Цільовий інструктаж з охорони праці проводиться у разі: ліквідації аварії або стихійного лиха; проведення робіт, на які відповідно до законодавства з питань охорони праці оформлюються наряд-допуск, наказ або розпорядження. Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або групою працівників. Обсяг і зміст цільового інструктажу визначаються залежно від виду робіт, що виконуватимуться.

Зі здобувачами освіти також проводяться інструктажі з охорони праці під час трудового і професійного навчання на виробництві.

Вступний інструктаж з охорони праці: до початку трудового або професійного навчання на виробництві; у разі екскурсії на підприємство.

Вступний інструктаж з охорони праці зі здобувачами освіти перед початком трудового і професійного навчання проводять керівники робіт, майстри виробничого навчання та ін. особи, на яких наказом керівника закладу освіти покладено обов'язки керівництва таким навчанням, та безпосередні керівники робіт на виробництві (начальники структурних підрозділів, дільниць, майстри фізичні особи, які використовують найману працю).

Реєстрація вступного інструктажу з охорони праці проводиться у формі реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці для працівників.

Первинний інструктаж: перед початком навчання в кожному кабінеті майстерні закладу освіти; перед виконанням кожного навчального завдання, пов'язаного з використанням різних механізмів, інструментів, матеріалів. Первинний інструктаж з охорони праці зі здобувачами освіти проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці (дільниця, цех, майстерня, організації), де проводиться трудове та професійне навчання.

Позаплановий інструктаж: у разі появи нових здобувачів освіти вимог НПАОП, що можуть призвести або призвели до трагічних надзвичайних ситуацій.

Повторний інструктаж: на робочому місці здійснюється трудове та професійне навчання, у строки, визначені НПАОП, які діють у галузі, або роботодавцем з урахуванням конкретних умов роботи, але не рідше: для робіт з підвищеною небезпечністю - 1 раз у квартал, для решти робіт - 1 раз на 6 місяців.

Цільовий інструктаж: у разі випадків ліквідації аварії або стихійного лиха; під час проведення ремонтних робіт, на яких здійснюються наряд-допуск, наказ або розпорядження.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі з охорони праці з питань охорони праці зі здобувачами освіти, які проходять виробниче навчання та виробничу практику на підприємствах, в організаціях, проводить безпосередній керівник робіт (начальник структурного підрозділу, майстер) або фізична особа, яка використовує найману працю. Ці інструктажі завершуються перевіркою знань у вигляді усного опитування або за допомогою технічних засобів, а також перевіркою набутих навичок безпечних методів праці робітницею, яка проводила інструктаж. При незадовільних результатах перевірки знань, умов і навичок щодо безпечного виконання робіт після первинного, повторного чи позапланового інструктажів протягом 10 днів додатково проводиться інструктаж і повторна перевірка знань. Про проведення первинного, повторного, позапланового та цільового інструктажів з охорони праці працівників, здобувачів освіти на виробництві та їх допуск до роботи особа, яка проводила інструктаж, уносить запис до *журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці на робочому місці*.

Крім інструктажів з охорони праці, під час трудового і професійного навчання із здобувачами освіти, працівниками закладів освіти у процесі навчання

проводяться *інструктажі з безпеки життєдіяльності*, які містять питання безпеки праці, охорони здоров'я, пожежної, радіаційної безпеки, цивільного захисту, безпеки дорожнього руху, попередження побутового травматизму, дій у надзвичайних ситуацій.

Перед початком навчальних занять 1 раз на рік, а також під час зарахування або оформлення до закладу освіти здобувачів освіти проводиться *вступний інструктаж з безпеки життєдіяльності* службами охорони праці або освітніми, на яких покладено ці обов'язки наказом керівника закладу освіти.

За умови чисельності учасників освітнього процесу в закладах понад 20 осіб вищезазначеними службами проводиться навчання вихователями, класоводами, класними керівниками, майстрами, кураторами груп, які в свою чергу інструктують здобувачів освіти перед початком навчального року. Запис про вступний інструктаж робиться на окремій сторінці реєстрації вступного інструктажу з безпеки життєдіяльності для здобувачів освіти у журналі обліку навчальних занять.

Первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності проводиться на початку навчального року перед початком занять у класному кабінеті, лабораторії, майстерні, спортзалі, перед початком занять у майстерні, перед початком заходів за межами закладу освіти. Його проводять вихователі, класоводи, куратори груп, вихователі, класні керівники, майстри виробничого навчання, тренери, керівники гуртків.

Інструктаж проводиться зі здобувачами освіти, а також з батьками, які беруть участь у позанавчальних заходах.

Запис про проведення первинного інструктажу з безпеки життєдіяльності робиться в окремому журналі реєстрації первинного, позапланового, цільового інструктажів з безпеки життєдіяльності здобувачів освіти, який зберігається в кожному кабінеті, майстерні, майстерні, цеху, спортзалі. Здобувачі освіти, які інструктуються, повинні робити запис в журналі, починаючи з 9 класу.

Позаплановий інструктаж з безпеки життєдіяльності також проводиться перед виконанням кожного завдання, пов'язаного з використанням різних матеріалів, інструментів, апаратів, на початку уроку, заняття, лабораторної, практичної роботи. Первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності, який проводиться перед початком кожного практичного заняття (практичної, лабораторної роботи), реєструється в журналі обліку навчальних занять, виробничого навчання на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку, заняття.

Позаплановий інструктаж з безпеки життєдіяльності зі здобувачами освіти проводиться у разі порушення ними вимог НПАОП під час освітнього процесу, що може призвести чи призвело до травм, надзвичайних ситуацій, зміни умов виконання навчальних завдань (лабораторних робіт, виробничої практики, професійної підготовки), а також у разі нещасних випадків, що сталися під час

освітнього процесу та за межами закладу освіти.

Цільовий інструктаж з безпеки життєдіяльності проводиться зі здобувачами освіти в разі організації позанавчальних заходів (олімпіади, турніри з предметів, екскурсії, туристичні походи, спортивні змагання), під час проведення громадських, позанавчальних робіт (прибирання територій, приміщень, науково-дослідна робота на навчально-дослідній ділянці).

4.2. Устаткування, утримання та організація навчально-виховного процесу

Затверджені Постановою Головного державного санітарного лікаря України № 63 від 14.08.2001 р. та погоджені МОН України *Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.2.01-008-01)* визначають гігієнічний стандарт та поширюються на загальноосвітні навчальні заклади I, I-II, II, I-III ступенів, спеціалізовані школи I, II, III ступенів, гімназії, лицей, колегіуми, що проектуються, будуються, реконструюються та що існують, незалежно від типу, форми власності і підпорядкування.

Вони призначені для керівників закладів, викладачів і медичного персоналу загальноосвітніх навчальних закладів та керівників органів управління освітою. Це обов'язковий для виконання документ, що регламентує безпечні для здоров'я дітей і підлітків від 6 до 17 років умови навчання та виховання, які сприяють підвищенню їх продуктивності в процесі навчального дня, тижня, року, поліпшують психофізіологічний розвиток та зміцнюють здоров'я дитини.

Посадові особи і громадяни України, які допустили порушення Державних санітарних правил, можуть бути притягнені до дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності у відповідності з чинним законодавством. Власники закладів обладнання приміщень шкіл, що будуються, реконструюються та що існують, здійснюється у відповідності до вимог ДБН В.2.2-17 "Вимоги до будівель і споруди навчальних закладів".

Відповідальність за виконання санітарних правил і норм покладається на керівника закладу (власника) та керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Щодо контролю за виконанням чинних санітарних правил і норм відповідно керівник та медичний персонал загальноосвітнього навчального закладу, а також відповідальна особа, призначена наказом керівника загальноосвітнього закладу.

4.2.1. Основні приміщення

Будівля школи повинна забезпечувати оптимальні умови для організації навчально-виховного процесу, відпочинку, харчування учнів. Блочно-секційна і

павільйонна частина навчальних будівель найбільш раціональні для використання. В одній секції слід розміщувати максимум три паралелі класів для дітей одного віку або дві паралелі класів двох суміжних вікових груп (1 і 2, 3 і 4 тощо). Будівлі загальноосвітніх навчальних закладів повинні мати не більше трьох поверхів. При розміщенні загальноосвітніх навчальних закладів у попередньо збудованих 4-, 5-поверхових будівлях, четвертий і п'ятий поверх відводять під кабінети, які мають найменше навчальне навантаження. Кількість учнів загальноосвітнього навчального закладу не повинна перевищувати його проектну місткість.

У будівлях загальноосвітніх шкіл передбачаються такі **функціональні групи приміщень**: класні кімнати, навчальні кабінети, лабораторії та лаборантськими, кабінети трудового навчання та профорієнтації, професійного дня, фізкультурно-спортивні, приміщення харчоблоку, медичні, актовий зал, бібліотека, адміністративні, допоміжні приміщення, спортзал, гардероби, санітарні вузли з технічними приміщеннями тощо.

Склад і площі приміщень загальноосвітнього навчального закладу визначаються за розрахунком, виходячи з призначення приміщень, наповнюваності груп при різних рівнях їх навантаження та показників розрахункової площі на одного учня. Для школи, що будується додатково до школи блоку плавального басейну, а умовою для цього є відповідна земельна ділянка.

Кількість класів, навчальних приміщень, лабораторій, навчально-спортивних залів слід враховувати, виходячи із кількості годин занять в одну зміну і їх зайнятості в межах навчального часу.

Підлога приміщень загальноосвітніх навчальних закладів повинна бути з деревини або ламінована на бетонній основі, не мати щілин, підлога туалетних та умивальних приміщень повинна вистилатися керамічною або мозаїчною шліфованою плиткою. Забороняється використовувати цементні, мармурові або інші тверді матеріали для настилу підлоги усіх приміщень. Стіни навчальних приміщень повинні бути гладкими та такими, щоб їх прибирання було можливе за допомогою спеціального засобу.

Класні кімнати (навчальні приміщення) для учнів I-IV класів слід розміщувати тільки на першому поверсі в окремому блоці, ізольовано від приміщень для учнів інших вікових груп. Якщо в школі існує кабінетна система навчання, то вона потребує розміщення кабінетів у межах 1-2 поверхів так, щоб перехід в кабінет займав не більше 2 хвилин. Кабінети з предметів, які найчастіше вивчаються у школах, розміщуються для 5-9 класів на першому поверсі, для 10-12 класів на третьому поверсі. Оптимальна кількість кабінетів - 2-4 на один предмет (залежно від місткості школи). Всі інші лабораторії та кабінети розміщуються на другому поверсі. Навчальні приміщення не повинні

бути прохідними. Навчальні класи і кабінети мають бути ізольованими від приміщень, які є джерелами шуму і запахів (майстерні, спортивні і актові зали, харчоблок).

Приміщення для трудового навчання повинні бути ізольованими від інших основних приміщень (в окремих блоках, відсіках будівлі або в окремих будівлях з гардеробом і туалетом в них) і розміщеними на першому поверсі. Для трудового навчання і професійної підготовки учнів 10-12 класів доцільно передбачаються навчально-виробничі майстерні, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, навчальні цехи промислових і сільськогосподарських підприємств. Із майстерень з обробки дерева, комбінованих майстерень з обробки металу, металу і дерева необхідно передбачити додатковий вихід на вулицю через теплий тамбур або коридор, у який немає виходу класів, кабінетів і лабораторій.

Вентиляційні камери, насосні, машинні відділи, холодильні установок, теплові та ін. приміщення з устаткуванням, яке може бути джерелом шуму і вібрації, не слід розміщувати суміжно, над підземними, чийсьними залами, звукоапаратними, кімнатами лікаря, класами, кабінетами.

Спортивний зал розміщується на першому поверсі. Його розміри передбачають виконання програм фізичного виховання і можливості організації позаурочних спортивних занять, актовий зал розміщується на другому поверсі.

Найбільша кількість людей, які одночасно перебувають на поверсі в будівлі школи, визначається нормованістю навчальних приміщень, приміщень для трудового навчання, спортивного залу, актового залу, що розміщуються на цьому ж поверсі (для розрахунку див. в додатку).

Використовувати актовий зал як спортивний не рекомендується. Вхід в спортивний зал слід здійснювати через роздягальню безпосередньо або через відокремлену шафу-коридор. Інвентарна для спортивного інвентаря (обладнання) повинна з'єднуватися з спортивним залом через двері або відкритий отвір розміром 1,8х2,2 м. Довжина цього приміщення повинна бути не менша 5 м, а підлога на одному рівні з підлогою спортивного залу (без порогу). Із інвентарної шафи або спортивного залу слід передбачити додатковий вихід на земельну ділянку. Площа спортивних залів площею 162 м² повинна бути не меншою 6 м. У великому залі площею до 288 м² допускається одночасне заняття не більше ніж з одним класом.

Площу **приміщень закритого зберігання бібліотечних фондів** слід приймати не менше 0,25 м² на 1 тис. одиниць збереження. Площа відкритого збереження бібліотечних фондів повинна бути не меншою 4,5 м² на одну тис. одиниць збереження.

Медичний блок слід розміщувати на першому поверсі. Медичний блок

складається із таких приміщень: кабінет лікаря завдовжки 7 м (для визначення гостроти слуху та зору учнів), площею не менше 16 м²; процедурний кабінет площею 8 м²; кабінет психофізіологічного розвантаження площею не менше 18 м².

Гардероб розміщується на перших поверхах блоків навчального закладу обов'язковим обладнанням секцій для кожного класу.

У **вестибюлях** слід проектувати подвійні тамбури з трьома дверима для забезпечення теплоізоляції.

Для учнів 1-4, 5-7, 8-9 класів слід передбачати самостійні входи в школу при блочній забудові, в інших випадках – не менше 2-х виходів для пожежної експлуатації.

Висота шкільних приміщень від підлоги до стелі (в висоту стелі) повинна бути не менше 3 м. Вхід до навчальних приміщень слід передбачати тільки з боку передніх столів або парт.

Міжповерхові сходи слід проектувати з природним освітленням. Висота приступця повинна бути 15 см, ширина – 30-35 см, кут нахилу сходів не більше 30. Не допускається горизонтальне розміщення огорожі сходів. Висота огорожі сходів повинна бути 1,5 м з поручнями висотою 0,8 м. В огорожі сходів вертикальні елементи повинні мати висоту не менше ніж 0,1 м (горизонтальний поділ в огорожі, крім поручня, не допускається). Ширина маршу сходів – 1,8 м.

У **гуртожитку** передбачені приміщення: спальні кімнати, умивальня, санвузол і душова; кімната особистих речей, кімната для прасування, чистки одягу та взуття (із розрахунку не менше ніж 0,1 кв. м на 1 місце), кімната для відпочинку; санвузол для дівчат і санітарна кімната (не менше 4 м²), а також господарські майстер-кімнати, кімнати для збереження чистої та брудної білизни, медична кімната (не менше 10 м²), приміщення для зберігання одягу дітей (із розрахунку не менше ніж 1 місце), вітальня для побачення з батьками, кімната для співробітників, вихователів, чергового технічного персоналу, комора спортивних інструментів, господарського інвентаря, вестибюль з гардеробом. Найвищою кількістю спальних кімнат у гуртожитках для учнів шкіл I ступеню – 5-6 місць для учнів II-III ступенів – не більше 4 місць. Площа спальних кімнат приймається з розрахунку 6 м² на 1 місце.

Здача в оренду території, будівель, приміщень, обладнання підприємствам, учасникам, організаціям іншим юридичним та фізичним особам для використання, що не пов'язано з навчально-виховним процесом, не дозволяється.

4.2.2. Природне та штучне освітлення

Усі навчальні приміщення загальноосвітніх навчальних закладів повинні мати природне освітлення.

Незалежно від розміщення вікон (збоку, зверху) в навчальних приміщеннях

світло повинно падати на робочі місця зліва. Оптимальний рівень природного освітлення забезпечується при верхньому і боковому освітленні приміщень. Забороняється облаштовувати навчальні приміщення так, щоб світловий потік був спрямований праворуч, спереду від учнів, крім майстерень з обробки металу, де повинен переважати правосторонній або прямий світлорозподіл.

При загальній площі класної кімнати 64 м² і більше обов'язково передбачити додаткове освітлення через рекреаційні приміщення. Якщо висота приміщення становить більше 6,0-6,5 м, то необхідне двобічне освітлення.

Висота вікна при правосторонньому освітленні повинна бути не менше 2,0 м при наявності глухої перегородки висотою 0,8 м від підлоги (при висоті приміщення 3,0 м). Допускається використовувати матове скло для освітлення внутрішньої світлонесучої стіни на висоті 0,8-1,0 м від глухої перегородки, а на висоті 1,2-1,4 м віконне скло до стелі (при загальній висоті приміщення 2,4 м). Можливе додаткове освітлення світлом через прохідні коридори (не рекреаційні), умивальні, роздягальні при спортивних залах.

Штучне освітлення допускається тільки в рекреаційному залі, кіноаудиторії, санітарних вузлах, приміщеннях кладових, технічних камер при кухні, допоміжних приміщеннях для праці, в санітарно-кладових вузлах, дикторських, інвентарних і душових при спортивних залах.

Орієнтація вікон навчальних приміщень повинна відповідати вимогам ДБН В.2.2-3-97. В умовах освітлення території України (53° північної широти) найбільш високий рівень природного освітлення, і тому максимальну кількість приміщень школи необхідно орієнтувати на цей бік горизонту. Для приміщень продовженого дня рекомендована східна орієнтація, для занять у першу зміну – західна. Забороняється орієнтувати навчальні приміщення на північ (за винятком кабінетів образотворчого мистецтва та креслення, де необхідно рівномірне освітлення з обох сторін при зашкленні, а також орієнтації на південь-схід, південь-захід). Забороняється одностороннє облаштування сонцезахисними засобами (штори із тканини з обмеженими світлопропускними можливостями – поплін, штапель, підвісний ворс, жалюзі тощо). При відсутності прямого попадання сонячного променя на робочі місця учнів штори повинні знаходитись в міжвіконних простінках і не закривати вікна. Ламбрекени не повинні сягати більше верхньої частини віконної рами. Для забезпечення оптимального природного освітлення навчальних приміщень **необхідно мити вікна не менше 2-х разів протягом навчального року.**

Природне освітлення повинно бути рівномірним і не створювати блиску. Коефіцієнт природного освітлення (КПО) в навчальних приміщеннях повинен дорівнювати 2,5% на робочих місцях 3-го ряду парт (1 м від внутрішньої стіни). При двобічному освітленні мінімальне значення КПО

визначається на другому ряді парт. Рівномірність освітлення на робочому місці (відношення мінімального рівня освітлення до максимального) повинна складати не більше 0,3. Достатність і рівномірність освітлення можна оцінити за світловим коефіцієнтом (СК) (відношення загальної площі вікон до площі підлоги).

Найбільш раціональна форма вікон – прямокутна, висотою 2-2,5 м, висота збереженні висоти підвіконника 0,8 м шириною 1,8-2,0 м, верхній край вікна повинен бути на відстані 0,15-0,3 м від стелі. Ширина простінків між вікнами повинна бути не більшою 0,5 м, висота підвіконня – 0,8 м, СК 1:4-1:5.

Для забезпечення оптимального природного освітлення слід передбачити кут, під яким видно небо з найбільш віддаленого робочого місця від вікна, повинен бути не меншим 5 град.; коефіцієнт затінення менше 3.

Забороняється розміщення на підвіконні в навчальних приміщеннях високі кімнатні квіти.

Колір поверхні стелі, стін, меблів повинен бути жовтим, світлим або бежевим (матових пастельних тонів). Стелю, стіни стелі, віконні рами та двері слід фарбувати у білий колір, коефіцієнт відбиття якого 0,8; в кабінетах технічних засобів навчання (ТЗН) стіни, що знаходяться перед екраном (телевізор, проектор) повинна бути пофарбована у світло-бежевий колір з коефіцієнтом відбиття 0,6; класна дошка повинна мати матову поверхню, пофарбовану в темно-зелений, коричневий колір з коефіцієнтом відбиття 0,1-0,2.

Оптимальне відношення яскравості: для "зошит-парта" – 4:1, "класна дошка-зошит" – 1:5-1:6, "вікно-зошит" – 7:1, "класна дошка-вікно" – 1:12. Допустимими рекомендаціями є співвідношення яскравості для поверхні: "зошит-парта" – 2:1, "класна дошка-зошит" – 1:3, 1:8-1:10, "вікно-зошит" – 15:1-17:1, "класна дошка-вікно" – 1:5.

Штучне освітлення

В Україні протягом травня необхідно підвищувати рівень освітлення навчальних приміщень за допомогою штучного освітлення. Для освітлення тривалого часу слід у навчальних приміщеннях передбачати окреме освітлення далі від вікон ряду електроламп. Рівень штучного освітлення і електроенергетичне устаткування навчальних приміщень, освітлення території школи повинні відповідати СНІП П-4-79, ДБН В.2.2-3-97.

Штучне освітлення приміщень шкіл може бути забезпечено люмінесцентними лампами, діодними та лампами розжарювання з відповідною температурою, яка повинна дати розсіяне світло, бути безпечною та надійною. Рівень штучного освітлення навчальних приміщень шкіл при використанні ламп розжарювання 150 лк і 300 лк при лампах люмінесцентних. В кабінетах креслення, майстернях рівень штучного освітлення повинен бути відповідно 200-400 лк, 300-500 лк. У всіх приміщеннях школи слід передбачати систему

загального освітлення.

Люмінесцентні світильники повинні давати розсіяне світло, а для **ламп розжарювання** – повністю відбите світлорозповсюдження. При штучному освітленні навчальних приміщень слід надавати перевагу люмінесцентним лампам, що мають позитивний висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи. Із люмінесцентних світильників для навчальних приміщень можна використовувати серії ЛСО-02 (підвісний світильник розсіяного світла) і ЛСО-23 (стелевий для громадських приміщень). Для освітлення класних кімнат слід використовувати люмінесцентні світильники серії ЛПО-12 несиметричного розподілу світла з люмінесцентними лампами 40 Вт і 80 Вт. Рекомендуються використовувати, зокрема, штучні випромінювачі з 3500 К світлодіодного принципу генерування видимої радіації. У класних приміщеннях можуть використовуватися люмінесцентні лампи типу ЛН (люмінесцентні лампи натурального кольору), освітлення ЛБ (білого кольору), ЛБ (холодно білого кольору), ЛТПЦ (тепло-білого кольору), МОЛ (2 x 40 Вт), ЛМ (2 x 40 Вт). Для ламп розжарювання найбільш раціональні світильники переважно відбитого світлорозподілу. У навчальних приміщеннях світильники слід розміщувати в 2 ряди паралельно до лінії вікон на відстані 1,6 м від зовнішньої і внутрішньої стін, 1,2 м – від класної дошки, 1,6 м – від радіоприлади. Відстань між рядами світильників повинна бути 2,5–3,65 м, інтенсивність люмінесцентного освітлення повинна бути 24–28 Вт/кв. м, при лампах розжарювання – 48 Вт/кв. м. При освітленні приміщення люмінесцентними лампами повинно бути передбачено додаткове освітлення класної дошки спеціальними лампами із світильниками несиметричного світлорозповсюдження; при освітленні лампами розжарювання – 1,2 Вт/кв. м.

У приміщеннях для навчання встановлюються **пилевологозахисні світильники** ЛПО-10, ЛПО-11, ЛПО-12, ЛПО-13, ЛПО-14, ЛПО-15, ЛПО-16, ЛПО-17, ЛПО-18, ЛПО-19, ЛПО-20, ЛПО-21, ЛПО-22, ЛПО-23, ЛПО-24, ЛПО-25, ЛПО-26, ЛПО-27, ЛПО-28, ЛПО-29, ЛПО-30, ЛПО-31, ЛПО-32, ЛПО-33, ЛПО-34, ЛПО-35, ЛПО-36, ЛПО-37, ЛПО-38, ЛПО-39, ЛПО-40, ЛСО – 8, ЛВВО – 1. При збільшенні глибини навчальних приміщень необхідно використовувати комбіноване освітлення (штучне і природне). Рівень комбінованого освітлення на робочих місцях повинен складати 400 лк з перевагою природного освітлення. Раціональне співвідношення між світловими потоками від вікна і штучного освітлення повинно бути 1:1. У навчальних майстернях, крім загального освітлення, слід передбачити місцеве біля верстатів та станків. У майстернях з обробки дерева і металу метою дотримання правил техніки безпеки, профілактики травм слід передбачити подвійне включення електрообладнання в електромережу. Оптимальний рівень штучного освітлення спортивного залу складає 400 лк на рівні підлоги. Освітлювальна арматура, вікна та опалювальні прилади у спортивному залі повинні бути закриті металевими сітками. Світильники миються не рідше 1 разу на три місяці, вікна – 1 раз у півріччя.

4.2.3. Повітряно-тепловий режим

Чистота повітря в приміщеннях загальноосвітніх навчальних закладів забезпечується: відповідністю кількості дітей до нормованої наповнюваності; регулярністю вологого прибирання приміщень з використанням дезінфікуючих та миючих засобів; використанням всіх видів провітрювання (наскрізне, кутове, одностороннє, двостороннє). Класні кімнати та кабінети провітрюють на перервах. Співвідношення площі фрамуг і кватирок до площі підлоги навчального приміщення повинна бути не менше 1/50. Фрамугами і кватирками слід користуватися протягом всього року. До початку занять і після їх закінчення необхідно здійснювати наскрізне провітрювання навчальних приміщень, тривалість якого визначається погодними умовами. У холодний період року проводити заняття при відкритих фрамугах та кватирках.

При проведенні гігієнічної оцінки повітряно-теплого режиму у приміщеннях слід враховувати: площу приміщення на одного учня, коефіцієнт аерації, тривалість провітрювання приміщення системою вентиляції, режим її роботи і технічне обслуговування, режим провітрювання приміщень, заходи щодо запобігання заносу пилу в будівлі школи.

При лабораторних дослідженнях необхідно проводити вимірювання температури повітря у приміщеннях (внутрішньої та зовнішньої), відносної вологості, швидкості руху повітря, радіаційної температури, концентрації CO₂, CO, формальдегіду та інших хімічних речовин (відповідно до будівельних матеріалів, які використані).

Також необхідно визначити вміст пилу і бактеріальне забруднення. Лабораторні дослідження та інструментальні виміри проводити у динаміці учбового дня, а саме – на початку уроку і в кінці останнього уроку.

У приміщеннях шкільних відносна вологість повітря має бути 40-60 %; температура повітря в класах і кабінетах 17-20° С, в майстернях по обробці металу і деревини 16-18° С, в спортивному залі 15-17° С, в роздягальнях при спортивному залі 23° С, в актовому залі 17-20° С, в бібліотеці 16-18° С, в музичній кабінеті 18-20° С, в спальних приміщеннях 18-20° С; в умивальних кімнатах 20-22° С; у антибулі, гардеробі 16-19° С; в туалетах 17-21° С; в душових не нижче 21° С.

Концентрація формальдегіду в приміщеннях шкіл не повинна перевищувати 0,05 мг/м³.

Концентрація радону в приміщеннях нових будинків шкіл не повинна перевищувати 100 Бк/м³, для існуючих будинків – 200 Бк/м³.

4.2.4. Вентиляція та опалення

Критеріями нормування повітряного обміну приміщень шкільних будівель

слід приймати динаміку температури, відносної вологості повітря, рівня його бактеріального забруднення, кількості пилу, концентрацію CO₂, константу зникнення від'ємних іонів.

У навчальних приміщеннях необхідно організовувати широку аерацію та повітряний обмін через системи вентиляційних каналів. При проектуванні у шкільній будівлі припливно-витяжної системи від актового залу, спортивних приміщень, майстерень, харчоблоку тощо слід передбачати автономне управління системами безпосередньо у приміщеннях, для забезпечення у робочий час розрахункових рівнів температури і відносної вологості повітря.

У позаурочний час в приміщенні повинна підтримуватися температура не нижче 15° С. Температура опалювального приладу у робочий час повинна бути не вищою 40° С. Рециркуляція повітря у системах повітряного опалення навчальних приміщень не допускається.

Повітрообмін в шкільних їдальнях повинен розраховуватись на поглинання тепловиділень, які виділяються теплотворним об'єктом кухні. Забороняється застосування в навчальних приміщеннях бестоцементних повітропроводів. Використання парових котлів у опаленні шкільних будівель забороняється. Опалювальні прилади (радіатори) в навчальних приміщеннях слід закривати легкою дерев'яною або металевими решітками.

Не допускається використання дерев'яно-стружкових та дерев'яноволокнистих плит. При використанні опалювальних приладів у стінах, підлозі температура стін повинна бути не вище 22° С, підлоги – 18,5-28° С, підвіконня – 40-45° С, стелі – 29-32° С, температура повітря у приміщенні 21° С і вище.

Водопостачання та каналізація

Всі школи повинні забезпечуватися доброякісною питною водою у відповідності до ДСанПіт "Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого питного водопостачання" N 136/1940 від 15.04.2011.

Будівлі шкіл повинні бути обладнані системами господарсько-питного, холодного та гарячого водопостачання, каналізацією. Водопостачання та каналізація в школах повинні бути централізованими. Підведення холодної та гарячої води повинно бути забезпечене у: класні кімнати, кабінети, майстерні, їдальні, їдальні, приміщення для продовженого дня, роздягальні при спортивному залі, приміщення для гурткової роботи, харчоблок, до умивальників в туалетах, кабінети для гігієни жінок, кімнату для техперсоналу, вчительську, кабінет директора, медичний блок, кабінет військової підготовки, спальні корпуси. В їдальнях, буфетах та роздаткових кімнатах необхідно передбачити встановлення електрокип'ятильників для нагрівання води (на випадок тимчасового

відключення централізованого, гарячого водопостачання). Температура гарячої води, яка подається у змішувачі, не повинна перевищувати 60 град. С. До питних фонтанчиків, умивальників у туалетних приміщеннях і зливних бачків повинна підводитися лише холодна вода. Питні фонтанчики слід розміщувати в обідньому залі та на території навчального закладу із розрахунку 1 на 100 учнів.

У всіх навчальних приміщеннях, учительській, медичних приміщеннях приміщеннях техперсоналу, обідньому залі встановлюються умивальники. Унітази в туалетних встановлюють для учнів навчальних закладів I ступеню у відкритих кабінах, для учнів навчальних закладів II-III ступеню – в кабінах дверима. Кімнати особистої гігієни обладнують унітазом з притримувачем, тумбою. Входи до туалетів та умивальних для учнів не допускається розміщувати зі сходових кліток і безпосередньо проти входів до навчальних приміщень, їдальні, медпункту.

На кожному поверсі школи слід передбачити туалетний вузол з одним унітазом, пісуаром та умивальником. При актовому залі туалеті слід передбачити кабінку особистої гігієни жінки із розрахунку 1 денний душ на 100 жінок, в спальних корпусах шкіл – душ на кожні 70 дівчат. Обладнання туалетних і умивальних приміщень навчальних закладів кількістю санітарних приладів – 1 унітаз на 30 дівчаток, 1 унітаз і 1 пісуар на 40 хлопчиків; в умивальних – 1 умивальник на 60 учнів; туалети і умивальні для викладачів – 1 унітаз і 1 умивальник окремо для чоловіків і жінок), кабінка для особистої гігієни жінки – денний душ, унітаз, умивальник. При актовому залі слід передбачити два денні вузли окремо для чоловіків та жінок, які обладнують унітазом і умивальником.

Медичний блок обладнати денним санітарний вузол (унітаз, умивальник). Туалети і душі (для чоловіків та хлопців) при роздягальних спортивних залів обладнати одним унітазом, одним умивальником, двома душовими сітками з навісними відземлюючої перегородки, ногою ванною, а туалети і душі для учнів – одним унітазом, одним умивальником, однією душовою сіткою. У туалетних для дівчаток одна кабінка повинна бути з дверима і замком, інші – з дверима висотою 1 м на відстані від підлоги 0,2 м. Кабінки огорожують одна від іншої екранами висотою 1,75 м на відстані від підлоги 0,2 м. Розміри кабін (0,8x1,0/м²). Проміжок між кабінами і протилежною стіною – 1 м при відсутності пісуарів, а 1,8 м при їх наявності. Проміжок між екранами умивальників – 0,6 м. Висота установки умивальників над підлогою 0,5 м для учнів перших класів, 0,6 м – для 2-4 класів, 0,7 м – для 5-12 класів. Відстань між умивальниками і протилежною стіною – не менше 1,1 м між рядами умивальників – 1,6 м. Душові кабінки слід передбачити розміром (0,95x0,95) м². Туалети для 1-4 класів повинні бути обладнані дитячими унітазами.

4.2.6. Обладнання основних приміщень

Обладнання шкільних приміщень повинно відповідати санітарно-гігієнічним вимогам, сприяти забезпеченню педагогічного процесу та проведенню позакласної навчально-виховної роботи. Навчальні класи і кабінети обладнуються меблями згідно з діючими нормативними документами.

Меблі слід добирати відповідно до зросту дітей. Заборонено використовувати замість стільців, лав і табуретів. Для учнів не допустима поза, при якій відстань від поверхні парти до очей менша 30 см. Фізіологічною є поза, при якій кут нахилу грудної частини тіла до поперекової дорівнює 145° . Для забезпечення учнів меблями, у відповідності з довжиною тіла, необхідно мати 5 їх розмірів. Різниця між ростовими групами становить – 15 см. У кожній класній (кабінетній) слід передбачати 2-3 розміри меблів з перевагою одного із них. Сьогодні в сучасних умовах мають трансформуючі меблі. Правильне розміщення за шкільними партами (столами) може бути за умови, коли в приміщенні навчаються діти з різницею у віці не більше 4 роки.

Розміщувати меблі у класній кімнаті з прямокутної конфігурації слід так, щоб відстань була: між зовнішньою стіною і першим рядом парт 0,6-0,7 м (в будівлях із цегли допускаються 0,5 м); між першими двома рядами парт (столів) не менше 0,6 м; між III рядом парт (столів) і внутрішньою стіною або шафами, які стоять біля стіни, не менше 0,7 м; між передньою партою (столом) і демонстраційним столом не менше 0,5 м; від передньої стіни з класною дошкою до передніх столів не менше 2,6 м; між столів до задньої стіни не менше 0,65 м (якщо задня стіна зовнішня – не менше 1,0 м); від задніх столів до шаф, які стоять вздовж задньої стіни, не менше 0,8 м; від демонстраційного столу до класної дошки не менше 0,9 м; між столом викладача і переднім столом учнів – не менше 0,5 м; відстань останнього місця від класної дошки – 9 м; висота нижньої крайньої ступіньки підлогою для учнів першого класу 0,7-0,8 м, 2-4 класів – 0,7-0,8 м, 5-7 класів – 0,8-0,9 м.

У класній кімнаті з прямокутної і квадратної конфігурації, в якій меблі розміщуються у вигляді ряду парт, повинна бути збільшена відстань від дошки до першого ряду парт (не менше 3 м), щоб забезпечити кут розглядання до 35° . Відстань від першого ряду парт до зовнішньої стіни повинна бути 0,8-1,0 м, між рядами парт, між рядами парт – 0,6 м, від задніх парт до шаф, розміщених біля внутрішньої стіни – 0,9-1,0 м. Школярі з зниженою гостротою зору повинні сидіти за першими партами в першому ряду (від світлонесучої стіни). Школярі з пониженим слухом розміщуються за першими і другими партами крайніх рядів.

Учні, які часто хворіють простудними захворюваннями, ревматизмом, ангінами, розміщуються у третьому ряду парт (біля внутрішньої стіни). Для профілактики порушень постави не менше 2-х разів на рік школярів пересаджують з першого ряду в третій і навпаки, не порушуючи відповідності

групи меблів їх зросту та з урахуванням гостроти зору і слуху.

Шкільні меблі розставляються в навчальному приміщенні так, щоб ближче до дошки були менші розміри, далі - більші. Класні кімнати для молодших школярів необхідно обладнувати партами.

Навчальні кабінети для учнів середніх і старших класів повинні забезпечуватись одно-двомісними столами і стільцями, кабінети хімії, фізики, біології – спеціальними лабораторними столами груп 4, 5, 6. Парти (столі) повинні бути тільки стандартні, погоджені з МОЗ України. Розміри столів і стільців в кожному комплекті меблів повинні співпадати за маркуванням.

Лабораторні столи слід покрити лінолеумом або іншими матеріалами, які миються та дозволені МОЗ України. В біологічній лабораторії столи кріпляться до полу. Для обладнання кабінету креслення використовують спеціальні столи, кут нахилу кришки яких дорівнює 30° при виконанні креслення і 60° – при малюванні.

Робочі місця у виробничих майстернях школи повинні забезпечувати правильну робочу позу учнів та відповідати вимогам техніки безпеки. Виробничі майстерні повинні бути розраховані на розміщення робочих місць, обладнаних верстатами і станками.

У столярних майстернях повинні бути верстати висотою 75,5; 78,0 і 80,5 см; а для обробки металу – верстати висотою 95 і 87 см від підлоги до губок тисків. Верстати в майстернях обробки металу обладнуються захисними екранами. Кожне робоче місце слід оснастити сидінням на кронштейні або табуретами висотою 40-42 см з розміром сидіння 35x35 см і 40x40 см. Для підбору відповідних місць у майстернях повинні бути підставки (решітки) розміром 55x75 см з розмірами 5, 10, 15 см по 5 підставок кожного розміру. Раціонально має бути у верстатній підставці, де регулюється висота.

У столярній майстерні верстати розміщуються або під кутом 45° , або в три ряди перпендикулярно до несучій стіні. Відстань між верстатами в передньо-задньому напрямку повинна бути не менше 0,8 м, між рядами – 1,2 м.

У майстернях обробки металу раціонально розміщувати верстати так, щоб звисала на робоче місце спереду або справа. Відстань між рядами - 1,0 м; від внутрішньої стіни до верстатів не менше як 0,8 м. Краще всього розміщувати верстати в шахматному порядку. Відстань між тисками не менше 1,0 м.

У майстернях для учнів 10-12 років слід використовувати інструменти розміром № 1, для 13-15-річних учнів – № 2, після 15 років – інструментами для дорослих.

Максимальна маса вантажу для підняття школярами: 11-12 років до 4 кг, 13-14 років – до 5 кг, 15 років: хлопчики – 12 кг, дівчатка – 6,0 кг, 16 років відповідно 14 і 7 кг, 17 років – 16,0 і 8,0 кг.

4.3. Організація навчально-виховного процесу

Навчальний рік у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності розпочинається 1 вересня і закінчується не пізніше 1 липня наступного року. Тривалість навчального року для учнів початкової школи не може бути меншою 175 робочих днів, а в загальноосвітніх навчальних закладах 1-го ступеня - 190 робочих днів.

Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами тощо) та тривалість навчального тижня визначається загальноосвітнім навчальним закладом відповідно до рекомендацій МОН України. Протягом навчального року для учнів проводяться канікули: осінні, зимові і весняні загальні обсягом не менше 30 днів.

Введення 5-ти або 6-денного робочого тижня для учнів усіх типів загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється при дотриманні відповідного гранично допустимого навантаження та за умов роботи закладу не більше ніж у дві зміни. Тривалість уроків у загальноосвітніх навчальних закладах становить: у перших класах – 35 хв., у других-четвертих – 40 хв., у п'ятих-дванадцятих – 45 хв. Зміна тривалості уроків допускається за рішенням відповідним органом управління освітою та установою санітарно-гігієнічного контролю.

Розклад уроків повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також правильне чергування протягом дня і тижня предметів природничо-математичного і гуманітарного циклів з уроками музики, образотворчого мистецтва, трудового навчання та основ здоров'я і фізичної культури. Для учнів 5-9-х класів спарені уроки допускаються при цьому для лабораторних і контрольних робіт, написанні творів, уроків удосконалення. У 10-12-х класах допускається проведення спарених уроків з обов'язковими профільними дисциплінами (предметів).

Тривалість уроків з уроками для учнів першого класу повинна бути не менше 15 хв. Для решти інших класів – 10 хв.; великої перерви (після 2-го уроку) – 10 хв. Замість однієї великої перерви можна після 2-го і 3-го уроків організувати 20-хв. перерви. Під час перерв необхідно організувати перебування учнів на відкритому повітрі і харчування.

Для профілактики стомлюваності, порушення статури, зору учнів перших класів на уроках письма, мови, читання, математики тощо необхідно через кожні 15 хв. уроку проводити фізкультхвилинки та гімнастику для очей.

При визначенні доцільності, характеру, змісту та обсягу домашніх завдань слід враховувати індивідуальні особливості учнів та педагогічні вимоги. У 1-му класі домашні завдання не задаються. Обсяг домашніх завдань має бути таким, щоб витрати часу на їх виконання не перевищували у 2-му класі 45 хв.; у 3 класі – 1 години 10 хв.; 4 класі - 1 год. 30 хв.; у 5-6-му класах – 2,5 год.; у 7-9 класах –

3 год.; у 10-12 класах – 4 год. У 2-4 класах домашні завдання не рекомендується задавати на вихідні і святкові дні.

Початок занять у загальноосвітніх навчальних закладах повинен бути не раніше 8 год. При двозмінному режимі навчання початок занять у другу зміну організовується не пізніше 14 год., закінчення – не пізніше 19-20 год. Учні 1-2 класів, випускних та класів компенсуючого навчання навчаються лише у першу зміну. Учні 3-5 класів можуть навчатися у першу зміну або у другу зміну з початком занять не пізніше 12 год. Починати заняття як в першу, так і другу зміну слід в один і той самий час протягом навчального року. Навчання у загальноосвітніх навчальних закладах нового типу організовується в одну (першу) зміну.

Наповнюваність класів не повинна перевищувати 30 учнів (ураховуючи площі на одного учня не менше 2,0 м²). Формування класів у школах з малою кількістю учнів здійснюється відповідно до умов класу та фінансових можливостей конкретної школи і залежить від кількості класів та наявності учителів. У школах з малою кількістю учнів, коли це педагогічно доцільно створювати з'єднані класи (класи-комплекси) з двох класів (кількість учнів у з'єднаному класі не повинна перевищувати 35 учнів), а у виняткових випадках – трьох класів у кількості, не перевищуючій 45 учнів. Оптимальним є об'єднання у такому класі учнів з 1-х та 2-х класів, 2-х та 4-х класів. При цьому доцільно запровадити якийсь розклад (графік) навчальних занять, який би дозволив у певний час проводити окремо з кожним класом. Особливо це необхідно для учнів першого класу.

При зниженні температури повітря до -20°C при швидкості руху повітря більше 5 м/с і при відносній вологості вище 80 % для учнів початкових класів та при -24°C – для учнів 2-х класів, а також у надзвичайних ситуаціях органи місцевої виконавчої влади приймають рішення про тимчасове призупинення навчання у школі. При виникненні масових епідемічних захворювань навчальні заняття припиняються органами місцевої виконавчої влади за погодженням з органами охорони здоров'я.

4.4. Охорона праці у навчально-виробничих майстернях

Учителі трудового навчання, майстри та інструктори зобов'язані навчати учнів правильного і безпечного поводження з обладнанням, яке є в навчальних майстернях, безпечних методів виконання робіт і стежити за дотриманням учнями правил безпеки.

Відповідальність за виконання правил техніки безпеки, виробничої санітарії і за охорону життя й здоров'я учнів під час роботи в шкільних навчальних і навчально-виробничих майстернях, на шкільних навчально-дослідних ділянках несуть директори шкіл і вчителі, які керують цією

роботою, а під час проходження виробничої практики на підприємствах – їх керівники та особи, під керівництвом яких здійснюється навчання продуктивної праці. Адміністрація шкіл, а також підприємств, установ та організацій, де проводяться трудові політехнічні практикуми учнів, відповідає за проходження всіма учнями медичного огляду з метою визначення можливості допуску їх до роботи в навчальних, навчально-виробничих майстернях і на виробничих підприємствах. Надалі медичний огляд повинен проводитися не менше ніж один раз на рік. Допускати учнів до роботи без попереднього медичного огляду не дозволяється.

Режим роботи учнів у навчально-виробничих майстернях, а також під час проходження ними практики на виробництві повинен регламентуватися навчальними планами підготовки молодих робітників, що складено відповідно до чинного законодавства. На учнів поширюються всі встановлені законодавством правила про працю підлітків, правила техніки безпеки і промислової санітарії та з охорони праці неповнолітніх. Робота учнів у шкідливих цехах, а також використання їх на шкідливих роботах забороняється. Навчання на виробництві учнів, яким не виповнилося 16 років, забороняється. Для підлітків-школярів робочі місця організовують тільки на ізольованих дільницях, у спеціальних прольотах або в приміщеннях відповідності до вимог техніки безпеки і виробничої санітарії.

Навчання і робота учнів у приміщеннях навчальних і навчально-виробничих майстерень, у школах і підприємствах допускаються за умови виконання всіх вимог техніки безпеки і виробничої санітарії. Дозвіл на проведення занять у шкільних майстернях видається перед початком навчального року керівною інстанцією освіти в складі представників райдержадміністрації, місцевого профспілки, директора школи, голови місцевого комітету профспілки і інспектора-навігатора навчальними майстернями.

4.4. Вимоги до навчальних і навчально-виробничих майстерень

Навчальні і навчально-виробничі майстерні повинні розміщуватися поблизу входів на територію промислових підприємств з навітряного боку відносно основних цехів. Якщо вони розміщені в глибині території, то повинні мати упорядковані безпечні підходи до будівлі осторонь від встановлених вантажопотоків. Проходи і проїзди повинні мати асфальтове або цементне покриття. У місцях перетину проходів з автомобільними транспортними шляхами має бути достатнє освітлення у вечірній час, світлова й звукова сигналізація. Залежно від технологічного процесу, об'єму і тривалості роботи обладнання навчально-виробничі приміщення можна розміщувати на будь-якому поверсі будівлі, за винятком підвального. При цьому ж поверхові перекриття мають відповідати загальним вимогам звукоізоляції. При організації навчальних цехів повинен бути виключений можливий шкідливий вплив технологічних і виробничих процесів сусідніх цехів даного підприємства.

Забороняється організація навчальних дільниць і прольотів у цехах підприємств з високими рівнями шуму (понад 75 дБ), високочастотною вібрацією і наявністю в повітрі робочих приміщень токсичних речовин. Міжшкільні майстерні, що обслуговують кілька шкіл, повинні мати самостійну ділянку.

Розміщені в шкільних будівлях *навчальні майстерні* мають бути ізольовані від класних приміщень (на першому поверсі в торцях будівель) звукопоглинаючі капітальні стіни і перекриття другого поверху. Призначення навчальних майстерень повинні бути світлими, теплими й сухими.

Забороняється організація майстерень у підвальних і напівпідвальних приміщеннях. Кубатура і корисна площа приміщень навчальних майстерень повинні строго відповідати діючим типовим проектам будівель, навчальних і навчально-виробничих майстерень шкіл.

У зв'язку з особливостями педагогічного процесу, великою фізичною активністю учнів під час роботи площа робочого місця кожного учня має бути збільшена на 25-40 % порівняно з нормою для робочого місця дорослого робітника. Так, для навчання токарів площа одного робітника повинна становити 6 м², фрезерувальників і шліфувальників – 12 м², електрозварників – 7,5 м², слюсарів-інструментальників, механіків-ремонтників та ін. – 4 м². Розміщення та обладнання інструментальних майстерень повинні бути найбільш зручними для обслуговування інструментально-виробничого процесу і транспортування інструменту, матеріалів і готової продукції. Площа інструментальної для зберігання інструментів, пристроїв та абразивів має бути не менше 15 м². Склади для зберігання довгомірних пиломатеріалів і металів, фанери та інших матеріалів треба розміщувати поряд із приміщенням, де виконуються роботи з матеріалом, у торцевій частині будівлі з одним виходом безпосередньо з приміщення майстерню, що прилягає.

Підлога виробничих приміщень (дерев'яна, цементна та ін.) має бути теплою, гладкою, легкою, зручною для очищення, а також задовольняти експлуатаційні вимоги до приміщення. Якщо підлога цементна, робочі місця учнів і класні повинні бути обладнані дерев'яними решітками. У приміщеннях, де виконується робота з кислотами і лугами, а також з іншими агресивними речовинами (солями, нафтопродуктами), підлога повинна бути легкою для мічної дії і не допускати адсорбції зазначених речовин.

У холодний період року вологість і температура повітря в навчальних майстернях мають відповідати вимогам, що встановлені для відповідних видів виробництва. Двері, сходи й коридор повинні відповідати вимогам будівельних і пожежних правил і норм. Проїзди й проходи всередині майстерні повинні мати чітко визначені габарити, окреслені білими лініями або показані знаками, що їх замінюють.

Не дозволяється захаращувати проходи, сходи й коридори. Стіни й стелі

повинні бути гладенькими і покритими фарбами (емульсійними та силікатними – стеля і підлога, масляними панелі й стіни), що дає можливість легко робити вологе прибирання приміщення. В усіх санітарно-побутових приміщеннях має підтримуватись чистота, а обладнання їх повинне бути непошкодженим. Підлогу після кожного навчального заняття прибирають вологим або іншим способом, що запобігає запиленню.

У майстернях установлюють умивальники з гарячим водопостачанням та індивідуальними змішувачами, щітками, милом і рушником або гігієнічним папером, що їх замінюють. Майстерні забезпечують доброякісною (що відповідає санітарним вимогам) питною водою. Температура питної води повинна бути не нижче $+8^{\circ}\text{C}$ і не вище $+20^{\circ}\text{C}$. Обов'язкова установка питних фонтанчиків або закритих баків з фонтануючими насадками. Воду з баків треба змінювати щоденно. Біля питних баків необхідний пристрій для снігання льоду.

Навчально-виробничі майстерні забезпечують необхідними засобами надання першої допомоги медичними й перев'язними матеріалами (аптечкою), посилками із зазначеними адресою і телефоном найближчої лікувальної установи, де можуть надати медичну допомогу. Гардеробні для зберігання верхнього одягу влаштовують окремо від гардеробних для зберігання домашнього одягу та спецодягу.

4.4.2. Вимоги до освітлення приміщень опалення й вентиляції

Для визначення коефіцієнта рівномірного освітлення в навчально-виробничих приміщеннях шкіл, шкіл-інтернатів ці приміщення слід порівнювати до приміщень виробничих будівель з точними роботами (III розряду робіт), а роботи з підготовки матеріалів для виготовлення крою й шиття – до II розряду робіт. Спрямованість світлового потоку в навчальних приміщеннях повинна бути з лівого боку від робочих місць у навчально-виробничих приміщеннях – відповідно до технологічних вимог.

Висота освітлення: висота *горизонтальних поверхонь* *нарівні 0,8 м від підлоги в приміщеннях:* майстерень з обробки металу і деревини повинна бути при люмінесцентних лампах – 300 лк, при лампах розжарювання – 150 лк; швейних майстерень при люмінесцентних лампах – не менш 400 лк, при лампах розжарювання – 200 лк; проходів навчальних майстерень – відповідно не менш 100 і 50 лк (на підлозі). Над світловими отворами в навчальних майстернях з південною, західною і південно-західною орієнтацією вікон потрібні сонцезахисні пристрої (жалюзі, козирки).

Вікна та інші світлові отвори забороняється захащувати виробами, інструментом, матеріалами та іншими предметами. Складання поблизу вікон матеріалів, виробів та інших предметів не повинно погіршувати природну освітленість майстерні. Обладнання майстерень, як правило, потрібно

розміщувати так, щоб воно не затемняло робочої зони. Шибки у вікнах треба очищати від пилу й бруду не менш як два рази на рік, а в приміщеннях із значним виділенням диму, пилу, кіптяви – у міру їх забруднення, але не менш як чотири рази на рік. До миття вікон будівель будь-якої поверховості забороняється залучати учнів, навіть старших класів. Шибки в рамах повинні бути надійно закріплені, щоб запобігти випаданню їх з рам. Садити дерева на відстані потрібної висоти їх у дорослому стані від шкільної будівлі не менш як 10 м, щоб крони дерев, які розрослися, не затуляли вікон; якщо дерева, що ростуть біля вікон будівлі, необхідно підрізати щовесни.

Штучне освітлення допускається загальне або комбіноване (загальне і місцеве). Застосовувати тільки місцеве освітлення недопустимо. Світильники місцевого освітлення (з будь-якими лампами) для виробничих приміщень повинні мати відбивачі, виготовлені з матеріалу, що не прогрівається, із захисним кутом не менше 30°. Яскравість світильників місцевого освітлення не повинна перевищувати 1000 кд/м² (нт). Світильники місцевого освітлення повинні живитися струмом з напругою не більше 36 В. Потужну освітленість треба підтримувати систематичним очищенням стін, стелі, світильників і ламп від пилу й бруду не менш як два рази на рік. У майстернях, де є значні виділення пилу, диму й кіптяви, необхідно проводити це очищення раз на місяць.

Лампи, що перегоріли, і шкідлива арматура повинні замінюватися негайно. Замінювати лампи, арматуру, запобіжники, а також очищати світильники і плафони повинен електрик-електромонтер. Виконання цих робіт не слід доручати дітям. У світильниках загального і місцевого освітлення можна використовувати лампи тільки такої потужності, на яку світильники розраховані. Лампи, що використовуються для загального і місцевого освітлення, повинні бути з електричною конструкцією освітлювальною арматурою. Використовувати відкриті лампи забороняється.

Висота розташування світильників загального освітлення має бути не менше 3 м від підлоги. Нормативний строк служби для ламп розжарювання – 1000, для люмінесцентних ламп – 2500-3000 год. горіння; після його закінчення меншопламні треба систематично замінювати.

У приміщеннях, майстернях, коридорах установлюється **аварійне освітлення**, що має створювати освітленість не меншу 0,3 лк на підлозі вздовж підступних проходів і на сходах. Світильники аварійного освітлення повинні приєднуватись до мережі, незалежної від мережі робочого освітлення, починаючи від щита підстанції, а за наявності лише одного вводу – починаючи від цього вводу. Електрична частина освітлювальних установок повинна відповідати вимогам Правил улаштування електроустановок (ПУЕ).

Навчально-виробничі майстерні і допоміжні приміщення мають бути обладнані вентиляцією та опаленням. Вентиляція може бути природною,

механічною або змішаною і повинна забезпечувати обмін повітря, температуру і стан повітряного середовища, що передбачені санітарними нормами. У майстернях з обробки металу і деревини вентиляція має забезпечувати повітрообмін 20 м³/год на одну людину.

Виробничі процеси, що супроводжуються виділенням пилу, обладнують пристроями для його уловлювання і видалення. Місцеві відсмоктувачі повинні забезпечувати повітрообмін 250 м³/год. Повітрообмін місцевої витяжки від клеєварки повинен становити 350 м³/год. Обладнання навчальних майстерень – установка для нікелювання, для фарбування розпилення, апарати точкового зварювання, робочі місця для відливання і термічної обробки, як правило, треба встановлювати в окремому приміщенні з певним зв'язком з влаштуванням місцевих витяжних відсмоктувачів. При роботі з розпилюванням, нікелюванні необхідно тільки у витяжній шафі. Для кожного місця для запускання і випробування двигуна внутрішнього згорання повинен бути обладнаний кожух із витяжною вентиляцією. Випускний трубу двигуна треба вставляти і щільно з'єднувати з трубою, що введена назовні.

Навчальні монтажні роботи, що проводяться з використанням м'яких припоїв (у тому числі припоїв, що містять свинець, ПОС-40; ПОС-60), мають строго відповідати "Основним вимогам до організації навчальних робіт, утримання навчально-виробничих приміщень, організації робочих місць учнів і засобів індивідуальної профілактики під час паяння невеликих виробів сплавами, що містять свинець".

Вентиляційні пристрої повинні бути завжди справними і перебувати під постійним наглядом осіб, які відповідають за роботу вентиляції. Вентиляційні установки повинні проходити планово-запобіжний ремонт, періодичне технічне і санітарно-гігієнічне випробування. Результати випробувань заносять до спеціального журналу. У шкільних майстернях можна використовувати такі вентилятори марок М9 № 4, М9 № 5, М9 № 6 і відцентрові вентилятори марок Ц4-70Л2,5, ЗВР № 2, Ц13 50 № 2.

Для опалення навчальних і навчально-виробничих майстерень рекомендується **централізоване опалення**: центральне водяне з металевими радіаторами; променеве з бетонними панелями; у шкільних майстернях допускається повітряне суміщення з припливною вентиляцією при температурі теплоносія, що подається, не більшою за 60 °С без рециркуляції.

Опалення повинне забезпечувати рівномірну температуру, можливість регулювання ступеня нагріву приміщення і незалежного вмикання і вимикання опалювальних секцій. Забороняється для опалення навчальних і навчально-виробничих майстерень застосовувати тимчасові чавунні або інші печі. Оптимальна температура повітря в приміщеннях навчальних майстерень з обробки металу і деревини повинна бути 16-18° С. Ворота і вхідні двері в

капітальних стінах повинні бути утеплені. Біля воріт і дверей, через які відбувається транспортування матеріалів і виробів, мають бути опалювані тамбури. Двері повинні мати пристрої для примусового закривання (пружини, пневматичні затвори тощо), хвіртки для проходу людей. Навчальні й навчально-виробничі майстерні незалежно від наявності вентиляційних пристроїв повинні мати у віконних отворах фрамуги, що відчиняються, або інші пристосування для провітрювання. Для відчинення й регулювання фрамуг мають бути ручні пристрої, якими керують з підлоги. Рами вікон і світлових ліхтарів дверей і тамбури до них мають бути справними. До настання зими їх треба утеплити.

4.4.3. Обладнання і матеріали

Усе працююче *обладнання навчальних і навчально-виробничих майстерень* має бути непошкодженим і надійно закріплене. Норми встановлення обладнання на міжповерхових перекриттях повинні підтверджуватися відповідними розрахунками. Обладнання й механізми повинні мати в необхідних місцях надійно закріплені обмежувачі. Розміщення обладнання (агрегатів, машин, механізмів, верстаків тощо) має відповідати вимогам виробничого процесу, нормам розстановки обладнання й умовам безпеки, а також створювати безпечні умови праці учнів. Складання металевих деталей треба виконувати на спеціальних місцях так, щоб вони не перешкодили проходів і не заважали вільному обслуговуванню. Висота складання матеріалів, заготовок не повинна бути більшою за 1 м. При складанні треба забезпечувати стійкість предметів і запобігати падінню заготовок металів або матеріалів. Для цього застосовують спеціальні пристрої: стелажі, підкладки, підпори тощо. Заново встановлене обладнання не допускається в експлуатацію лише з дозволу технічної інспекції та органів виробничого контролю з оформленням відповідного акта.

Передаточні механізми (шестерні, ланцюгові, фрикційні, зубчасті) повинні бути забезпечені надійними ручними в експлуатації запобіжними захисними засобами. Прилад, розміщений всередині обладнання і агрегатів, повинні бути захищені захисними кришками. Доступ до них має здійснюватися за допомогою пристроїв, що відчиняються (кришка, дверцята), а не такими, що знімаються. Подавальні ролики і подібні пристрої повинні бути забезпечені захисними пристосуваннями, що запобігають захопленню одягу і пальців працівника. Обладнання і механізми навчальних майстерень повинні мати тільки індивідуальні приводи. Передавання руху до обладнання трансмісіями в навчальних майстернях не дозволяється. Оброблювані, рухомі або обертові деталі, вироби, що виступають за габарити обладнання, повинні бути оголоджені і мати стійкі підтримуючі пристрої.

Усе *верстатне обладнання*, призначене для обробки крихких металів, повинно мати пристрої для захисту працюючого від поранень стружкою і

відлітаючими частинками матеріалу. Під час обробки матеріалів я утворенням зливної стружки верстати повинні бути обладнані стружколамами. Фрезерні верстати для захисту від стружки повинні мати надійні щитки й ширми. Стругальні верстати забезпечуються стружкозбирачами. Обладнання треба фарбувати світлими тонами одного кольору (зеленого). Місця, що підлягають захисту, фарбують червоним кольором, який різко виділяється після зняття захисного засобу.

Справність і стан обладнання та його захисних засобів повинні перевірятися до початку роботи майстром, інструктором або вчителем праці. Забороняється працювати на несправному обладнанні. Пуск і зупинка обладнання і механізмів повинні бути цілком безпечними, а пускові пристрої – зручними для користування. Пускові пристрої мають забезпечувати швидкість і плавність вмикання в робочого місця і повинні бути позбавлені можливості самовільного вмикання. Кількість кількох місць пуску забороняється.

Поблизу робочого місця вчителя має бути рубильник (червона кнопка "Стоп") вимикання всього обладнання навчальної мастерні. Розміщення органів керування (рукояток, маховичків, кнопок) має бути зручним, безпечним для користування. Кнопки вмикання будь-якого обладнання мають бути заглиблені на 3-5 мм, а кнопки вимикання повинні виступати над поверхню не менш як на 3 мм і мати добре видимий напис "Стоп". Кнопки повинні бути захищені від потрапляння пилу, стружок, емульсійної мастила, що використовуються під час роботи. Пусковий педальний пристрій, який є, повинен мати захисний засіб, що запобігає випадковому вмиканню (від падіння предмета на педаль, несподіваного натискання).

Прибирають стружку, пилюнку, шматки, пил і бруд з обладнання тільки за допомогою крючків, щіток або спеціальних засобів, як вимкнено обладнання. Без використання зазначених пристроїв чи засобів забороняється. Застосовувати стиснене повітря для здування стружки чи пилки не дозволяється. Змащувати частини обладнання треба спеціальними засобами відповідно до існуючої інструкції. Система змащування забезпечується пристроями, що запобігають розбризкуванню і розлітання рідини (щітками, збирачами, листами, піддонами), і повинна бути безпечною в обслуговуванні.

Учні, які працюють на обладнанні з використанням охолоджувальних рідин, повинні бути проінструктовані про необхідні заходи безпеки. Ремонтувати обладнання під час його роботи забороняється. Перед ремонтом обладнання треба вимкнути з мережі і привести до такого стану, при якому жодна його частина або вузол не могли б самостійно рухатися. Приводні паси треба зняти зі шківів, під пускові педалі потрібно підставити підкладки. Біля пускових пристроїв і рубильників, що підводять струм, вивішують попереджувальні плакати, де зазначають, що обладнання ремонтується і пуск його заборонений.

Частини, що знімаються, розміщують на заздалегідь підготовлених місцях, міцно і стійко укладають з використанням підкладок, круглі деталі із застосуванням підпор. Для виконання ремонтних робіт між знятими деталями і біля обладнання, що ремонтується, залишають вільні проходи і робочі площі. Перед пуском обладнання після ремонту або налагодження всі захисні засоби, а також пристрій слід поставити на місце, міцно й правильно закріпити. Працівників, які є повноважними, повідомляють про початок роботи на відремонтованому обладнанні.

4.4.4. Заходи безпеки під час проведення занять навчально-виробничих майстернях

Робоче місце учня повинно бути організоване так, щоб уникнути будь-якого нещасного випадку. Кожне робоче місце обладнується інструментами (приставними, висувними або відкидними), якими учні можуть користуватися для відпочинку і виконання окремих операцій основної роботи. Робочі місця повинні бути обладнані спеціальними пристроями: тумбами, висувними ящиками, шафами, інструментальними полицями, стелажами для зберігання інструменту, захисних окулярів, креслень, цупких рукавиць, інструмент та інше знаряддя, що зберігається на стелажах, не повинні виступати за межі робочої площі стелажа. Забороняється захищати проходи матеріалами, заготовками, деталями та відходами виробництва. Тримати на робочому місці предмети, не потрібні для виконання роботи, забороняється.

Керівники навчально-виробничих майстерень, будувачі майстернями, майстри, інструктори та вчителі трудового навчання, а також керівники виробничих дільниць, де проводяться практичні заняття з учнів, зобов'язані: а) забезпечити учнів справним інструментом та пристроями, за тим, щоб інструмент був правильно заточений; в) стежити за правильним виконанням трудових прийомів.

Інструменти повинні зберігатись у спеціальних інструментальних ящиках, шафах, стелажах біля обладнання, а в тих випадках, де це передбачено конструкцією, посередині неї. Лещата на верстаках установлюють на відстані не менше 100 мм між осями. Ширина верстака повинна бути не менше 0,75 м. Для захисту учнів від осколків, що відлітають, повинні бути встановлені щити (із сітки-вічками не більшими 3 мм) заввишки не менш 1 м. На одномісних верстальних столах-верстаках, призначених для шкільних комбінованих занять у восьмирічних шкіл, допускається захисний пристрій, що знімається, з розміром поверхні, яка забезпечує уловлювання осколків по вертикальній площині – 75° а по горизонтальній – 96°. Поверхня захисного пристрою повинна забезпечувати добре гасіння швидкості осколків. Лещата мають забезпечувати надійне кріплення заготовки, губки лещат повинні мати неспрацьовану насічку. Відстань між верстаками має відповідати нормам.

Учні, яких допускають до ремонту і заточування інструменту, повинні бути

попередньо проінструктовані. Початкові роботи виконуються під наглядом майстра, інструктора або вчителя праці.

Молотки, кувалди тощо повинні мати опуклу поверхню бойка, гладеньку, незбиту, без задирок, вибоїн, тріщин, мати міцні рукоятки. Ручки молотків, кувалд виготовляються з твердих і в'язких порід деревини (клена, дуба, берези тощо). Користуватися ручками з м'яких або товстошарових порід деревини (ялини, сосни) забороняється. Ручки молотків і кувалд повинні бути довгими, овального перерізу, з потовщеннями біля вільних кінців. Поверхня ручок повинна бути гладенькою, рівно зачищеною, без тріщин, задирок і сучків.

На хвостовики **напилків, стамесок, долот, пилок, викруток** тощо треба міцно насаджувати ручки, стягнуті металевими кільцями, щоб уникнути розколювання. Довжина ручок повинна відповідати розмірам інструмента. Розміри інструментів та їх маса мають відповідати віковим особливостям учнів. Працювати переліченими й подібними інструментами без ручок або з несправними ручками (що мають тріщини, вибоїни тощо) забороняється.

Пилки (поперечні, лучкові, ножівки) повинні бути правильно розведені і добре заточені. Ручки пилок треба міцно закріплювати, гладенько зачищати. Лучкові пилки повинні мати міцні осердя, що забезпечує надійний натяг полотна і необхідне його обертання.

Стругальний інструмент для обробки деревини (шерхебелі, рубанки, фуганки та ін.) повинен мати гладенькі, рівно заточені кінці. Задній кінець колодки рубанка, шерхебеля тощо у верхній своїй частині має бути заокругленим. Рукоятки колодок повинні бути гладенькими. Кінці стругального інструмента мають бути правильно заточені, міцно прикріплені до дерев'яних колодок і не повинні мати вибоїн, ум'ятин, тріщин, задирок.

Гайкові ключі мають відповідати розмірам гайок і головок болтів і не повинні мати тріщин, вибоїн і задирок. Забороняється нарощувати ключі контрключами, щоб не пошкодити їх.

Підійманні пристрої повинні мати люфту в рухомих частинах. Робочі грані гуків кінців повинні бути паралельними між собою. Усі пристрої (кошики, таргани, підіймальні головки тощо), що застосовуються на обладнанні, повинні бути сильними, зручними, безпечними в експлуатації.

Маса предметів і матеріалів, що переносяться вручну, коли на це витрачається не більш як 1/3 робочого часу, не повинна перевищувати відповідно до ДНАОП 0.03-3.29-96 "Граничні норми підіймання і переміщення вантажів неповнолітніми": для дівчаток 15-17 років – 5,6-6,3 кг; для хлопців – 11,2-12,6 кг.

Учні молодше 15 років забороняється залучати до робіт, пов'язаних з перенесенням і пересуванням важких предметів. Для підіймання, встановлення і зняття важких деталей треба використовувати підійманні пристрої

або споруди (талі, тельфери, крани, стріли, роликові столи тощо), що гарантують безпеку операції та полегшують працю учнів. Безпечна експлуатація підйомних пристроїв здійснюється відповідно до "Правил обладнання і безпечної експлуатації вантажопідйомних кранів".

4.4.5. Індивідуальні захисні пристрої

Учні під час трудового навчання або проходження виробничої практики, а також майстри повинні забезпечуватися справним і доброякісним спецодягом, запобіжними пристроями відповідно до чинних для певного виду виробництва норм. Учням на час трудового політехнічного навчання видають бавовняні халати або фартухи, рукавиці, захисні окуляри відповідно до чинних галузевих норм в установленому для всіх робітників і службовців порядку згідно з вимог школи. Майстрам трудового і виробничого навчання видаються бавовняні халат бавовняний на термін 12 місяців, рукавиці комбіновані – на 5 місяців, окуляри захисні – на 6 місяців.

Допускати майстрів і учнів до роботи з спеціальними і запобіжних пристроїв забороняється. Розмір і модель спецодягу учнів повинні виключати можливість захоплення його частини частинами верстатів та оброблюваними деталями. Не повинні бути вузлові вузли, що звисають або розвіваються (поли, краватки, косинки, фартухи, зачіпки). Одяг повинен наглухо застібатися, звислі кінці косинки, зачіпки, зав'язок повинні бути підібрані, манжети рукавів мають щільно облягати руки навколо кистей. Розміри спецодягу повинні відповідати росту учнів.

Волосся працюючих повинно бути закрито щільно облягаючим головним убором і підібрано до нього. Якщо роботу на металевих поверхнях треба виконувати в інструментальних майстернях, сидячи або на колінах, учням треба видати для обов'язкового користування під час роботи спеціальні мати або наколінники з матеріалу, який відповідає вимогам. Учні, які очищають деталі чи вироби від іржі, фарби, лаку, також при рубанні металу, слід забезпечувати захисними окулярами або окулярами з органічного скла для захисту від окалини, пилу та ін. предметів, які розлітаються.

Майстри, інструктори, вчителі трудового навчання або викладачі виробничої практики зобов'язані строго стежити за виконанням учнями – як у майстернях, так і на підприємствах – зазначених вимог щодо заходів індивідуального захисту під час роботи, а також забезпечити належний догляд за індивідуальними захисними пристроями. Коли навчання організоване в сільському господарстві, тоді потрібно користуватися "Правилами безпеки під час трудового навчання й літніх практичних робіт учнів 10-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів у сільськогосподарському виробництві", затвердженими наказом Держнагляду з охорони праці від 16.11.98 р. № 219 (в

ред. від 15.12.2007).

Запитання для самоконтролю:

1. Як здійснюється навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах освіти України?
2. Як відбувається перевірка знань посадових осіб та інших працівників питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в установах закладах освіти?
3. Розкажіть про інструктажі з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності.
4. Розкрийте вимоги до устаткування, утримання та організації навчально-виховного процесу.
5. Охарактеризуйте вимоги охорони праці до основних приміщень закладу освіти.
6. Розкрийте вимоги до природного та штучного освітлення в закладах освіти.
7. Який має бути повітряно-тепловий режим в закладах освіти?
8. Які є вимоги до вентиляції та опалення в закладах освіти?
9. Які є вимоги до водопостачання та каналізації в закладах освіти?
10. Як мають бути обладнанні основні приміщення закладів освіти?
11. Вимоги охорони праці до організації навчально-виховного процесу.
12. Охорона праці у навчально-виробничих майстернях.
13. Вимоги до навчальних навчально-виробничих майстерень.
14. Вимоги до освітлення, опалення та вентиляції майстерень.
15. Обладнання і майстерні навчально-виробничих майстерень.
16. Заходи безпеки під час проведення занять у навчально-виробничих майстернях.
17. Індивідуальні засоби захисту.

5.3. Травматизм та професійні захворювання в галузі освіти.

Розслідування нещасних випадків

План

- 5.1. Основні поняття та визначення.
- 5.2. Причини нещасних випадків.
- 5.3. Розслідування нещасних випадків, що сталися під час освітнього процесу в закладах освіти України.
 - 5.3.1. Повідомлення про нещасні випадки, їх розслідування та облік
- 5.4. Спеціальне розслідування нещасних випадків
- 5.5. Розслідування нещасних випадків невиробничого характеру
- 5.6. Розслідування професійних захворювань
- 5.7. Травматизм та професійні захворювання в галузі освіти.

5.1. Основні поняття та визначення

У результаті дії несприятливих чинників виробничого середовища на підприємстві можуть траплятися нещасні випадки. Статистика нещасних випадків на виробництві свідчить, що 15-20 років тому в Україні на виробництві щороку гинуло близько 4 тис. людей, що в 1,5 рази більше, ніж сьогодні. Але й тепер щороку на виробництвах України травмується близько 120 тис. осіб, з яких 2,5 тисячі гине, більш ніж 10 тис. осіб одержують профзахворювання. Щороку на канікулах гине 30-32 студенти вузів, і за рік стається близько 1000 нещасних випадків зі студентами та викладачами.

Травма – пошкодження організму при зовнішньому впливі.

Виробнича травма – це порушення анатомічної цілісності організму людини або фізіологічних функцій його тканин чи органів внаслідок раптового зовнішнього впливу виробничих чинників (факторів).

Виробничий травматизм – це явище, яке характеризується сукупністю виробничих травм і нещасних випадків на виробництві.

Професійне захворювання – це патологічний стан людини, обумовлений роботою і пов'язаний з надмірним напруженням організму або несприятливою дією шкідливих виробничих чинників.

Явище, що характеризується сукупністю професійних захворювань, називається **професійною захворюваністю**.

Нещасний випадок на виробництві – це раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого чинника чи середовища, внаслідок яких заподіяна шкода здоров'ю або настала смерть.

Характерним для нещасного випадку є миттєвість дії небезпечного виробничого чинника, тоді як професійне захворювання спричиняє тривала дія небезпечного виробничого чинника.

Травми за характером впливу чинника дії бувають:

- 1) **механічні** (забиття, поріз, переломи кісток);
- 2) **термічні** (підмерзання, опіки);
- 3) **хімічні** (отруєння, опіки);
- 4) **електричні** (електричні опіки, електричні мітки, електроофтальмія, фібриляція серця, електричний шок тощо);
- 5) **променеві** (внаслідок дії надмірного іонізуючого випромінювання);
- 6) **психічні** (переляк, шок);

Комбіновані.

Виробничі травми також класифікують:

- 1) **за виробничими матеріальними причинами (носіями) травми** – рухомі частини обладнання, готова продукція, відходи виробництва та ін.;
- 2) **за локалізацією травм** – травми очей, голови, рук, ніг, тулуба;
- 3) **за ступенем тяжкості пошкоджень** – легкі, тяжкі, смертельні;

4) *за технологічними операціями* — вантажно-розвантажувальні роботи, перевезення вантажів та ін.

Залежно від тяжкості наслідку втрата працездатності може бути:

1) *тимчасова* — людина відновила працездатність після травми і повернулася на роботу;

2) *постійно-тимчасова* — людина відновила працездатність після травми і повернулася на роботу, але залишились наслідки травми (втратила палець або кульгає внаслідок перелому);

3) *постійна* — постійна втрата працездатності (інвалід I групи).

5.2. Причини нещасних випадків

Причинами виробничих травм в першу чергу можуть бути порушення правил та інструкцій з безпеки, небажання виконувати вимоги безпеки, нездатність їх виконати. В основі цих причин травматизму лежать психологічні причини (критичне ставлення до технічних рекомендацій, невиконання вимог безпеки, небажання їх виконувати; незнання норм і способів забезпечення безпеки, правил експлуатації устаткування; невиконання вимог інструкцій з безпеки через невідповідність психофізичних можливостей людини (недостатня координація руху і швидкість рухових реакцій, недостатня витривалість до вимогам даної роботи та ін.). Як правило, виробничі травми є наслідком нещасного випадку на виробництві.

Причини виробничого травматизму поділяються на *організаційні, технічні і психофізіологічні.*

Організаційні причини виробничого травматизму: 1) незадовільне функціонування підприємства або відсутність системи управління охороною праці; 2) недоліки в організації безпечним прийомам праці, у тому числі: відсутність необхідного проведення інструктажу; допуск до роботи без навчання та перевірки знань охорони праці; 3) неякісна розробка, недосконалість інструкцій з охорони праці або їх відсутність; 4) відсутність у посадових інструкцій функціональних обов'язків з питань охорони праці; 5) порушення режиму праці та відпочинку; 6) відсутність або неякісне проведення медичного обстеження (профвідбору); 7) невикористання засобів індивідуального захисту через незабезпеченість ними; 8) виконання робіт з використанням, несправними засобами колективного захисту, системами сигналізації, вентиляції, освітлення; 9) залучення до роботи працівників не за спеціальністю (професією); 10) порушення вимог безпеки під час експлуатації устаткування, машин, механізмів тощо; 11) порушення вимог безпеки під час експлуатації транспортних засобів; 12) порушення правил дорожнього руху; 13) незастосування засобів індивідуального захисту (за їх наявності); 14) незастосування засобів колективного захисту (за їх наявності); 15)

порушення трудової і виробничої дисципліни, у тому числі: невиконання посадових обов'язків; невиконання вимог інструкцій з охорони праці.

Технічні причини виробничого травматизму: 1) конструкторські недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва; 2) конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність транспортних засобів; 3) неякісна розробка або відсутність проектної документації, будівництво, реконструкцію виробничих об'єктів, будівель, споруд, обладнання тощо; 4) неякісне виконання будівельних робіт; 5) недосконалість, невідповідність вимогам безпеки технологічного процесу; 6) незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, технологій; 7) засобів виробництва; транспортних засобів; 7) незадовільний стан виробничого середовища.

Психофізіологічні причини виробничого травматизму: 1) алкогольне, наркотичне сп'яніння, токсичне отруєння; 2) низька нервопсихічна стійкість; 3) погані фізичні дані або стан здоров'я; 4) "незадовільний психологічний" клімат у колективі; 5) травмування внаслідок помилок інших осіб.

В основному випадки виробничого травматизму серед дорослих у закладах освіти трапляються через організаційні причини (невиконання посадових обов'язків, порушення вимог охорони праці, виробничої дисципліни), рідше – з технічних або психофізіологічних причин. Серед працівників школи найчастіше травмуються прибиральники санітарних приміщень, оскільки їх робота передбачає виконання фізичних навантажень при пересуванні предметів. Зазвичай травмуються працівники у віці 22-59 років.

Що стосується дітей, у виробничому аспекті найбільш "травматичним" є вік від 6 до 14 років. Це пов'язано з підвищеною емоційністю і недостатньо розвинутою здатністю до самоконтролю. Найбільша кількість травм припадає на критичні періоди (3, 7, 11-12 років), коли діти стають примхливими, дратівливими, часто вступають в конфлікт з оточуючими. Разом з тим, крім віку, існують інші фактори, що характеризують дітей, які часто травмуються. Зазвичай діти, які мають високу схильність до ризику, рухливі, збудливі, емоційно нестійкі, схильні до частих змін настрою, неадекватно ведуть себе в стресових ситуаціях. Як правило, такі діти переоцінюють свої здібності та схильні до ризику.

Найчастіше діти травмуються на уроках фізкультури, під час перерв, у класах, коридорах. Основними причинами шкільного травматизму є недостатня виховна робота. Окремі викладачі не твердо знають основи запобігання травм або нехтують ними, допускають перевантаження спортзалів і навчальних майстерень під час проведення занять, дозволяють учням приходити на уроки у повсякденному одязі. Саме тому виховна робота вчителя повинна бути

спрямована на те, щоб учні твердо усвідомлювали, що під час виробничого навчання треба бути надзвичайно уважними, зібраними, ретельно виконувати всі постанови вчителя, строго дотримуватись техніки безпеки.

Нещасний випадок на виробництві – раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника під час виконання ним трудових обов'язків внаслідок короткочасного (тривалістю не довше однієї робочої зміни) впливу небезпечного виробничого чинника (чинників) чи середовища.

Нещасні випадки поділяють: 1) **за кількістю потерпілих** – такі, що сталися з одним працівником, і групові нещасні випадки, які сталися одночасно двома і більше працівниками;

2) **за ступенем тяжкості ушкодження здоров'я** – з втратою працездатності, з втратою працездатності на 1 робочий день і більше, тимчасовим наслідком, зі стійкою втратою працездатності (каліцтва) і смертельним (летальним);

3) **за зв'язком з виробництвом** – на такі, що пов'язані з виробництвом і не пов'язані з виробництвом.

Нещасний випадок під час освітнього процесу – обмежена в часі подія, раптовий вплив небезпечного фактора на учня, що сталися під час навчально-виховного процесу, внаслідок чого зав'язав шкоду здоров'ю або настала смерть учасника навчально-виховного процесу. Нещасний випадок, що стався з учнем, студентом, курсантом, слухачем, аспірантом навчального закладу під час проходження виробничої практики, виконання робіт на підприємстві, в установі, організації підприємств, посадових осіб, розслідується і береться ними на облік. Розслідування такого нещасного випадку бере участь представник навчального закладу.

5.3. Розслідування нещасних випадків, що сталися під час освітнього процесу в закладах освіти України

Положення про охорону праці та порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах встановлює єдиний порядок розслідування і обліку нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу, незалежно від місця його проведення з учнями, студентами і вихованцями навчально-виховних закладів.

Згідно з постанови КМУ "Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві" від 30.11.2011 р. № 1232 (з редакції від 16.05.2017), яка встановлює Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, під нещасним випадком з працівниками на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності або в їх філіях, представництвах, ін. відокремлених підрозділах, розуміють обмежену в часі подію або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи

середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких зафіксовано шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання і гострого професійного та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву ґрунту, урагану тощо), контакту з представниками тваринного і рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день або більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу на один робочий день, зникнення, а також настання смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків.

5.3.1. Повідомлення про нещасні випадки, їх розслідування та облік

Про кожний нещасний випадок потерпілому або працівник, який його виявив, чи інша особа - свідок нещасного випадку повинні негайно повідомити керівника робіт, який безпосередньо здійснює контроль за станом охорони праці на робочому місці, чи ін. уповноважену особу підприємства і вжити заходів до надання необхідної допомоги потерпілому.

У разі настання нещасного випадку безпосередній керівник робіт зобов'язаний: терміново організувати надання першої невідкладної допомоги потерпілому, забезпечити у разі потреби його доставку до лікувально-профілактичного закладу, негайно повідомити роботодавця про те, що сталося; зберегти до прибуття слідчої комісії розслідування нещасного випадку обстановку на робочому місці та інструменти, обладнання, устаткування у такому стані, в якому вони були до моменту настання нещасного випадку (якщо це не загрожує життю чи здоров'ю інших працівників і не призведе до більш тяжких наслідків та порушення технологічних процесів), а також вжити заходів до недопущення подібних нещасних випадків.

Про нещасний випадок, що трапився під час далеких походів, екскурсій або інших заходів поза територією району (міста), керівник заходу, що проводиться, повинен негайно повідомити також орган управління освітою за місцем події.

Керівник закладу зобов'язаний негайно вжити заходів щодо усунення причин, які викликали нещасний випадок, повідомити батьків потерпілого (особу, яка представляє його інтереси) і зробити запит висновку з медичної установи про характер і тяжкість ушкодження потерпілого.

Керівник закладу протягом доби після закінчення розслідування затверджує чотири примірники акта форми Н-2 і по одному направляє:

- до підрозділу, де стався нещасний випадок;

- начальникові служби охорони праці;
- до архіву навчально-виховного закладу;
- потерпілому (його батькам або особі, яка представляє інтереси останнього).

Нещасний випадок, про який потерпілий за відсутності свідків не повідомив керівника закладу або наслідки від якого виявилися не відразу, повинен бути розслідуваний у термін не більше місяця з дня подачі письмової заяви потерпілим (його батьками або особою, яка представляє інтереси останнього). У такому разі питання про складання акта за формою Н-2 вирішується після всебічної перевірки заяви про нещасний випадок, що стався, з урахуванням усіх обставин, медичного висновку про характер травми, можливої причини її походження, свідчень учасників заходу та інших доказів. Одержання медичного висновку покладається на адміністрацію навчально-виховного закладу.

Нещасний випадок, що стався під час проведення далеких походів, екскурсій, експедицій, розслідується комісією органу управління освітою, на території якого стався нещасний випадок. У разі неможливості прибуття на місце пригоди представника закладу, з учнем, студентом, вихованцем якого стався нещасний випадок, до складу комісії включається представник однієї з установ, підвідомчих органу управління освітою, що проводить розслідування. Матеріали розслідування, включаючи акт за формою Н-2, направляються до органу управління освітою за місцем знаходження закладу.

Нещасний випадок, що стався з учнями загальноосвітньої школи, профтехучилища, студентами вищих навчальних закладів, які проходять практику або виконують роботу під керівництвом персоналу підприємства, розслідується спільно з представником органу управління освітою згідно з ДНАОП 0.00-4.03-01 «Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», оформляється актом за формою Н-1 і обліковується підприємством.

Нещасний випадок, що стався на підприємстві з учнем загальноосвітньої школи, профтехучилища, студентом вищого навчального закладу, які проходять практику або виконують роботу під керівництвом викладача, майстра виробничого навчання на дільниці, виділеній підприємством для цієї мети, розслідується органом управління освітою спільно з представником підприємства і береться на облік органом управління освітою, навчально-виховним закладом. Один примірник затвердженого *акта форми Н-1* направляється за місцем навчання потерпілого, а копія – до відповідного органу управління освітою.

Усі нещасні випадки, оформлені актами Н-1, Н-2, реєструються органом управління, навчально-виховними закладами в спеціальному журналі.

Лікувально-профілактичний заклад повинен передати протягом доби з використанням засобів зв'язку та на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок на виробництві за

відповідною формою: 1) підприємству, де працює потерпілий; 2) робочому органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування за місцезнаходженням підприємства, де працює потерпілий, або за місцем настання нещасного випадку з фізичною особою - підприємцем або особою, що забезпечує себе роботою самостійно; 3) територіальному органу Держпраці за місцем настання нещасного випадку; 4) закладові, який здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством, де працює потерпілий, або робочому закладові за місцем настання нещасного випадку з фізичною особою - підприємцем або особою, що забезпечує себе роботою самостійно у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння).

Лікувально-профілактичний заклад обов'язково проводить у порядку, встановленому МОЗ, **необхідні дослідження і складає протокол про наявність в організмі потерпілого алкоголю (наркотичних засобів чи отруйних речовин) та визначає ступінь його сп'яніння.** Відповідний висновок і витяг протоколу, а також висновок про ступінь тяжкості травми (із зазначенням її діагнозу згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я (МКХ-10) подається на запит роботодавця, Фонду до утворення комісії з проведення розслідування нещасного випадку або голови комісії після її утворення протягом однієї доби з моменту одержання запиту.

Медицинський висновок щодо причини зв'язу погіршення стану здоров'я працівника з впливом на нього певних шкідливих виробничих факторів, психоемоційних причин або протилежним станом здоров'я виконувати роботу видається лікувально-профілактичним закладом за місцем лікування або обстеження потерпілого в формі **лікарсько-експертної комісії (ЛЕК)** на запит роботодавця та Фонду до комісії. У такому запиті та доданих до нього матеріалах повинні бути надані необхідні відомості про обставини нещасного випадку, результати дослідження умов праці і виробничого середовища, зокрема кількісні показники наявності небезпечних, шкідливих виробничих факторів та/або факторів напруженості чи напруженості трудового процесу, які передували настанню нещасного випадку.

Роботодавець, одержавши повідомлення про нещасний випадок, зобов'язаний: а) протягом однієї години передати з використанням засобів зв'язку та протягом доби на паперовому носії повідомлення про нещасний випадок Фондові соціального страхування України за місцезнаходженням підприємства, на якому стався нещасний випадок; керівникові первинної організації профспілки незалежно від членства потерпілого в профспілці (у разі відсутності профспілки - уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці); органу державного пожежного нагляду за місцезнаходженням підприємства у разі настання нещасного випадку внаслідок пожежі; державному закладові, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством (у

разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння); 2) протягом доби утворити комісію у складі не менш як три особи та організувати проведення розслідування.

Роботодавець зобов'язаний створити належні умови для роботи комісії, компенсувати витрати, пов'язані з її діяльністю, а також залучених до роботи експертів, інших спеціалістів та сприяти роботі комісії з метою своєчасного об'єктивного проведення розслідування.

До складу комісії входять керівник (спеціаліст) служби охорони праці або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці (голова комісії), представник Фонду за місцезнаходження підприємства, представник первинної профспілки, а також представник підприємства, інші особи. До складу комісії не може входити безпосередній керівник робіт. У разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) до складу комісії входить також представник державного закладу, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством. У разі відсутності на підприємстві, необхідної кількості осіб для утворення комісії до складу комісії входять представники роботодавця (роботодавця), місцевої держадміністрації чи виконавчого органу місцевого самоврядування.

Потерпілий або уповноважена ним особа, яка представляє його інтереси, не входить до складу комісії, але має право брати участь у її засіданнях, вносити пропозиції, вносити документи щодо нещасного випадку, давати відповідні пояснення в усній та письмовій формі, висловити свою особисту думку щодо причин і причин настання нещасного випадку та одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування. Голова комісії має право письмово поінформувати потерпілого або уповноважену ним особу, яка представляє його інтереси, про його або її права і з початку роботи комісії до її закінчення.

Член комісії має право одержувати усні чи письмові пояснення щодо нещасного випадку та проводити опитування роботодавця, посадових осіб, інших працівників підприємства, у тому числі потерпілого, та опитати осіб - свідків нещасного випадку та причетних до нього осіб, робити необхідні запити, пов'язані з проведенням розслідування.

Комісія зобов'язана протягом трьох робочих днів з моменту її утворення: обстежити місце настання нещасного випадку, одержати письмові пояснення потерпілого, якщо це можливо, опитати осіб - свідків нещасного випадку та причетних до нього осіб; визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці; з'ясувати обставини і причини настання нещасного випадку; вивчити первинну медичну документацію (журнал реєстрації травматологічного пункту лікувально-профілактичного закладу, звернення потерпілого до медичного пункту або медико-санітарної

частини підприємства, амбулаторну картку та історію хвороби потерпілого, документацію відділу кадрів, відділу (служби) охорони праці тощо); визначити, пов'язаний чи не пов'язаний нещасний випадок з виробництвом; установити осіб, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці, а також розробити план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам; скласти у п'яти примірниках **акт проведення розслідування нещасного випадку за формою Н-5** та **акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1** (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом) і передати їх роботодавцеві для затвердження; скласти у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаного з виробництвом, крім актів за формою Н-5 і Н-1, у шістьох примірниках **картку обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5**. Акти за формою Н-5 і Н-1 підписуються головою та всіма членами комісії. У разі необхідності змістом акта член комісії підписує його з відміткою про наявність окремої думки, яку викладає письмово і додає до акта за формою Н-1 у його невід'ємну частину. Після закінчення періоду тимчасової непрацездатності або у разі смерті потерпілого внаслідок травми, одержаної внаслідок нещасного випадку, роботодавець, який бере на облік нещасний випадок, складає **повідомлення про наслідки нещасного випадку за формою Н-2** і подає його в 10-денний строк організаціям і особам, яким належали акти за формою Н-5 і Н-1, а у разі смерті потерпілого внаслідок раптово отриманих травм або ін. ушкоджень терміново подає письмове повідомлення про нещасний випадок установам, організаціям, яким належали акти за формою Н-5 і Н-1. Повідомлення за формою Н-2 обов'язково додається до акта за формою Н-1 і зберігається разом з ним.

Обставини, при яких нещасний випадок визнається таким, що пов'язаний з виробництвом, викладається акт за формою Н-1, є: 1) виконання потерпілим трудових (роботничих) обов'язків за режимом роботи підприємства, у тому числі вільний відпочинок; 2) перебування на робочому місці, на території підприємства або на іншому місці для виконання потерпілим трудових (роботничих) обов'язків чи завдань роботодавця з моменту прибуття потерпілого на підприємство до його відбуття, що фіксується відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства, в тому числі протягом робочого та надурочного часу; 3) підготовка до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знарядь виробництва, засобів захисту, одягу, а також здійснення заходів щодо особистої гігієни, пересування по території підприємства перед початком роботи і після її закінчення; 4) виконання завдань відповідно до розпорядження роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні, святкові та неробочі дні; 5) проїзд на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підприємству, або іншому транспортному

засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору; 6) використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця чи безпосереднього керівника робіт; 7) виконання дій в інтересах підприємства, на якому працює потерпілий, тобто дій, які не належать до його посадових обов'язків, зокрема із запобігання виникненню аварій або рятування людей та майна підприємства, будь-які дорученням роботодавця; участь у спортивних змаганнях, інших культурних заходах та акціях, які проводяться підприємством самостійно або з ініціативи органів управління за наявності відповідного розпорядження роботодавця; ліквідація наслідків аварії, надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством; 9) надання підприємством шефської (благодійної) допомоги іншим підприємствам, установам, організаціям за наявності відповідного рішення роботодавця; 10) перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, якщо він знаходиться під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з впливом на нього небезпечних чи шкідливих виробничих факторів чи середовища; 11) прямування потерпілого до об'єкта (між об'єктами) або до об'єкта за затвердженим маршрутом або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця; 12) прямування потерпілого до місця виконання своїх обов'язків згідно з установленим завданням, у тому числі в транспортному засобі будь-якого виду та форми власності; 13) раптова смерть потерпілого внаслідок гострої серцево-судинної недостатності під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, розробка, реконструкція, технічне переоснащення і капітальний ремонт шахт, тунелів, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, проведення геологорозвідочних робіт під землею) або після підйому потерпілого на поверхню з робочого закладу, що підтверджено медичним висновком; 14) скоєння самогубства потерпілого під час плавання на суднах морського, річкового та внутрішньоміського флоту в разі перевищення обумовленого колективним договором строку перебування у рейсі або його смерті під час перебування у рейсі внаслідок впливу психофізіологічних, небезпечних чи шкідливих виробничих факторів; 15) оголошення потерпілого померлим унаслідок його загибелі, пов'язаного з нещасним випадком під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків; 16) заподіяння тілесних ушкоджень іншою особою або вбивство потерпілого під час виконання чи у зв'язку з виконанням ним трудових (посадових) обов'язків або дій в інтересах підприємства незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків з'ясування потерпілим та іншою особою особистих стосунків не виробничого характеру, що підтверджено

висновком компетентних органів; 17) одержання потерпілим травми або ін. ушкоджень внаслідок погіршення стану його здоров'я, яке сталося під впливом небезпечного виробничого фактора чи середовища у процесі виконання ним трудових (посадових) обов'язків, що підтверджено медичним висновком; 18) раптове погіршення стану здоров'я потерпілого або його смерті під час виконання трудових (посадових) обов'язків внаслідок впливу небезпечних чи шкідливих виробничих факторів та/або факторів важкості чи напруженості трудового процесу, що підтверджено медичним висновком, або якщо потерпілий не пройшов обов'язкового медичного огляду відповідно до законодавства, робота, що виконувалася, протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку; 19) перебування потерпілого на території підприємства чи в іншому місці роботи під час перерви для відпочинку та харчування, яка встановлюється згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства, технологічної перерви, а також під час перебування на території підприємства у зв'язку з проведенням виробничої наради, збереженням робочої плати, проходженням обов'язкового медичного огляду чи або проведенням з дозволу чи за ініціативою роботодавця професійних чи кваліфікаційних конкурсів, спортивних змагань та тренувань у зв'язку з виконанням, переданих колективним договором, якщо настання нещасного випадку сталося з впливом небезпечних чи шкідливих виробничих факторів, що підтверджено медичним висновком.

Під *територією підприємства* розуміють земельну ділянку, яка надана йому у користування, а також ділянку, віднесена до території підприємства згідно з рішенням відповідної районської, селищної, міської ради. Якщо організація орендує певні приміщення підприємства, нещасні випадки на території підприємства з приміщень такої організації розслідуються і беруться на облік.

Обставини, при яких нещасні випадки не визнаються такими, що пов'язані з роботою: 1) перебування за місцем постійного проживання на території підприємства в трудових селищ; 2) використання в особистих цілях без відомості роботодавця транспортних засобів, устаткування, інструментів, матеріалів, які належать або використовуються підприємством (крім випадків, що сталися внаслідок їх несправності, що підтверджено відповідними висновками); 3) погіршення стану здоров'я внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними засобами, токсичними чи отруйними речовинами, а також їх дії (наприклад, інсульт, зупинка серця), що підтверджено відповідним медичним висновком, якщо це пов'язано із застосуванням таких речовин у виробничому процесі чи порушенням вимог щодо їх зберігання і транспортування, або якщо потерпілий, який перебував у стані алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння, до настання нещасного випадку був відсторонений від роботи відповідно до вимог правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства або колективного договору; 4) алкогольне, токсичне чи наркотичне сп'яніння, не

зумовлене виробничим процесом, що стало основною причиною нещасного випадку за відсутності технічних та організаційних причин його настання, що підтверджено відповідним медичним висновком; 5) вчинення кримінального правопорушення, що встановлено обвинувальним вироком суду або постановою (ухвалою) про закриття кримінального провадження за nereабілітуючими підставами; 6) природна смерть, смерть від загального захворювання, самогубство (крім випадків, зазначених у підп. 14), що підтверджено висновками судово-медичної експертизи та/або відповідною постановою про закриття кримінального провадження.

5.3.2. Спеціальне розслідування нещасних випадків

Спеціальному розслідуванню нещасних випадків підлягають нещасні випадки із смертельними наслідками; групові нещасні випадки, які сталися одночасно з двома і більше працівниками, незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм; випадки смерті працівників на підприємстві; випадки зникнення працівників під час виконання трудових (посадових) обов'язків; нещасні випадки, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого.

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, проводиться за рішенням Держпраці або його територіальних органів залежно від характеру і ступеня тяжкості травм. Віднесення нещасних випадків до таких, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, здійснюється відповідно до класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженому Держпраці.

Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок із смертельним наслідком, нещасний випадок, що спричинив тяжкі наслідки, випадок смерті або зникнення працівника під час виконання трудових (посадових) обов'язків **роботодавцю** необхідно протягом однієї години повідомити з використанням засобів зв'язку та протягом трьох годин подати на паперовому носії повідомлення: територіальному органу Держпраці за місцезнаходженням підприємства; органу прокуратури за місцем настання нещасного випадку; судові за місцезнаходженням підприємства; органу управління підприємства (у разі його відсутності - місцевій держадміністрації); закладові, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством (у разі виявлення гострих професійних захворювань (отруень); первинній організації профспілки незалежно від членства потерпілого в профспілці (у разі відсутності профспілки - уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці); органу галузевої профспілки вищого рівня, а у разі його відсутності - територіальному профоб'єднанню за місцем настання нещасного випадку;

органові з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій за місцем настання нещасного випадку (у разі необхідності).

Спеціальне розслідування нещасного проводиться **комісією із спеціального розслідування нещасного випадку**, утвореною територіальним органом Держпраці за місцезнаходженням підприємства або за місцем настання нещасного випадку.

До складу спеціальної комісії входять: посадова особа територіального органу Держпраці (голова комісії); представник Фонду за місцезнаходженням підприємства або за місцем настання нещасного випадку в разі, коли нещасний випадок стався з фізичною особою - підприємцем чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, або внаслідок дорожньо-транспортної пригоди; представник органу управління підприємства або місцевої держадміністрації у разі, коли зазначений орган відсутній або нещасний випадок стався з фізичною особою - підприємцем чи особою, що забезпечує себе роботою самостійно, або внаслідок дорожньо-транспортної пригоди; представник роботодавця або роботодавець (у виняткових випадках); представник первинної організації профспілки незалежно від членства в ній або профспілці (а у разі відсутності профспілки - уповноважені найманими працівниками особа з питань охорони праці); представник підприємства органу вищого рівня або територіального профоб'єднання за місцем настання нещасного випадку; представник закладу, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством, у разі розслідування випадку гострого професійного захворювання (отруєння).

Спеціальне розслідування нещасного випадку, під час якого загинуло від 2 до 9 осіб, проводиться спеціальною комісією, яка утворюється Держпраці або територіальним органом.

Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло від 10 і більше осіб або травмовано 10 і більше осіб, проводиться спеціальною комісією, яка утворюється Держпраці. До складу такої комісії входять керівники Держпраці, органу управління підприємства, місцевого органу виконавчої влади, виконавчої дирекції Фонду, галузевого або територіального об'єднання профспілок, представники роботодавця, відповідних первинних організацій профспілок, уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці (у разі відсутності на підприємстві профспілки), а також представники відповідного органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, закладів та установ охорони здоров'я та інших органів (у разі необхідності).

Спеціальне розслідування нещасного випадку проводиться протягом 10 робочих днів. У разі потреби зазначений строк може бути продовжений органом, який утворив спеціальну комісію.

Спеціальна комісія зобов'язана: 1) обстежити місце, де стався нещасний випадок, одержати письмові чи усні пояснення від роботодавця і його представників, посадових осіб, працівників підприємства, потерпілого (якщо це можливо), опитати осіб - свідків нещасного випадку та осіб, причетних до нещасного випадку; 2) визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці; 3) визначити необхідність проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертних досліджень для встановлення причини нещасного випадку і розроблення плану заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам; 4) вивчити первинну медичну документацію (журнал реєстрації травматологічного пункту лікувально-профілактичного закладу, звернення потерпілого до медико-санітарного пункту медико-санітарної частини підприємства, амбулаторну картку потерпілого хворого, документацію відділу кадрів, відділу (служби) охорони праці); 5) з'ясувати обставини і причини настання нещасного випадку; 6) визначити, пов'язаний чи не пов'язаний нещасний випадок з виробництвом; 7) встановити осіб, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці, а також розробити план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам; 8) зустрітися з потерпілим (якщо це можливо) членами його сім'ї чи уповноваженою особою, яка представляє інтереси потерпілого, щодо роз'яснення їх прав у зв'язку з настанням нещасного випадку.

Матеріали спеціального розслідування повинні містити:

- копію наказу про створення комісії зі спеціального розслідування;
- акт спеціального розслідування;
- копію акта за формою Н-2 на коліно потерпілого окремо;
- плани, схеми і фотознімки місця події;
- протоколи опитувань, пояснення свідків нещасного випадку та інших причетних осіб, а також посадових осіб, відповідальних за дотримання вимог норм і правил з охорони праці;
- витяг з журналу про проходження потерпілим навчання та інструктажів з охорони праці, правил поведінки;
- медичний висновок про характер і тяжкість ушкоджень, що вчинені потерпілому, причини його смерті;
- висновок експертної комісії (якщо така була створена) про причини нещасного випадку, результати лабораторних та інших досліджень, експериментів, аналізів тощо;
- витяги з інструкцій, положень, наказів та інших актів, що визначають заходи, які забезпечують безпечні умови проведення навчально-виховного процесу та відповідальних за це осіб.

На вимогу комісії зі спеціального розслідування адміністрація зобов'язана:

- запросити для участі в розслідуванні нещасного випадку спеціалістів-експертів, з яких може створюватись експертна комісія;
- зробити фотознімки пошкодженого об'єкта, місця нещасного випадку та подати інші необхідні документи;
- провести технічні розрахунки, лабораторні дослідження, випробування та інші роботи;
 - надати транспортні засоби та засоби зв'язку, необхідні для розслідування;
 - забезпечити друкування, розмноження у необхідній кількості матеріалів спеціального розслідування нещасного випадку. Експертна комісія створюється за розпорядженням голови комісії зі спеціального розслідування. Питання, які потребують експертного висновку, і матеріали з висновками експертної комісії оформляються письмово.

Навчально-виховний заклад, де стався нещасний випадок, компенсує витрати, пов'язані з діяльністю комісії та залучених до її роботи спеціалістів.

Голова комісії, яка проводила спеціальне розслідування нещасного випадку, у п'ятиденний термін після його закінчення направляє матеріали до прокуратури за місцем, де стався груповий нещасний випадок або випадок зі смертельним наслідком.

Копії актів спеціального розслідування і форми Н-2 (на кожного потерпілого окремо) та наказ керівника закладу за результатами розслідування нещасного випадку направляються до відповідного вищого органу управління освітою.

Роботодавець, працівником, який потерпілий, компенсує витрати, пов'язані з діяльністю спеціальної комісії та залучених до її роботи експертів, ін. спеціалістів. Результатами спеціального розслідування складаються акти за формою П-5 і П-1 (у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з винуватством), картка за формою П-5 (у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) стосовно кожного потерпілого.

Роботодавець зобов'язаний у п'ятиденний строк після затвердження акту за формою П-5 видати наказ про вжиття запропонованих спеціальною комісією заходів запобігання виникненню подібних нещасних випадків, який обов'язково надається до матеріалів спеціального розслідування, а також притягнути згідно із законодавством до відповідальності працівників, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці, посадових осіб державної та ін. актів підприємств з цих питань. Про вжиття запропонованих заходів роботодавець повідомляє у письмовій формі органи, які брали участь у проведенні розслідування, у зазначені в акті за формою Н-5 строки. Роботодавець зобов'язаний провести аналіз причин настання нещасних випадків за підсумками кварталу, півріччя і року та розробити і виконати план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам.

5.3.3. Розслідування нещасних випадків невиробничого характеру

Згідно *Постанови КМУ "Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру"* від 22.03.2001 р. № 270 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 76 від 04.03.2016), яка встановлює *"Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру"*, під нещасними випадками невиробничого характеру слід розуміти не пов'язані з виконанням трудових обов'язків травми, у тому числі отримані внаслідок заподіяних тілесних ушкоджень іншою особою, отруєння, самогубства, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою, травми, отримані внаслідок стихійного лиха, контакту з тваринами тощо, які призвели до ушкодження здоров'я або смерті потерпілих.

До нещасних випадків невиробничого характеру, що підлягають розслідуванню, належать такі, що сталися під час: 1) перебування на роботі чи з роботи пішки, на громадському, власному або іншому транспортному засобі, що не належить підприємству, установі або організації і не використовувався в інтересах цієї організації; 2) переміщення повітряним, залізничним, морським, внутрішнім водним, автомобільним чи іншим видом в електротранспорті, метрополітені, на канатній дорозі, фанельній дорозі та інших видах транспортних засобів; 3) виконання громадських обов'язків (обслуговування людей, захист власності, правопорядку тощо, якщо це не входить до службових обов'язків); 4) виконання донорських функцій під час громадських акцій (мітингах, демонстраціях, агітаційно-пропагандистській діяльності тощо); 6) участі у культурно-масових заходах, спортивних змаганнях; 7) проведення культурних, спортивних та оздоровчих заходів, не пов'язаних з навчально-виховним процесом у навчальних закладах; 8) використання газу у побуті; 9) вчинення протиправних дій з приводу втрати майна; 10) користування або контакту із зброєю, боєприпасами чи вибуховими матеріалами; 11) виконання робіт у домашніх господарствах з використання побутової техніки; 12) стихійного лиха: у перебуванні в громадських місцях, на об'єктах торгівлі та побутового обслуговування, укладах лікувально-оздоровчого, культурно-освітнього та спортивно-рекреаційного призначення, в інших організаціях, а також у рекреаційних зонах; 14) контакту з тваринами (у тому числі птахами, плазунами, рибами тощо) та рослинами (у тому числі грибами, водоростями тощо), що призвели до ушкодження здоров'я або смерті потерпілих; 15) споживання (використання) нехарчової продукції.

Факт ушкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку встановлює і засвідчує лікувально-профілактичний заклад. Документом, який підтверджує ушкодження здоров'я особи, є листок непрацездатності чи довідка лікувально-профілактичного закладу. Нещасні випадки невиробничого характеру розслідуються незалежно від того, чи був потерпілий у стані психічного розладу,

алкогольного або наркотичного сп'яніння. Лікувально-профілактичні заклади, до яких звернулися або були доставлені потерпілі внаслідок нещасних випадків, протягом доби надсилають письмове повідомлення про кожний нещасний випадок до районної держадміністрації; а про нещасний випадок із смертельним наслідком, пов'язаний із заподіянням тілесних ушкоджень іншою особою, також нещасний випадок, що стався внаслідок контакту із зброєю, боєприпасами та вибуховими матеріалами або під час дорожньо-транспортної пригоди, - прокурору та органу досудового розслідування. Лікувально-профілактичні заклади, до яких звернулися або були доставлені потерпілі ведуть реєстрацію нещасних випадків в окремому журналі.

Розслідування нещасних випадків не виробничого характеру проводиться з метою визначення їх обставин та причин. На підставі результатів розслідування розробляються заходи щодо запобігання подібним випадкам, а також щодо вирішення питань соціального захисту потерпілих. У процесі розслідування беруться до уваги листок непрацездатності чи довідка лікувально-профілактичного закладу, а також пояснення потерпілого та свідчення очевидців, а у разі потреби - керівника (та керівниці організації), на території чи об'єкті якого стався нещасний випадок.

Районна держадміністрація протягом двох годин з часу надходження від лікувально-профілактичного закладу повідомлення про нещасний випадок (за винятком нещасних випадків із смертельним наслідком) приймає рішення щодо утворення **комісії з розслідування нещасного випадку** у складі не менш як трьох осіб, до роботи якої можуть залучатися представники районної держадміністрації, Фонду соціального страхування України, організації, де працюють або не працюють потерпілий, організації, на території чи об'єкті якої стався нещасний випадок, а також представники органів охорони здоров'я, освіти, захисту прав людини, експерти страхової компанії.

До розслідування нещасних випадків, які сталися під час прямування на роботу, до роботи або об'єкта залучаються представники відповідного профспілкового органу або уповноважені трудового колективу, якщо потерпілий не є членом профспілки. Нещасні випадки (за винятком групових), які сталися з працівниками особами, розслідуються комісією, утвореною організацією, де працює потерпілий, у складі голови комісії - посадова особа, яку визначає керівник організації, і членів комісії - керівника відповідного структурного підрозділу, представника профспілкової організації, членом якої є потерпілий, або уповноваженого трудового колективу.

Рішення щодо розслідування нещасного випадку приймається керівником організації на підставі звернення потерпілого або особи, яка представляє його інтереси, листка непрацездатності або довідки лікувально-профілактичного закладу. Розслідування нещасного випадку проводиться протягом 10

календарних днів після утворення комісії.

За результатами розслідування складається акт за формою НТ (невиробничий травматизм), який затверджується керівником органу (організації), що проводив розслідування.

5.3.4. Розслідування професійних захворювань

Захворювання – це порушення нормальної життєдіяльності організму, зумовлене функціональними та/або морфологічними змінами.

Професійне захворювання – паталогічний стан людини, обумовлений надмірним напруженням організму або дією шкідливого виробничого фактора під час трудової діяльності.

Діагноз професійного захворювання ставиться у кожному випадку з урахуванням характеристики умов праці, тривалості роботи працівника за даною професією, професійного "маршруту" працівника, об'єднаних попередніх періодичних медичних оглядів, результатів клінічних, лабораторних та діагностичних досліджень. Цей діагноз встановлюється лише тоді, коли саме умови праці зумовили розвиток даного захворювання, а робота є його безумовною причиною.

Виробничо зумовлене захворювання – захворювання, перебіг якого ускладнюється умовами праці, частота якого перевищує частоту його у працівників, які не зазнають впливу професійних шкідливих факторів.

Професійне отруєння – професійне захворювання, що викликається вдиханням токсичних хімічних речовин, всмоктуванням їх через шкіру або попаданням в організм шляхом травно-кишковий тракт.

Професійні гострі отруєння та отруєння, що виникають протягом короткого проміжку часу (однієї години доби), називаються *гострими*, а такі, для виникнення яких потрібен тривалий термін – *хронічними*.

До *гострих професійних отруєнь* належить захворювання, що виникло після однократного впливу на працівника шкідливої речовини.

До *хронічних професійних захворювань* належить захворювання, що виникло після однократного (протягом не більш як однієї робочої зміни) впливу шкідливих факторів фізичного, біологічного та хімічного характеру. Воно може бути спричинене дією хімічних речовин, іонізуючого та електромагнітного випромінювання, значним фізичним навантаженням та перенапруженням окремих органів і систем людини. Сюди можуть належати також інфекційні, паразитарні та алергійні захворювання.

До *хронічного професійного захворювання* належить захворювання, що виникло внаслідок провадження професійної діяльності працівника та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих факторів виробничого середовища і трудового процесу, пов'язаних з роботою. До нього

належить також захворювання, що виникло після багатократного та/або тривалого впливу шкідливих виробничих факторів. Хронічне професійне захворювання не завжди супроводжується втратою працездатності. Випадки професійних інфекційних захворювань та хронічних професійних інтоксикацій розслідуються як хронічні професійні захворювання.

Віднесення захворювання до професійного здійснюється відповідно до процедури встановлення зв'язку захворювання з умовами праці згідно з **Положенням про лікування професійних захворювань**, затвердженого постановою КМУ від 08.11.2006 № 1662. Перелік установ і закладів, які мають право встановлювати остаточно діагноз професійних захворювань, переглядається кожні 5 років та затверджується МОЗ.

У разі підозри на професійне захворювання лікувально-профілактичний заклад направляє працівника на консультацію до лікаря профпатолога області або міста з відповідними документами. Для встановлення остаточної діагнозу та зв'язку захворювання з впливом шкідливих факторів виробничого середовища і трудового процесу лікар-профпатолог області або міста направляє хворого до **спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу** з відповідними документами. Спеціалізовані профпатологічні лікувально-профілактичні заклади проводять амбулаторне та стаціонарне обстеження хворих і **встановлюють діагноз професійного захворювання.** Діагноз професійного захворювання може бути встановлений або відмінений спеціалізованим профпатологічним лікувально-профілактичним закладом, який його встановив раніше, на підставі результатів поданих до поданих відомостей або проведених досліджень та повторного перекладу. Рішення про підтвердження або відміну раніше встановленого діагнозу професійного захворювання оформляється **висновком лікаря профпатолога області або міста.**

За наявності **стійкої втрати професійної працездатності внаслідок професійного захворювання** лікувально-профілактичний заклад, що надає медичну допомогу працівникам підприємства, на якому працює хворий, або лікувально-профілактичний заклад за місцем його проживання направляє хворого до **медико-соціальної експертної комісії** для встановлення ступеня стійкої втрати професійної працездатності. Спеціалізованими профпатологічними лікувально-профілактичними закладами стосовно кожного хворого складається **висновок про професійне захворювання (отруєння) за формою П-3**, яке протягом 3 днів після встановлення діагнозу надсилається керівникові підприємства, шкідливі виробничі фактори на якому призвели до виникнення професійного захворювання, закладові, який здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством, робочому органу виконавчої дирекції Фонду за місцезнаходженням підприємства, а також профпатологу, який направив хворого до спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу.

Працівникові видається під розписку *медичний висновок лікарсько-експертної комісії спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу про наявність (відсутність) у нього професійного захворювання*. Медичний висновок також надсилається профпатологу за місцем роботи працівника, який направляв його до спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу.

Головний державний санітарний лікар області або міста утворює протягом 3 днів після отримання повідомлення за формою П-3 *комісію з розслідування причин виникнення професійного захворювання*, до складу якої входять представник закладу, який здійснив санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством (голова комісії), представники лікувально-профілактичного закладу, роботодавця, первинної організації відповідної профспілки або уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці (у разі, коли профспілка на підприємстві відсутня), вищого органу профспілки робочого органу виконавчої дирекції Фонду за місцезнаходженням підприємства.

Розслідування випадку професійного захворювання проводиться протягом 10 робочих днів після утворення комісії з розслідування. Якщо з об'єктивних причин розслідування не може бути завершено в зазначений строк, він може бути продовжений керівником закладу, що утворив комісію, але не більш як на 1 місяць.

Роботодавець зобов'язаний забезпечити для проведення розслідування строк подати комісії з розслідування наступні дані та документи: 1) повідомлення про професійні обов'язки працівника; 2) документи та матеріали, які характеризують умови праці на робочому місці; 3) теоретичні результати експертизи, лабораторних досліджень для проведення оцінки умов праці; 4) матеріали, що підтверджують проведення інструктажів з охорони праці; 5) копії документів, що підтверджують видачу працівникові засобів індивідуального захисту; 6) приписи або інші документи, які раніше вивчені державним санітарно-епідеміологічним контролем і стосуються причин професійного захворювання; 7) результати медичних оглядів працівників та з'ясувати комісію з розслідування всім необхідним.

Комісія з розслідування проводить оцінку умов праці працівника за матеріалами раніше проведеної атестації робочих місць, результатів обстежень і досліджень, проведених відповідними закладами державного санітарно-епідеміологічного контролю або санітарними лабораторіями, атестованими МОЗ, вивчає приписи органів державного нагляду за охороною праці, подання посадових осіб робочих органів виконавчої дирекції Фонду і представників профспілок, інструкції з охорони праці працівників, заключні акти періодичних медичних оглядів, накази та розпорядження адміністрації підприємства про порушення працівником вимог правил та інструкцій з охорони праці, строків проходження періодичних медичних оглядів, картки обліку індивідуальних доз

опромінення на робочому місці джерелами радіаційного випромінювання, одержує письмові пояснення посадових осіб, ін. працівників з питань, пов'язаних з розслідуванням причин виникнення професійного захворювання, а у разі потреби вимагає проведення додаткових досліджень на робочому місці та бере участь у них, вивчає первинну медичну документацію щодо хворого.

За результатами розслідування комісія складає *акт проведення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання за формою П-4*, в якому зазначаються основні умови, обставини виникнення професійного захворювання, заходи щодо запобігання розвитку професійного захворювання та забезпечення нормалізації умов праці, а також встановлюються особи, які не виконали відповідні вимоги законодавства про охорону праці і про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення. Акт за формою П-4, підписаний членами комісії з дослідження, затверджується головним державним санітарним лікарем області, міста, району та завіряється печаткою. Акт за формою П-4 складається протягом двох тижнів після закінчення розслідування у 6 примірниках та наділяється хворого, робочому органу виконавчої дирекції Фонду, керівнику організації відповідної профспілки або уповноваженій найманцю, який самостійно займає питання охорони праці, вищому профспілковому органі, територіальному профспілковому органу, який направив хворого до спеціалізованого профпатологічного консультативно-профілактичного закладу, підприємству.

Роботодавець зобов'язаний протягом визначеного строку після закінчення розслідування причин виникнення професійного захворювання розглянути матеріали розслідування, видавши наказ про вжиття заходів до запобігання виникненню професійного захворювання та про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні санітарних норм і правил, що призвело до виникнення професійного захворювання. Про вжиття запропонованих заходів до запобігання виникненню професійних захворювань роботодавець письмово інформує заклад, який здійснив останній епідеміологічний нагляд, протягом зазначеного в акті за формою П-4 строку. Реєстрація та облік випадків професійних захворювань (отруєнь) ведеться у журналі обліку професійних захворювань (отруєнь).

5. Травматизм та професійні захворювання в галузі освіти

Цікаво відомо, що *вчительська професія вимагає особливого напруження емоційних і фізичних сил*. Постійна концентрація уваги, нервова напруга, необхідність говорити протягом кількох годин щодня перетворило хронічні захворювання горла і гортані та астенічно-невротичні розлади практичною *професійні захворювання вчителів*.

Відомо, що близько 20% вчителів постійно хворіють гострими респіраторними захворюваннями, причому хронічно. За даними ВООЗ, до 70%

відхилень у здоров'ї людини, а вчителів особливо, є психосоматичними. Неврози різного характеру, гіпертонія, зайва вага, остеохондроз, варикозне розширення вен, що поступово може перейти у тромбофлебіт, це професійні захворювання вчителів, причиною яких поряд із стресами є гіподинамія. Професія вчителя вимагає значного інтелектуального напруження з метою найкращого викладання освітнього матеріалу, яке у свою чергу, може спричинити стресову ситуацію. У школі багато чинників можуть викликати стрес вчителя – це неповага учнів, гомін і неслухняність, зірвані уроки, невивчений матеріал, відсутність дисципліни на уроці, іноді навіть хуліганські витівки, постійні зміни в освітньому процесі, незрозумілі вказівки керівництва закладу то багато іншого. А якщо до цього додати рівень оплати праці вчителя, можливі домашні проблеми та й незадовільний рівень життя в країні, то взагалі склеться ситуація вірогідність отримати стрес. При постійному виникненні стресових ситуацій формується синдром розумово-емоційного (нервового) напруження, який може перейти в хворобу. Серед основних хвороб, які пов'язані зі стресом є атеросклероз, гіпертонія та різноманітні захворювання шлунково-кишкового тракту. На виникнення професійного стресу та формування синдрому емоційного вигорання, як в учителів, так і в інших професій, впливають такі особисті детермінанти: нейротизм, тривожність, агресивність. Для того, аби уникнути негативних наслідків стресу, слід розвинути стресостійкість, усвідомити можливі ситуації виникнення стресу та його усунення. До професійних захворювань педагогів відносяться бронхіт, фарингіт, ларингіт, афонія. Психогенні захворювання голосу виявляються порушенням вербальної комунікації внаслідок емоціонального впливу. Найскладнішим захворюванням серед них є афонія.

Психогенна афонія характеризується повною втратою голосу при збереженні шепітливої мови. Афонія може бути також наслідком хворобливих процесів голосових зв'язок, професійного стомлення голосу.

Бронхіт – це запалення задньої стінки горла. Він проявляється сухістю й болем у горлі, кашлем; як і решта захворювань, буває гострим і хронічним. Але найчастіше стикаємося з хронічним фарингітом, яким часто хворіють люди середнього віку – зазвичай незагартовані або ті, хто має якийсь зв'язок з групами професій.

Ларингіт – це запалення слизової оболонки гортані. Ларингітом хворіють люди голосових професій – співаки, актори, викладачі, диктори.

Шкільні хвороби учнів. З різних причин кількість хворих дітей у нашій державі зростає. Велике значення, звісно, відіграє несприятлива соціально-економічна та екологічна ситуація, яка призводить до того, що 10 % дітей закінчують школу умовно здоровими, інші вже в підлітковому віці мають хронічні захворювання (42 %), погіршені показники фізичного та розумового

розвитку. Для всіх вікових періодів життя характерне зниження здоров'я, за статистикою МОЗ України, 50 % учнів практикують фізичну активність лише до 1 год на тиждень. Тому останнім часом дуже важливо в шкільний період своєчасно виявити дітей із відхиленнями в стані здоров'я, які ще не мають незворотного характеру, проте знижують функції і працездатність дитячого організму, затримують його оптимальний розвиток. Здоров'я молодих школярів багато в чому визначається рівнем розвитку якісних сторін їхньої рухової діяльності – чим стабільніші показники, тим вищий рівень розвитку рухових якостей і відповідно рівень функціонування основних систем організму. За роки навчання у дітей зростає: у 2,3 рази – частота порушень гостротривалого характеру; у 1,5 рази – порушення постави; у 3,8 рази частіше діагностується скелетно-м'язова дисплазія; у 3 рази більше – захворювання серцево-судинної та ендокринної систем.

Незадовільний стан здоров'я школярів зумовлений зростаючим впливом шкільних і соціальних навантажень, а також: початком шкільного навчання у 6-річному віці, коли більшість дітей не готові до навчання за звичайних умов; катастрофічним зниженням фізичних навантажень та рухової активності дітей (наприклад при рекомендованій нормі 1200 кроків на добу деякі діти здійснюють лише 500); нераціональним харчуванням, хронічними стресами; згубними звичками, поширеними в школах, сім'ях та суспільстві. Як наслідок – кількість хронічно хворих дітей збільшується за роки навчання у школі в 2,5 рази. Особливу стурбованість викликає в останні роки низька фізична активність серед дітей шкільного віку, яка не просто знижує рівень здоров'я і сприяє виникненню хронічної патології, але й формує в дитині непідготованість до найпростіших фізичних навантажень, що може призвести навіть до загибелі дитини. Гігієнічні норми рухової активності залежать від віку і статі дитини й у середньому становлять 3,5 год на добу. При цьому у половини школярів, серед яких проводилися дослідження, фізична активність – 30-60 хв на день. Відсутність навантажень призводить до розвитку захворювань серцево-судинної системи, формують неправильну поставу, дисплазію кістково-м'язової системи, ендокринних порушень і призводить до порушення функцій у подальшому.

Розслідування нещасних випадків, що сталися під час освітнього процесу в закладах освіти

Згідно з **Наказу МОН України "Про затвердження Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах"** від 31.08.2001 р. № 616 (в редакції від 15.11.2013 р.), встановлюється **єдиний порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків**, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами під час освітнього процесу, у тому числі під час трудового та

професійного навчання в закладах освіти на території України. Це поширюється на дошкільні, загальноосвітні, професійно-технічні, позашкільні, вищі навчальні заклади, заклади післядипломної освіти незалежно від форм власності й підпорядкування.

Нещасні випадки, що сталися з працівниками, які працюють на умовах трудового договору (контракту) або фактично допущені до роботи у навчальних закладах, підлягають розслідуванню і обліку відповідно до порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.

Розслідуванню підлягають нещасні випадки, що трапилися з учасниками освітнього процесу під час освітнього процесу і призвели до тимчасового (більш як на один робочий (навчальний) день залучено в роботу та організації роботи навчального закладу) або стійкого погіршення здоров'я чи їх смерті, а саме: травми через нанесення тілесних ушкоджень різного походження, у тому числі нанесених іншою особою, протипотруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та інші ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, ураги, повалення лісів тощо), миттєві події), контакту з представниками тваринного та рослинного світу.

Розслідуванню підлягають нещасні випадки, що сталися: 1) під час проведення навчальних занять (лекцій, практичних, лабораторних занять, інших занять та в перервах між ними) відповідно до навчальних, виробничих і наукових планів та розкладу занять; 2) під час прямування на заняття з одного корпусу навчального закладу до іншого пішки чи на транспорті, якщо це визначено навчальними, виробничими і науковими планами та розкладом занять; 3) під час проведення вихідних, позашкільних та інших заходів у вихідні, святкові та неробочі дні, якщо ці заходи здійснюються під безпосереднім керівництвом керівника навчального закладу (викладача, вчителя, вихователя, класного керівника, маestra виробничого навчання тощо) або іншої особи, яка призначена керівником навчального закладу за його згодою; 4) під час занять з трудового і професійного навчання, проведення професійних, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, виробничої та навчальної практики, які проводяться відповідно до навчальних планів у навчальних закладах або на ділянках (територіях), що їм належать; 5) під час роботи у позашкільних лісництвах, на навчально-дослідних ділянках навчального закладу; 6) під час роботи у трудових студентських загонах, учнівських об'єднаннях (лаборах праці і відпочинку); 7) під час проведення спортивних змагань, тренувань, оздоровчих заходів, екскурсій, походів, експедицій, організованих навчальним закладом у встановленому порядку; 8) під час перевезень учасників навчально-виховного процесу до місця проведення навчання, ін. заходів і назад у

разі організованого прямування їх на запланований захід на транспорті або пішки; 9) унаслідок вживання алкоголю, наркотичних або ін. психотропних речовин, а також унаслідок їх дії (асфіксія, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо нещасні випадки сталися під час проведення занять, ін. заходів та робіт, зазначених в попередніх пунктах.

Нещасні випадки, що сталися з учасниками освітнього процесу у випадках, не зазначених вище, розслідуються і беруться на облік згідно з *Порядком розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру*. Нещасні випадки, що трапилися з учасниками освітнього процесу, які відбуваються у гуртожитках навчальних закладів, і пов'язані з порушенням правил перебування у гуртожитках, затверджених в установленому порядку, також розслідуються і беруться на облік відповідно до *Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру*.

Погіршення стану здоров'я або втрату працездатності внаслідок нещасного випадку встановлює та засвідчує лікувально-профілактичний заклад. Лікувально-профілактичний заклад доставляє до потерпілого внаслідок нещасного випадку, що стався під час освітнього процесу, на письмовий запит керівника закладу освіти медичний висновок про стан потерпілого та характер ушкоджень. Ці питання розслідуються незалежно від того, чи був потерпілий учасником медичного розладу, алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Контроль за правильним здійсненням розслідування і обліком нещасних випадків, що сталися під час освітнього процесу, а також виконанням заходів щодо усунення причин, що викликали нещасний випадок, здійснює відповідний орган управління освітою, засновник (власник), якому підпорядкований заклад освіти.

Громадські організації здійснюють професійні спілки через своїх представників у закладі освіти, а також уповноважені трудового колективу закладу освіти працюють заохорони праці, безпеки життєдіяльності.

5. Розслідування нещасних випадків в навчальному закладі

При кожному нещасному випадку, що трапився під час освітнього процесу, *потерпілий або свідок нещасного випадку повинен повідомити безпосереднього керівника (учителя, вихователя, викладача, іншу особу, яка була присутня під час проведення заходів освітнього процесу в закладі освіти чи за його межами), який зобов'язаний:* терміново організувати надання першої медичної допомоги потерпілому, у разі необхідності - його доставку до лікувально-профілактичного закладу; зберегти обстановку на місці в тому стані, в якому вона була на момент події (якщо це не загрожує життю і здоров'ю тих, хто там перебуває, і не призведе до більш тяжких наслідків); повідомити про те,

що сталося, керівника закладу освіти та особу, на яку покладено відповідальність за охорону праці в закладі освіти. Якщо нещасний випадок трапився під час походів, екскурсій або ін. заходів поза територією району (міста), де розташовано заклад освіти, особа, відповідальна за проведення заходу, негайно повідомляє також орган управління освітою за місцем події.

Керівник закладу освіти, одержавши повідомлення про нещасний випадок, зобов'язаний негайно: ужити заходів щодо усунення причин, що викликали нещасний випадок; повідомити батьків потерпілого (особу, яка представляє його інтереси); направити письмовий запит до лікарського профілактичного закладу для отримання медичного висновку про характер і тяжкість ушкодження потерпілого; протягом доби утворити спеціальну комісію з розслідування нещасного випадку у складі не менше ніж 3 особи, до складу якої входить розслідування нещасного випадку. Про нещасний випадок, що трапився з учасником освітнього процесу через нанесення тілесних ушкоджень внаслідок бійок, скоєння правопорушень під час освітнього процесу, керівник закладу освіти також інформує правоохоронні органи.

До складу комісії з розслідування нещасного випадку включаються: заступник керівника закладу освіти, який несе відповідальність за охорону праці закладу освіти (голова комісії, який пройшов відповідне навчання і перевірку знань з питань охорони праці, керівник служби охорони праці закладу освіти або особа, на яку за наказом керівника покладено ці обов'язки; член комітету профспілкової організації або уповноважений трудового колективу навчального закладу з питань охорони праці. Якщо чисельність працівників закладу освіти менше ніж 20 осіб (дошкільний або позашкільний заклад освіти), то комісія з розслідування нещасного випадку утворює орган управління освітою за місцем трагедії (наступник), якому підпорядкований заклад освіти. До складу комісії обов'язково входить працівник закладу освіти, який безпосередньо відповідає за охорону праці у структурному підрозділі закладу освіти (лабораторія, бібліотека, їдальня тощо), де стався нещасний випадок.

Потерпілий, його батьки, особи, які представляють інтереси потерпілого, мають право брати участь у роботі комісії, надавати свої пояснення та пропозиції, додавати до матеріалів розслідування документи, що пояснюють причини та обставини нещасного випадку, викладати в письмовій чи усній формі свою особисту думку щодо нещасного випадку та отримувати від комісії інформацію про хід проведення розслідування. Потерпілий, його батьки або особи, які представляють інтереси потерпілого, можуть звернутися до керівника закладу з письмовою заявою про нерозголошення інформації про наслідки нещасного випадку, якщо така інформація може завдати моральної шкоди.

Комісія з розслідування нещасного випадку зобов'язана протягом 3

робочих днів з дати її утворення провести розслідування нещасного випадку. У разі необхідності проведення експертиз, лабораторних досліджень, випробувань, надання ін. документів для встановлення обставин та причин нещасного випадку строк розслідування може бути продовжено за погодженням з органом управління освітою вищого рівня, але не більше ніж на місяць. Рішення про так продовження приймає комісія з розслідування нещасного випадку, наказом про продовження строку розслідування видає керівник закладу освіти, який затвердив склад комісії.

Під час проведення розслідування нещасного випадку комісія повинна: з'ясувати обставини і причини нещасного випадку; отримати пояснення у потерпілого; виявити і опитати свідків та осіб, які допущили порушення нормативно-правових актів з охорони праці; розробити заходи щодо усунування причин нещасного випадку, визначити відповідальних за це осіб, **складати акт про нещасний випадок за формою Н-Н у примірниках, який затверджується керівником навчального закладу.** До акта Н-Н додаються пояснення свідків, потерпілого та ін. документи щодо обставин нещасного випадку, наявності шкідливих і небезпечних факторів, медичний висновок про стан здоров'я потерпілого в результаті нещасного випадку. Акт Н-Н підписують голова та всі члени комісії з розслідування нещасного випадку. У разі незгоди зі змістом зазначеного акта член комісії письмово викладає свою думку, яка додається до акта і є його невід'ємною частиною, про що робиться запис в акті Н-Н.

Керівник закладу освіти повинен: за правильне і своєчасне розслідування та облік нещасних випадків, складання акта Н-Н, розроблення і виконання заходів щодо усунування причин нещасного випадку. Він протягом одного робочого дня після отримання матеріалів, підготовлених комісією з розслідування нещасного випадку, повинен розглянути і затвердити акт Н-Н. Примірники заповненого акта Н-Н протягом 3 робочих днів надсилаються керівником навчального закладу: потерпілому, батькам або особі, яка представляє інтереси потерпілого; керівнику структурного підрозділу закладу освіти, де стався нещасний випадок; начальнику служби охорони праці закладу освіти або особі, на яку покладено ці обов'язки (відповідальному); органу управління освітою за місцезнаходженням закладу освіти, засновнику (власнику) закладу освіти; архіву закладу освіти.

У випадках відмови керівника закладу освіти від утворення комісії з розслідування нещасного випадку і складання акта Н-Н, а також у разі незгоди потерпілого, його батьків або особи, яка представляє інтереси потерпілого, зі змістом або висновками акта Н-Н питання щодо розслідування нещасного випадку розглядають орган управління освітою вищого рівня, засновник (власник) закладу освіти у строк не більше 10 робочих днів з дня подання до них

письмової заяви потерпілого, його батьків або особи, яка представляє інтереси потерпілого. Один примірник акта Н-Н разом з матеріалами розслідування зберігається в архіві закладу освіти, органу управління освітою протягом 60 років.

Нещасний випадок, про який потерпілий не повідомив керівника закладу освіти протягом робочого (навчального) дня, коли трапився нещасний випадок або наслідки якого проявилися не відразу і засвідчені лікувально-профілактичним закладом, розслідується протягом календарного місяця з дня одержання письмової заяви потерпілого (його батьків або особи, яка представляє інтереси потерпілого). У цьому разі питання про складання акта Н-Н вирішується комісією з розслідування закладу освіти, яка утворюється наказом керівника закладу освіти, після всебічної перевірки заяви про нещасний випадок з урахуванням усіх обставин, медичного висновку про характер травми, можливої причини її походження, свідчень учасників. При отриманні медичного висновку покладається на керівника закладу освіти. Якщо погіршення стану здоров'я потерпілого сталося внаслідок загальної захворювання, хвороби, що підтверджено відповідним медичним висновком лікувально-профілактичного закладу за місцем проживання потерпілого, нещасний випадок розслідується за первинним діагнозом, причому слідом погіршення стану здоров'я не враховується.

Нещасні випадки, що сталися під час освітнього процесу закладів освіти під час проходження ними виробничого навчання, практики або виконання робіт на підприємстві під керівництвом його посадових осіб, розслідуються і беруться на облік підприємством згідно з **Порядком розслідування нещасних випадків на виробництві**. У розслідуванні бере участь представник закладу освіти. Нещасні випадки, що сталися на підприємстві з учасниками освітнього процесу закладів освіти, які проходять виробниче навчання, практику або виконують роботу під керівництвом учителя, викладача, майстра виробничого навчання навчального закладу на ділянці, виділеній підприємством, з метою, розслідуються органом управління освітою за місцем проходження закладу або керівником закладу освіти спільно з представником підприємства, оформляються актом про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1, беруться на облік органом управління освітою, закладом освіти та підприємством. Один примірник затвердженого акта про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1 надсилається керівнику закладу за місцем навчання потерпілого, другий - до органу управління освітою, засновнику (власнику), якому підпорядкований заклад освіти.

Нещасний випадок, що стався під час проведення походів, екскурсій,

експедицій з навчальною метою поза територією району (міста), де розташовано заклад освіти, розслідується комісією органу управління освітою, на території якого стався нещасний випадок. У разі неможливості прибути для участі у розслідуванні представника закладу освіти, з учасником освітнього процесу якого стався нещасний випадок, до складу комісії включається представник такого самого за типом закладу освіти. Матеріали розслідування, у тому числі акти Н-Н, надсилаються до органу управління освітою за місцезнаходженням закладу освіти та керівнику закладу освіти.

Після закінчення лікування або у разі смерті потерпілого від нещасного випадку відповідно до довідки лікувально-профілактичної установи керівник закладу освіти складає та надсилає в десятиденний строк до органу управління освітою та всім особам і організаціям, яким надсилалися акти Н-Н, повідомлення про наслідки нещасного випадку.

Усі нещасні випадки, оформлені актами Н-Н беруться на облік і реєструються навчальним закладом, органом управління освітою в журналі реєстрації нещасних випадків, що сталися з учасниками освітнього процесу. Нещасні випадки, що трапилися з учасниками освітнього процесу і не спричинили втрату здоров'я, наслідком яких є лише травми, засвідчуються і реєструються медичним працівником закладу освіти в окремому журналі реєстрації мікротравм, що сталися з учасниками освітнього процесу. Такі нещасні випадки не беруться на облік закладом освіти. У разі настання через деякий час у постраждалого від мікротравми шкодження здоров'я проводиться розслідування нещасного випадку. У разі самогубства учасників освітнього процесу під час освітнього процесу проводиться розслідування, складається акт Н-Н і такий нещасний випадок береться на облік. Нещасні випадки, що сталися з учасниками освітнього процесу в транспортних засобах (автомобільному, залізничному, повітряному, водному транспорті тощо), розслідуються з урахуванням матеріалів розслідування, що проводять уповноважені на це органи у встановленому порядку. Для отримання результатів розслідування уповноважених органів керівник закладу освіти надсилає до них письмовий запит.

5.3. Спеціальне розслідування нещасних випадків в закладі освіти

Спеціальному розслідуванню підлягають нещасні випадки: групові, що трапилися одночасно з двома і більше потерпілими, незалежно від тяжкості тілесних ушкоджень; що спричинили тяжкі наслідки (у тому числі інвалідність потерпілого); із смертельним наслідком; випадки смерті учасників освітнього процесу під час освітнього процесу.

Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок, що спричинив тяжкі наслідки, нещасний випадок із смертельним наслідком та у випадку смерті

учасників освітнього процесу під час освітнього процесу **керівник закладу освіти зобов'язаний негайно повідомити**: батьків потерпілого або особу, яка представляє його інтереси; лікувально-профілактичний заклад за місцем, де стався нещасний випадок (у разі виявлення отруєнь - відповідний територіальний орган державної санітарно-епідеміологічного контролю); орган управління освітою, інший центральний орган виконавчої влади, засновник (власника), якому підпорядкований заклад освіти; органи прокуратури та внутрішніх справ за місцем, де стався нещасний випадок. Повідомлення про нещасний випадок (груповий / із смертельним наслідком) надсилається з допомогою засобів оперативного зв'язку (телефон, телеграф, факс тощо).

Про кожний груповий нещасний випадок, нещасний випадок, спричинений тяжкі наслідки, нещасний випадок із смертельним наслідком та випадок смерті учасників освітнього процесу під час освітнього процесу **орган управління освітою за місцезнаходженням закладу освіти** **протягом доби повідомляє МОН України**, надсилає матеріали спеціального розслідування в строк, визначений строком після закінчення розслідування. Такі матеріали надсилаються, якщо смерть потерпілого настала внаслідок нещасного випадку через деякий час, під час тимчасового звільнення від занять у закладі освіти. У таких випадках спеціальне розслідування здійснюється на підставі надання матеріалів раніше проведеного розслідування нещасного випадку, у тому числі акта Н-Н.

Спеціальне розслідування нещасного випадку, під час якого загинуло від 1 до 4 осіб або травмовано 10 осіб, **проводиться комісією зі спеціального розслідування**, яка створюється наказом керівника органу управління освітою за місцезнаходженням закладу освіти за участю представника МОН України. Спеціальне розслідування нещасного випадку з особливо тяжкими наслідками, під час якого загинуло більше осіб або травмовано більше 10 осіб, проводиться комісією зі спеціального розслідування, призначеною наказом МОН України.

До складу комісії зі спеціального розслідування групового нещасного випадку, нещасного випадку зі смертельним наслідком або випадку смерті учасників освітнього процесу під час освітнього процесу входять: 1) голова - керівник (заступник керівника) органу управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу; 2) члени: керівник (заступник керівника) закладу освіти; керівник служби охорони праці закладу освіти або особа, на яку наказом керівника покладено ці обов'язки; член комітету профспівкової організації або уповноважений трудового колективу закладу освіти з питань охорони праці; представник МОН України (крім випадків смерті учасників освітнього процесу під час освітнього процесу). Залежно від конкретних умов (кількості загиблих, причин і можливих наслідків нещасного

випадку тощо) до складу комісії можуть бути включені представники правоохоронних органів, Держпраці, ДСНС, МОЗ України, інших органів (за згодою).

Комісія зі спеціального розслідування зобов'язана: з'ясувати обставини і причини нещасних випадків, отримати пояснення у потерпілого (потерпілих), виявити і опитати свідків та осіб, які допустили порушення нормативних правових актів з охорони праці та безпеки життєдіяльності; розробити заходи щодо усунення причин нещасного випадку, визначити відповідальних за це осіб. Члени комісії зі спеціального розслідування повинні зустрітися з потерпілим або членами їх сімей, розглянути і вирішити на місці соціальні питання або внести пропозиції про їх вирішення відповідним органам, а також для роз'яснення потерпілим (сім'ям) щодо їх прав відповідно до законодавства України.

Комісія зі спеціального розслідування протягом місяця з дня її утворення розслідує нещасний випадок. **Вона складає акт спеціального розслідування групового нещасного випадку** (нещасний випадку із смертельним наслідком), оформляє ін. документи і матеріали. За потреби встановлений строк розслідування може бути продовжений органом управління освітою, який утворив комісію зі спеціального розслідування, але не більш як на 30 календарних днів. Акт спеціального розслідування затверджується органом управління освітою, який призначив комісію зі спеціального розслідування нещасного випадку. Копії актів спеціального розслідування і акта Н-Н (на кожного потерпілого окремо) та наказ керівника закладу за освіти результати розслідування нещасного випадку надсилаються до органу управління освітою, який зобов'язаний надіслати по одному примірнику до: Служби у справах громадянської оборони та цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, якому підпорядкований заклад освіти, засновнику (власнику) закладу освіти. За результатом спеціального розслідування не складаються акти за формою Н-Н і не береться участь у випадках смерті учасників освітнього процесу під час освітнього процесу від загального захворювання, хвороби за наявності медичного вказівки лікувально-профілактичного закладу за місцезнаходженням закладу освіти.

До матеріалів спеціального розслідування належать: копія наказу про утворення комісії зі спеціального розслідування; акт спеціального розслідування; копія акта Н-Н на кожного потерпілого окремо; плани, схеми і фотознімки місця події; протоколи опитувань, пояснення свідків нещасного випадку та ін. причетних осіб, а також посадових осіб, відповідальних за дотримання вимог норм і правил з охорони праці; витяг з журналу реєстрації інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності з потерпілим, у тому числі копія сторінки журналу обліку навчальних занять про реєстрацію

інструктажу з безпеки життєдіяльності з потерпілим; витяг з журналу реєстрації інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності з педагогічними працівниками, якщо потерпілий - вихованець дошкільного закладу освіти; копії документів про проходження навчання і перевірки знань з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності безпосередніх керівників (учителів, вихователів, викладачів, майстрів трудового навчання) під час освітнього процесу; медичні висновки про характер і тяжкість ушкоджень, що заподіяні потерпілому, або причини його смерті; висновок експертної комісії (якщо така була створена) про причини нещасного випадку, результати лабораторних та ін. досліджень, експериментів, аналізів.

На вимогу комісії зі спеціального розслідування керівник закладу освіти зобов'язаний: запросити для участі в розслідуванні нещасного випадку спеціалістів-експертів, які можуть утворювати експертну комісію; організувати фотознімки пошкодженого об'єкта, місця нещасного випадку та надати ін. необхідні документи; організувати проведення лабораторних досліджень, випробувань та ін. робіт; надати транспортні засоби та засоби зв'язку, необхідні для роботи комісії з розслідування нещасного випадку; забезпечити друкування, розмноження у необхідній кількості матеріалів спеціального розслідування. Експертна комісія утворюється керівником комісії зі спеціального розслідування, у якому визначається її склад, які вимагають експертного висновку. Письмовий висновок експертної комісії надсилається до голови комісії зі спеціального розслідування нещасного випадку закладу освіти, де стався нещасний випадок, компенсує витрати зобов'язаний з діяльністю комісії зі спеціального розслідування та залучає до роботи спеціалістів. Відшкодування витрат на відрядження працівників комісії або залучені до її роботи, навчальний заклад компенсує відповідно до законодавства.

Орган управління освітою, який утворив комісію зі спеціального розслідування, протягом 5 робочих днів після закінчення спеціального розслідування надсилає матеріали до органів прокуратури за місцем настання групового нещасного випадку або випадку із смертельним наслідком.

Керівник закладу освіти, органу управління освітою за місцезнаходженням навчального закладу зобов'язаний протягом 5 робочих днів надіслати матеріали спеціального розслідування нещасного випадку і видати заходи до вжиття запропонованих комісією зі спеціального розслідування заходів щодо запобігання подібним випадкам, а також розглянути пропозиції комісії зі спеціального розслідування щодо притягнення осіб, які допустили порушення нормативно-правових актів про охорону праці, вимог безпеки проведення навчально-виховного процесу, до відповідальності згідно із законодавством України. Про виконання зазначених заходів керівник закладу освіти письмово повідомляє орган управління освітою за місцезнаходженням.

МОН України після одержання матеріалів спеціального розслідування розглядає обставини і причини групового нещасного випадку (нещасного випадку із смертельним наслідком) і за результатами розгляду вживає відповідних заходів щодо запобігання нещасним випадкам.

5.5.3. Звітність про нещасні випадки в закладі освіти

Заклад освіти на підставі актів Н-Н подає адміністративні дані - *звіт про травматизм під час освітнього процесу в закладі освіти за формою НВ* органу управління освітою за місцезнаходженням. Органи управління освітою на місцях складають зведений звіт про травматизм під час освітнього процесу в закладах освіти за формою НВ, який надсилають органу управління освітою вищого рівня. Керівник закладу освіти відповідає за достовірність зазначених у звіті відомостей згідно із законодавством України. Якщо у звітному періоді настала смерть потерпілого внаслідок нещасного випадку, що стався минулого року, і у звітному періоді цей випадок зарахований до загальної кількості потерпілих у звітному періоді цей нещасний випадок зараховується тільки до потерпілих з смертельним наслідком. Заклад освіти, органи управління освітою за місцезнаходженням закладів освіти, МОН України *заслуховують на засіданнях спеціальних рад, колегій, на нарадах стан травматизму серед учасників освітнього процесу*, проводять аналіз причин нещасних випадків, що сталися, розробляють заходи щодо їх запобігання.

Контроль за правильністю і своєчасним розслідуванням та обліком нещасних випадків здійснюється з учасниками освітнього процесу під час освітнього процесу шляхом виконання заходів щодо усунення причин нещасних випадків. Керівники МОН України, органи управління освітою за місцезнаходженням закладів освіти. МОН України здійснює оперативний облік загальної кількості нещасних, у тому числі в групових нещасних випадках та нещасних випадках із смертельним наслідком.

6. Заходи та засоби запобігання травматизму та профзахворюванням

Ступінь повинен знати заходи та засоби запобігання травматизму та профзахворюванням на виробництві. Розглянемо їх.

Система забезпечення охорони та безпеки праці на виробництві поділяється на систему запобіжних заходів та систему засобів запобігання захворюванням на виробництві.

Згідно з законом «Про охорону праці» власник розробляє (за участю профспілок) і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення рівня охорони праці, профілактики виробничого травматизму, профзахворювань та аварій.

Комплексні заходи є основою для складання розділу «Охорона праці» у колективному договорі, в якому обумовлена сума коштів з фонду охорони праці підприємства та їх використання.

Заходи з охорони праці поділяють на:

- а) організаційні;
- б) технічні;
- в) санітарно-гігієнічні;
- г) медико-профілактичні.

Необхідно знати, що включають ці заходи.

До організаційних заходів належать:

- проведення навчання та інструктаж з охорони праці, виробничої санітарії, пожежної безпеки; застосування комп'ютерних методів навчання та інструментального забезпечення, що значно підвищує якість навчального процесу, використовуючи необхідну інформацію з різних мереж: Інтернет, правові системи «Ліга» та ін.;

- робота з професійного відбору;
- здійснення контролю за дотриманням працівниками вимог інструкцій з охорони праці.

До технічних заходів належать:

- модернізація технологічного, інформаційного та транспортного обладнання, перепланування розміщення обладнання;

- впровадження автоматизованого та дистанційного керування виробничими обладнаннями. Санітарно-гігієнічні заходи:

- придбання або встановлення пристроїв, що захищають працівників від електромагнітних випромінювань, пилу, газів, шуму;
- влаштування кондиціонування, конструкція діючих вентиляційних систем, систем опалення, кондиціонування;
- реконструкція та ремонт обладнання душових, гардеробних тощо.

До заходів з організації профілактичних заходів належать:

- придбання засобів миття та знешкодження;
- організація лікувально-профілактичного харчування.

Незалежно від значення для забезпечення безпеки праці і запобігання виробничому травматизму мають основні технічні засоби безпеки: огорожувальні та запобіжні пристрої, блокування, профілактичні випробування.

Запитання для самоконтролю:

1. Визначте поняття виробничої травми. Класифікації виробничих травм.
2. Охарактеризуйте виробничий травматизм та його причини (організаційні, технічні і психофізіологічні).

3. З якою метою проводиться розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій?
4. Розкрийте послідовність етапів розслідування нещасних випадків на виробництві.
5. Поясніть основні випадки виробничого травматизму у закладах освіти.
6. З'ясуйте обов'язки потерпілого, працівників, безпосереднього керівника робіт у разі настання нещасного випадку.
7. Визначте обов'язки роботодавця при отриманні повідомлення про нещасний випадок.
8. Наведіть обставини, за яких нещасний випадок визнається таким, що пов'язаний з виробництвом, і складається акт за формою № 1.
9. Визначте обставини, за яких нещасні випадки не визнаються такими, що пов'язані з виробництвом.
10. В яких випадках проводиться спеціальне розслідування нещасних випадків?
11. Як здійснюється аналіз, прогнозування профілактика травматизму та професійної захворюваності?
12. У чому полягає звітність про нещасні випадки, аналіз причин, що призвели до них?
13. Поясніть процедуру розслідування нещасних випадків не виробничого характеру.
14. З'ясуйте процедуру віднесення нещасного випадку до професійного.
15. Проаналізуйте професійні захворювання учителів та шкільні хвороби учнів.
16. Охарактеризуйте розслідування нещасних випадків в закладі освіти.
17. Опишіть спеціальне розслідування нещасних випадків в закладі освіти.
18. Наведіть приклади заходів для запобігання виробничого травматизму: організаційні, технічні, інструкційно-виробничі, медико-профілактичні.

Тема 16. Проблеми охорони праці в наукових дослідженнях

План

- 6.1. Заходи безпеки до лабораторних приміщень та обладнання для наукових досліджень.
- 6.2. Організація наукових досліджень та основні наукові проблеми в галузі охорони праці.
- 6.3. Програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Загальнодержавна (національна), галузеві, регіональні програми.
 - 6.3.1. Основні завдання та заходи Галузевої програми
- 6.4. Аналіз професійного і виробничого ризиків. Аналіз, прогнозування, профілактика травматизму та професійних захворювань.

6.1. Вимоги безпеки до лабораторних приміщень та обладнання для наукових досліджень

Хімічні лабораторії відносяться до категорії пожежонебезпечно виробництво. Хімічні лабораторії необхідно розташовувати в окремих будівлях, спеціальних прибудовах до виробничої будівлі або на верхніх поверхах виробничої будівлі, ізольовано від інших приміщень. Ступінь вогнестійкості будівель повинна бути не нижче третьої. Стіни і стелі хімічної лабораторії забарвлюють фарбами, які запобігають абсорбції отруйних речовин і дозволяють проводити їх чистку, миття або дегазацію. Підлоги і поверхні робочих столів рекомендується виконувати з негорючих або важкогорючих антикорозійних матеріалів. До робочих столів повинні бути підведені холодна і гаряча вода, газ, постійний і змінний струм, стиснене повітря. У кожній хімічній лабораторії повинна бути передбачена можливість відключення електричної енергії та води та електроенергії. Крани та рубильники закривають типу повинні бути поза робочих приміщень у легко доступних місцях. Всі приміщення хімічної лабораторії повинні бути обов'язково обладнані витяжною вентиляцією, витяжними шафами. У кожній лабораторії, де виконують роботу з кислотами і лугами обов'язково виконують у витяжних шафах. Для роботи з кислотами і лугами приміщення повинні бути обладнані спеціальними гідрантами (кранами, фонтанчиками, шлангами) для тривалого промивання струменем води уражених ділянок шкіри або очей.

При роботі з скляним посудом і приладами зі скла для захисту рук від порізів при різанні, рубінні посуду необхідно користуватися рушником, при механічній і термічній обробці виробів зі скла – захисними окулярами або запобіжними заслінками очей.

6.2. Організація наукових досліджень та основні наукові проблеми в галузі охорони праці

Фундаментальні та прикладні наукові дослідження з охорони праці проводяться в Національному науково-дослідному інституті охорони праці Національної академії наук України, галузевих науково-дослідних інститутах та центральних установах.

Працями багатьох вчених створені наукові передумови для розробки засобів та методів захисту від небезпеки. Комплексною науковою дисципліною, що вивчає небезпеку та захист від неї людини, є охорона праці.

Проводяться регулярні перспективні наукові дослідження з охорони праці з метою вивчення:

- Впливу виробничого травматизму, захворювань, у тому числі

професійних, і смертності працівників на економіку України; обсягів додаткових соціальних витрат держави;

- оцінку необхідних витрат держави і роботодавців для забезпечення необхідного рівня професійної підготовки і стану здоров'я працюючих;

Варто забезпечувати розробку і реалізацію спільних програм з науковою та науково-практичного співробітництва МОЗ з Фондом соціального страхування, об'єднаннями роботодавців, щодо створення здорових та безпечних умов праці, поліпшення медичного обслуговування працюючих в Україні.

6.3. Програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Загальнодержавна (національна), галузева, регіональні програми

Головною метою Галузевої програми є реалізація комплексних заходів галузевого значення, щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці підприємствах, в установах та організаціях транспорту і зв'язу (включно з авіаційними підприємствами) шляхом виконання конкретних завдань організаційного, матеріально-технічного, наукового та правового забезпечення діяльності у сфері охорони праці, подальшого удосконалення управління охороною праці.

Знизити рівень виробничої травматизму та професійної захворюваності передбачається шляхом реалізації комплексних заходів з досягнення встановлених нормативів та поліпшення стану охорони праці, а також впровадження новітніх розробок у сфері охорони та гігієни праці, промислової безпеки, розроблення нових систем і засобів діагностування та оцінки стану охорони праці і безпеки виробничих об'єктів, оновлення технічної бази виробництва, підвищення рівня організації виробництва та ведення робіт, а також технологічного прогресу в галузі.

Для забезпечення приведення нормативно-правової бази у відповідність до сучасних вимог законодавства ЄС, передбачається переглянути чинні і розробити нові нормативно-правові акти з охорони праці за видами робіт з врахуванням елементів технічного регулювання та управління професійними ризиками.

6.3.1. Основні завдання та заходи Галузевої програми

Галузева програма на 2007-2011 роки, реалізуючи державну політику в галузі охорони праці, направлена на комплексне розв'язання проблем охорони праці, забезпечення пріоритету життя і здоров'я працівників транспорту та зв'язку, їх соціального захисту, створення безпечних та нешкідливих умов праці на виробництві і ґрунтується на аналізі сучасних тенденцій науково-технічного прогресу.

Основними завданнями Галузевої програми є:

- удосконалення нормативно-правової бази з питань безпеки праці;
- вирішення пріоритетних медичних проблем охорони праці;
- інформаційне забезпечення підприємств галузі з питань охорони праці;
- усунення шкідливих і небезпечних факторів на робочих місцях;
- створення засобів діагностики обладнання та попередження аварій, дорожньо-транспортних пригод, наїздів рухомого складу, засобів транспорту, систем колективного захисту працівників;
- здійснення цільових заходів по захисту працівників від ураження електричним струмом при обслуговуванні електроустановок, ліній електропередач та контактної мережі.

Вирішення завдань Галузевої програми забезпечить покращення умов охорони праці і умов праці, зменшенню кількості аварій, нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, соціальних і економічних втрат від цих подій.

6.4. Аналіз професійного і виробничого ризику. Аналіз, прогнозування, профілактика травматизму і професійних захворювань

Виробничі ризики – це такі випадки ризику, які виникають в процесі виробництва, науково-дослідних і конструкторських розробок (НДДКР), реалізації і після реалізації того чи іншого виду діяльності продукції. Клас професійного ризику – рівень виробничого травматизму, професійної захворюваності та витрат на забезпечення постраждалих, що зався за видами економічної діяльності страхувальників. Виробничий ризик – потенційний збиток (в тому числі для здоров'я працівника), який може статися настання небажаної події, пов'язаного з виробничою діяльністю підприємства, який визначається з урахуванням ймовірності настання цієї події.

Аналіз ризику – систематичне використання наявної інформації для виявлення і визначення кількісної оцінки ризику. Таким чином, поняття “професійний ризик” і “виробничий ризик” стосовно до поняття “робоче місце” фактично відображають один і той же предмет, тільки з різних точок зору. Якщо поняття “професійний ризик” частіше використовується з точки зору працівника з метою забезпечення його соціальної захищеності, в зв'язку з наявністю на його робочому місці шкідливих і небезпечних виробничих факторів, то поняття “виробничий ризик” відображає точку зору менеджера, зайнятого вирішенням проблеми зменшення або виключення виробничих ризиків на робочому місці працівника.

Виробничий травматизм – це сукупність нещасних випадків на виробництві (підприємстві). Травмування можливо внаслідок дій: хімічних

чинників, електричного струму – опіки, електричні удари і ін.; високої або низької температури; поєднання різних факторів. Залежно від вихідних даних, прогнозування рівня травматизму може здійснюватися одним з трьох методів: екстраполяції, математико-статистичного моделювання та експертизи.

Професійне захворювання – це пошкодження здоров'я працівника в результаті постійного або тривалого впливу на організм шкідливих умов праці.

Розрізняють гострі і хронічні професійні захворювання.

До гострих відносять професійні захворювання, що виникли раптово через вплив шкідливих виробничих факторів з великим перевищенням гранично допустимого рівня або гранично допустимої концентрації.

Несприятливі (шкідливі) умови праці можуть створити: заповненість (шахти, цементне виробництво), загазованість (хімічне виробництво, металургійні заводи), підвищеною вологістю, виробничим шумом, вібрацією, незручною робочою позою, важкою фізичною працею і ін.

Заходи щодо зниження травматизму та попередження професійних захворювань:

- організаційно-технічні заходи;
- санітарно-гігієнічні; лікувально-профілактичні;
- дотримання вимог нормативних актів з охорони праці;
- санітарно-побутове обслуговування;
- поліпшення технології виробництва;
- контроль і автоматизація виробничих процесів;
- забезпечення засобами захисту, спецодягом та т.п. ;
- доведення до мінімуму вітальності, рівня шуму, параметрів мікроклімату на робочому місці та ін.
- організаційно-методичні перевірки знань працівників у галузі умов і охорони праці; проведення сертифікації виробничих об'єктів організацій на відповідність вимогам охорони праці.

Запитання для самоконтролю:

1. Вимоги безпеки до лабораторних приміщень та обладнання для наукових досліджень.
2. Організація наукових досліджень та основні наукові проблеми в галузі охорони праці.
3. Програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.
4. Загальнодержавна (національна), галузеві, регіональні програми.
5. Розкрийте головну мету Галузевої програми.
6. Основні завдання та заходи Галузевої програми.
7. Дайте означення термінам: виробничий ризик, аналіз ризику, виробничий

- травматизм, професійне захворювання.
8. Аналіз професійного і виробничого ризиків.
 9. Які є заходи щодо зниження травматизму і попередження професійних захворювань?
 10. Аналіз, прогнозування, профілактика травматизму та проф.. захворювань.

Тема №7. Вимоги пожежної безпеки до закладів системи освіти України

План.

- 7.1. Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України.
- 7.1.1. Організаційні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки.
- 7.2. Вимоги пожежної безпеки до утримання території, будівель, прибудов та споруд, евакуаційних шляхів і виходів.
- 7.3. Загальні вимоги пожежної безпеки до загального об'єднання.
- 7.4. Електроустановки.
- 7.5. Вимоги до утримання технічних засобів пожежного захисту.
- 7.6. Вимоги пожежної безпеки до приміщень спеціального призначення, що належать до системи освіти України.
- 7.7. Пожежна безпека під час проведення культурно-масових заходів.
- 7.8. Навчання з питань пожежної безпеки в закладах системи освіти України.
- 7.9. Порядок дій у разі виникнення пожежі.

1. Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України *"Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України"* від 15.08.2015 № 144, метою забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання, підвищення рівня пожежної безпеки в навчальних закладах та установах системи освіти України встановлені **Правила пожежної безпеки**, які поширюються на:

- заклади освіти;
- дошкільні заклади освіти (дитячі садки, дитячі ясла-садки для дітей, які потребують корекції фізичного і психічного розвитку, дитячі садки інтернатного типу тощо);
- заклади загальної середньої освіти (всі види середніх загальноосвітніх шкіл, спеціальні школи, гімназії, ліцеї, різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань, школи-інтернати, в тому числі школи-інтернати для дітей, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку, санаторні школи-інтернати, дитячі будинки);

– позашкільні заклади освіти (палаці, будинки, центри, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади;

– заклади професійно-технічної освіти;

– заклади вищої освіти (технікуми, училища, коледжі, інститути, консерваторії, академії, університети тощо);

– заклади післядипломної освіти.

У навчально-виробничих майстернях, центрах підготовки навчальних закладів України діють правила пожежної безпеки відповідної вищі (авіаційні, морські, гірничодобувні вищі та професійно-технічні заклади тощо).

Правила встановлюють загальні вимоги з пожежної безпеки осіб, об'єктів, споруд, прилеглих до них територій, приміщень, інших нерухомих майна, обладнання, устаткування навчальних закладів та установ системи освіти

незалежно від типів і форм власності, що належать до сфери управління МОН, і є обов'язковими для виконання вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, аспірантами, докторантами, керівниками, педагогічними, науковими, науково-педагогічними працівниками, спеціалістами і обслуговувальним персоналом навчальних закладів та установ (учасників навчально-виховного процесу).

Забезпечення пожежної безпеки в закладах та установах покладається на їх власників або уповноважені ними особи, керівників навчальних закладів та установ (ректорів, директорів, начальників, завідувачів), керівників структурних підрозділів (факультети, кафедри, лабораторії, навчальні кабінети, цехи, склади, бібліотеки, майстерні тощо) відповідно до законодавства. Застосування спеціальної, протипожежної та спеціальної техніки і обладнання для захисту від пожеж та їх гасіння, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій можливе лише за наявності ***сертифіката відповідності***.

7.2. Організаційні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки

Керівники навчальних закладів та установ з метою забезпечення протипожежного режиму повинні:

– забезпечити виконання даних Правил і здійснювати контроль за організаційним виконанням установленого протипожежного режиму всіма учасниками навчально-виховного процесу, вживати заходів щодо попередження пожежної безпеки і усунення недоліків, що спричиняють пожежну небезпеку;

– забезпечити об'єкт первинними засобами пожегасіння відповідно до норм, а також пожежним обладнанням і установками автоматичного виявлення і гасіння пожежі;

– призначити відповідальних осіб за протипожежний стан усіх структурних

підрозділів;

- організувати вивчення вимог пожежної безпеки цих Правил і проведення протипожежного інструктажу з працівниками закладів, визначити термін, місце і порядок проведення інструктажу з пожежної безпеки, а також список посадових осіб, на яких покладено його проведення. Особи, які не пройшли навчання протипожежного інструктажу і перевірки знань з питань пожежної безпеки, до роботи не допускаються;

- організувати в закладах і установах добровільну пожежну службу та пожежно-технічну комісію;

- забезпечити розробку і затвердити план евакуації та порядок оповіщення людей, який встановлює обов'язки і дії працівників закладів (також на випадок виникнення пожежі (план евакуації та порядок евакуації повинні перевірятися один раз на три роки з урахуванням умов, що постійно змінюються);

- проводити практичні заняття щодо відпрацювання планів евакуації не менше одного разу на півріччя в закладах і установах;

- установити порядок огляду і закриття приміщень будівель після закінчення занять і роботи закладів і установ;

- організувати з числа учнів та осіб, які навчаються в навчальних закладах, вихованців шкіл-інтернатів і дитячих садків, а також закладів для дітей з вадами розумового і фізичного розвитку) навчання їх пожежників.

У кожному закладі повинна бути наказом чи інструкцією встановлюється протипожежний мінімум, який містить порядок: 1) утримання шляхів евакуації; 2) застосування відключеного вогню; 3) використання побутових електронагрівальних приладів; 4) проведення тимчасових пожежонебезпечних робіт; 5) проїзду транспортних засобів; 6) прибирання горючого пилу й відходів, зберігання приладів спецодягу та ганчір'я, очищення елементів вентиляційних систем від горючих відкладень; 7) відключення від мережі електроживлення обладнання та вентиляційних систем у разі пожежі; 8) огляду, зачищення приміщень будівель після закінчення занять і роботи закладів та установ; 9) проведення посадовими особами навчання та перевірки знань з питань пожежної безпеки, а також проведення з працівниками протипожежних інструктивних та занять з пожежно-технічного мінімуму з призначенням відповідальних за їх проведення; 10) організації експлуатації і обслуговування вогнезахисних засобів протипожежного захисту; 11) проведення планово-попереджувальних ремонтів та оглядів електроустановок, опалювального, вентиляційного, технологічного, а також навчального обладнання; 12) скликання у разі виникнення пожежі членів пожежно-рятувального підрозділу добровільної пожежної охорони, посадових осіб, відповідальних за пожежну безпеку, виклику вночі, у вихідні та святкові дні; 13) дій у разі виникнення пожежі: порядок і спосіб оповіщення учасників освітнього процесу, послідовність їх евакуації, виклику

пожежно-рятувальних підрозділів, зупинки технологічного та навчального устаткування, вимкнення електроустановок, ліфтів, застосування засобів пожежогасіння тощо.

У кожному структурному підрозділі закладу та установи має бути розроблена **інструкція щодо заходів пожежної безпеки**. Інструкція розроблюється керівником структурного підрозділу, узгоджується з відповідальним за пожежну безпеку закладу та установи, затверджується керівником і розміщується у кожному приміщенні на видному місці. Інструкція має вивчатися під час проведення протипожежних інструктажів, проведення навчання з пожежно-технічного мінімуму, під час проведення виробничого навчання. Для об'єктів з цілодобовим перебуванням учнів/вихованців навчального виховного процесу (дошкільні заклади, гуртожитки) інструкції повинні передбачати також дії у нічний час.

Керівники закладів та установ зобов'язані: організувати вивчення Правил і забезпечити їх виконання; здійснювати контроль за дотриманням устаткованого протипожежного режиму всіма учасниками навчально-виховного процесу; вживати заходів щодо попередження пожеж, розслідувати їх причини і усунення недоліків, що можуть її спричинити.

Особи, які не пройшли навчання, або не пройшли інструктажу і перевірки знань з питань пожежної безпеки, до роботи не допускаються. Усі заклади та установи перед початком навчального року (першої зміни для закладів та установ сезонного типу) мають бути перевірені відповідними комісіями, до складу яких входять представники органів державного нагляду у сфері пожежної безпеки. З метою попередження заходів із запобігання виникненню пожеж та організації їх гасіння місцеві заклади та установи (крім дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів) створюють **добровільну пожежну охорону**. У закладів та установ загальноосвітніх навчальних закладів (крім закладів для дітей з вадами розумовою діяльністю та фізичного розвитку) можуть створюватися **дружини юних рятувальників** тощо.

У закладах та установах з цілодобовим перебуванням учнів/вихованців необхідно встановити **чергування обслуговувального персоналу в нічний час без перерви протягом зміни**. Приміщення для розміщення чергових має бути забезпечено телефонним зв'язком. Черговий повинен бути забезпечений відповідними пристроями для саморятування під час пожежі з розрахунку на максимальну кількість дітей та окремо для обслуговувального персоналу, комплект ключів від дверей евакуаційних виходів та воріт, автомобільних в'їздів на територію закладу та установи. У таких закладах та установах черговий зобов'язаний, заступаючи на чергування у вихідні та святкові дні, а також у вечірні і нічні години: перевірити наявність і стан **систем протипожежного захисту (СПЗ)**; пересвідчитися, що всі шляхи евакуації (коридори, сходові

клітки, тамбури, фойє, холи, вестибюлі) не захаращено, а двері евакуаційних виходів за необхідності можуть бути без перешкод відчинені; у разі виявлення порушення протипожежного режиму і несправностей, внаслідок яких можливе виникнення пожежі, вжити заходів щодо їх усунення, а в разі потреби повідомити керівника або особу, що його заміщує; мати списки (журнали обліку) учнів, вихованців та працівників, які залишаються на ніч у закладі та установі, в тому місця їх розміщення; постійно мати ручний електричний ліхтар. У будівлях і спорудах, які мають два і більше поверхів, у разі одночасного перебування на поверсі понад 25 осіб мають бути розроблені і розміщені на видних місцях плани (схеми) евакуації на випадок пожежі. Для працівників охорони (охорони, вогнищ тощо) необхідно розробити інструкцію, що визначає їхні обов'язки під час контролю за дотриманням протипожежного режиму, огляду території і приміщень, порядок дій у разі виявлення пожежі, спрацювання ПЗ та також визначає, кого з посадових осіб мають викликати в першій черзі у випадку виникнення пожежі.

7.2. Вимоги пожежної безпеки для території, будівель, приміщень та споруд, складів, місць зберігання і виходів

Території закладів та установ повинні постійно утримувати в чистоті. Відходи палих матеріалів, опалі листя та суху траву необхідно регулярно прибирати і вивозити з території на спеціально відведені місця. Дороги, проїзди та проходи до будівель, споруд, місць вододжерел, а також підступи до пожежного інвентарю, обладнання та засобів пожежогасіння мають бути завжди вільними, утримуватися в належному стані, взимку очищатися від снігу. Протипожежні відстані між будівлями, спорудами, відкритими майданчиками для зберігання матеріалів, устаткування забороняється захаращувати, використовувати для складування матеріалів, зберігання, стоянки автотранспорту, встановлення тимчасових споруд, щільно рослинності тощо.

Відкритим вогнищем, спалювати сміття, користуватися відкритим вогнем на відстані не менше 30 м від будівель та споруд, викидати незапалені вугілля забороняється. В окремих випадках для приготування їжі на відкритому вогні дозволяється зменшувати відстань до 5 м за наявності спеціального обладнаного вогнища та огороження місця застосування відкритого вогню напорючими конструкціями на максимальну висоту можливого полум'я. У всіх випадках забороняється залишати без догляду джерела відкритого вогню.

Забороняється тютюнопаління у приміщеннях закладів та установ.

Усі будівлі, приміщення та споруди закладів та установ повинні постійно утримуватися в чистоті. Для всіх будівель та приміщень виробничого, складського призначення і лабораторій закладів та установ повинна бути визначена категорія щодо вибухопожежної та пожежної небезпеки, написи про

такі відомості повинні розміщуватися на вхідних дверях ззовні та усередині приміщення. У кожному приміщенні закладу та установи повинна бути розміщена табличка, на якій указано прізвище відповідального за пожежну безпеку, номер телефону найближчого пожежно-рятувального підрозділу, а також інструкція з пожежної безпеки.

Під час перебування учасників освітнього процесу в будівлях не дозволяється двері евакуаційних виходів замикаати лише зсередини за допомогою запорів (засувів, крючків тощо), які легко (без ключа) відмикаються. У приміщеннях, де перебувають діти, покриття повинні кріпитися до підлоги (крім дошкільних навчальних закладів) мати підвищену димоутворювальну здатність.

Будівлі закладів та установ повинні бути обладнані засобами оповіщення людей про пожежу. Для оповіщення можуть бути використані внутрішні телефонна та радіотрансляційна мережі; спеціальні монітори мережі мовлення; дзвінки та інші звукові сигнали.

Розміщення акумуляторних у будівлях, де перебувають діти, а також у підвальних і цокольних приміщеннях не дозволяється.

У будівлях закладів та установ повинні здійснюватися: 1) розміщувати людей у мансардних приміщеннях та на інших поверхах (будівлях), не забезпечених двома евакуаційними виходами; 2) здійснювати перепланування приміщень без урахування будівельних норм та правил; 3) установлювати ґрати та ін. незнімні сонцезахисні декоративні архітектурні пристрої на вікнах приміщень, де перебувають учасники навчально-виховного процесу, сходових клітках, у коридорах, хідниках та виступах. У разі необхідності встановлення на вікнах приміщень, де перебувають учасники освітнього процесу, інформації, що має матеріальну цінність, вони повинні розкриватися, розсуватися або зніматися, а не перешкоджають в цих приміщеннях людям ґрати мають бути відчинені, а закривні полотна в отворах, що з'єднують коридори зі сходовими клітками та двері евакуаційних виходів; 4) застосовувати з метою опалення настінні (саморобні) нагрівальні пристрої; 5) використовувати металоплини, кип'ятильники, електрочайники, газові плити тощо для приготування їжі, за винятком спеціально обладнаних приміщень; 6) закривати шляхи евакуації; 7) встановлювати дзеркала та влаштовувати виступи, турнікети, розсувні, підйомні двері на шляхах евакуації; 8) влаштовувати на шляхах евакуації порожні, виступи, турнікети, розсувні, підйомні двері та інші пристрої, що перешкоджають евакуації людей; 9) здійснювати вогневі, електрогазозварювальні та ін. види пожежонебезпечних робіт у будівлях у разі наявності в їх приміщеннях людей; 10) застосовувати для освітлення свічки, газові лампи і ліхтарі; 11) здійснювати відігрівання труб системи опалення, водопостачання, каналізації тощо із застосуванням відкритого вогню (з цією

метою використовують гарячу воду, пару чи нагрітий пісок); 13) зберігати на робочих місцях, у шафах та залишати в кишенях спецодягу використані обтиральні матеріали; 14) залишати без нагляду ввімкнені в мережу електроприлади. Вогневі та зварювальні роботи можуть виконуватися тільки з письмового дозволу керівника закладу та установи з оформленням наряду допуску. Користуватися прасками в закладах та установах дозволяється лише в спеціально відведених приміщеннях під наглядом працівника закладу та установи.

Усі будівлі і приміщення закладів та установ мають бути забезпечені первинними засобами пожежогасіння. Після закінчення роботи у класах, класах, кабінетах, лабораторіях, аудиторіях, майстернях, інших приміщеннях вихователі, учителі, викладачі, лаборанти, майстри виробничого навчання та інші працівники закладу або установи повинні оглянути приміщення, де були виявлені недоліки і зачинити приміщення, знеструмивши його окремо.

7.3. Загальні вимоги пожежної безпеки для енергетичного обладнання

Системи опалення, вентиляції та кондиціонування повітря повинні відповідати вимогам ДБН В.2.2-10:2019 "Опалення, вентиляція та кондиціонування". Перед початком опалювального сезону теплові мережі, котли, калориферні установки, печі та інші прилади опалювання, котельні закладів та установ повинні бути ретельно перевірені та відремонтовані. Результати перевірок фіксуються у спеціальних актах із зазначенням дати, прізвища особи, яка здійснювала перевірку та підпису. Несправні опалювальні прилади до експлуатації не допускаються.

Опалювальні прилади закладів та установ повинні відповідати протипожежним вимогам технічних норм, державних стандартів і правил ін. нормативних актів. Опалювальні та опалювальні прилади закладів та установ повинні використовуватися так, щоб до них був забезпечений вільний доступ для очищення. Очищення димоходів та печей від сажі потрібно проводити перед початком, а також протягом усього опалювального сезону, а саме опалювальних печей періодичної дії на твердому та рідкому паливі – не рідше раз на 3 місяці; печей та осередків вогню безперервної дії – не рідше 1 раз на 2 місяці; кухонних плит та кип'ятильників – один раз на місяць. Результати очищення димоходів та печей мають фіксуватися у відповідному журналі. Печі та інші опалювальні прилади закладів та установ повинні мати протипожежні розділки (відступки) від горючих конструкцій. Топлення печей та котлів у закладах та установах повинно проводитися особами, які пройшли протипожежний інструктаж. Режим, час та тривалість топлення печей встановлюються розпорядженням керівника з урахуванням місцевих умов. Топлення печей в будівлях з цілодобовим перебуванням людей (у дошкільних і

загальноосвітніх навчальних закладах, гуртожитках) має закінчуватися за дві години до сну, а в дошкільному навчальному закладі з денним перебуванням дітей – не пізніше ніж за годину до приходу дітей. Улаштування тимчасових печей у приміщеннях закладів та установ забороняється.

Під час експлуатації пічного опалення не допускається: залишати печі, які топляться, без догляду або доручати нагляд за ними малолітнім дітям; користуватися печами, що мають тріщини; розміщувати паливо та інші горючі матеріали безпосередньо перед топковим отвором; зберігати загальні вуглини та попіл у металевому посуді, встановленому на дерев'яній або горючій підставці; сушити (складати) на печах одяг, дрова, інші горючі предмети та матеріали; застосовувати для розпалення печей легкозаймисті речовини (ЛЗР) та горючі речовини (ГР), топити вугіллям, коксом і газом печі, не пристосовані для цього; використовувати для топлення дрова, довжина яких перевищує розміри топливника, здійснювати топлення печей з відкритими дверцятами топливника; використовувати вентиляційні та газові канали як димоводи; здійснювати топлення печей під час проведення у приміщеннях аварійних заходів.

У приміщенні котельні закладів та установ не дозволяється: виконувати роботи, які не пов'язані з експлуатацією котельних установок; допускати до роботи осіб, які не пройшли спеціальну підготовку з пожежно-технічного мінімуму та не отримали відповідних кваліфікаційних посвідчень; залишати без нагляду працюючі котли і нагрівальні елементи установок у разі підтікання рідкого палива або витікання газу з системи паливоподачі; працювати з несправними або відключеними приладами контролю і регулювання, а також за їхньої відсутності; розчищати котельні установки без попереднього їх продування повітрям чи водою при згаслих форсунках або газових пальниках; сушити одяг, взуття, інші матеріали на котлах та паропроводах. У виробничих, складських, допоміжних приміщеннях закладів та установ опалювальні прилади слід обгороджувати екранами з негорючих матеріалів, які встановлюються на відстані не менше 0,1 м від приладів опалення. У літній період під час сильного вітру здійснювати топлення печей і котельних установок у закладах та установках, які працюють на твердому паливі, не дозволяється.

Експлуатаційний та протипожежний режим роботи **установок (систем) опалення** повинен визначатися відповідними інструкціями. У цих інструкціях мають бути передбачені заходи пожежної безпеки, строки очищення повітропроводів, фільтрів вогнезатримувальних клапанів та ін. обладнання, а також визначений порядок дії обслуговувального персоналу на випадок виникнення пожежі або аварії. У приміщеннях з пожежо- і вибухонебезпечними виробництвами при несправних або відключених гідрофільтрах, сухих фільтрах, пиловідсмоктувальних, пиловловлювальних та ін. пристроях систем вентиляції робота навчально-технологічного обладнання не допускається.

Експлуатація холодильного обладнання та побутових кондиціонерів здійснюється згідно Правилпожежної безпеки та вимог інструкції виробника.

Експлуатація систем централізованого водовідведення (каналізація) закладів та установ повинна здійснюватися відповідно до вимог Правил пожежної безпеки. Розміщення газових опалювальних котлів, іншого газового обладнання, забезпечення безпеки їх експлуатації здійснюється відповідно до Правил безпеки систем газопостачання, та Правил пожежної безпеки.

7.4. Електроустановки

Електричні мережі та електрообладнання, що встановлюються у закладах та установах, та їх експлуатація повинні відповідати вимогам Правил улаштування електроустановок, Правил технічної експлуатації електроустановок споживачів та Правил безпечної експлуатації електроустановок споживачів.

Керівники закладів та установ зобов'язані забезпечити своєчасне обслуговування та технічну експлуатацію електрообладнання електричних мереж, проведення профілактичних оглядів, планово-предупреждувальних ремонтів та своєчасно усувати виявлені недоліки. Усі роботи у закладах та установах повинні проводитися на справному електрообладнанні: електрична електропроводка, пускачі, штепселі, розетки, вимикачі, інші апарати, заземлення, занулення тощо).

Улаштування та експлуатація тимчасових електромереж у навчальних закладах та установах, зокрема, в приміщеннях. Винятком можуть бути тимчасові електромережі, які живлять машинні установки, а також електропроводки в місцях проведення будівельних, тимчасових ремонтно-монтажних і аварійних робіт. Під час проведення робіт на електроустановках у закладах та установах не дозволяється використовувати електроапаратуру та електроприлади в умовах, що не передбачає заводський конструкторський проєкт. У всіх приміщеннях (незалежно від їх призначення) після закінчення робіт замикаються і не контролюються чергові перемички усіх електроустановок та електроприладів, а також з мереж їх живлення повинна бути відключена напруга (за винятком чергового освітлення, типопожежних та охоронних установок, а також установок, що за вимогами технології працюють цілодобово).

Не дозволяється застосування електронагрівальних приладів у небезпечних зонах складських приміщень, у будівлях архівів, музеїв, бібліотек, гардеробних тощо. Захист будівель, споруд та зовнішніх установок від прямого попадання блискавки і вторинних її проявів має виконуватися згідно з вимогами ДСТУ Б В.2.5-38:2008 "Інженерне обладнання будинків і споруд. Улаштування блискавкозахисту будівель і споруд".

Дошкільні навчальні заклади та заклади з цілодобовим перебуванням

учнів, студентів мають бути забезпечені автономними електричними ліхтарями на випадок відключення електроживлення. Кількість ліхтарів визначається керівником закладу та установи, але не менше одного ліхтаря на працівника, який чергує у вечірній або нічний час. У разі неможливості відповідними фахівцями проводити технічне обслуговування електроустановки закладу або установи керівник укладає договір на планове технічне обслуговування з відповідною спеціалізованою організацією.

7.5. Вимоги до утримання технічних засобів протипожежного захисту

Кожний заклад та установа мають бути забезпечені внутрішнім внутрішнім протипожежним водопостачанням згідно з вимогами будівельних норм (ДБН В.2.5-74:2013 "Водопостачання. Зовнішня мережа та споруди. Основні положення проектування" та ДБН В.2.5-64:2012 "Внутрішній водопровід та каналізація. Частина I. Проектування. Частина II. Будівництво"). Утримання джерел зовнішнього протипожежного водопостачання, які перебувають на балансі закладів та установ, включаючи перевірки їхнього технічного стану здійснюються відповідно до наказу МВС України від 15.06.2015 р. № 696 "Про затвердження стандарту про порядок утримання, обліку та перевірки технічного стану джерел зовнішнього протипожежного водопостачання". 2. Керівники закладів та установ зобов'язані забезпечити технічне обслуговування, зовнішню готовність до використання систем протипожежного водопостачання, які перебувають на їх балансі. Мережа внутрішнього протипожежного водопроводу повинна відповідати вимогам ДБН В.2.5-64:2012 "Внутрішній водопровід та каналізація".

Внутрішні пожежні кран-комплекти періодично, але не рідше одного разу на 6 місяців, мають підлягати технічному обслуговуванню і перевірятися на працездатність шляхом запуску води, результати перевірок реєструються у спеціальному журналі технічного обслуговування. Кожний пожежний кран-комплект має бути комплектуваний пожежним рукавом однакового з ним діаметра та шлангом, кнопкою дистанційного запуску пожежних насосів (за їх наявності) а також важелем для полегшення відкриття вентиля. Пожежні кран-комплекти повинні розміщуватись у вбудованих або навісних шафах, які мають отвори для провітрювання і пристосовані для опломбування та візуального огляду їх без розкривання. На дверцятах шафи пожежного крана мають бути зазначені: літерний індекс "ПК"; порядковий номер пожежного крана і номер телефону найближчого пожежно-рятувального підрозділу.

Приміщення закладів та установ обладнуються СПЗ відповідно до ДБН В.2.5-56:2014 "Системи протипожежного захисту" та Правил пожежної безпеки. У період виконання робіт з технічного обслуговування або ремонту, проведення

яких пов'язано з відключенням СПЗ, керівник закладу та установи зобов'язаний забезпечити пожежну безпеку приміщень, які захищені установками, і повідомити про це пожежно-рятувальні підрозділи.

Усі будівлі закладів та установ мають бути забезпечені первинними засобами пожежогасіння: вогнегасниками, ящиками з піском, бочками з водою, покривалами з негорючого теплоізоляційного матеріалу, пожежними відрами, совковими лопатами, іншим пожежним інструментом. Заклади та установи мають бути забезпечені первинними засобами пожежогасіння згідно з Типовими нормами належності вогнегасників. Вибір типу та визначення необхідної кількості первинних засобів пожежогасіння для закладів та установ здійснюються відповідно до Типових норм належності вогнегасників. Необхідна кількість первинних засобів пожежогасіння повинна визначатися інспектором за пожежну безпеку закладу чи установи окремо для кожного поверху та приміщення. Під час вибору первинних засобів пожежогасіння потрібно враховувати пожежонебезпечні властивості речовин та матеріалів, їх сумісність з вогнегасними речовинами та площу приміщення закладів та установ.

Розміщення та експлуатація вогнегасників повинна відповідати вимогам Правил експлуатації вогнегасників і ДСТУ ISO 9001:2015 "Технічне обслуговування вогнегасників. Загальні технічні вимоги". Розміщення первинних засобів пожежогасіння мають зазначити на планах евакуації. Зовнішнє оформлення і вказівні знаки для визначення місць первинних засобів пожежогасіння мають відповідати вимогам ДСТУ ISO 9001:2015 "Протипожежний захист. Знаки безпеки. Форма та колір" та ГОСТ 12.4.026-76 "ССБТ. Цвета сигнальные и знаки безопасности". Знаки мають бути розміщені на видних місцях на висоті 2-2,5 м від рівня підлоги у приміщеннях та поза приміщенням. Стенди або пожежні щити слід устатковувати в приміщеннях на видних та легкодоступних місцях якомога ближче до виходу з приміщення.

Вогнегасники не повинні встановлюватися у легкодоступних та видних місцях приміщення та поза приміщенням у небезпечних місцях, де найбільш вірогідна поява осередків пожежі. Для цього необхідно забезпечити їх захист від потрапляння прямих сонячних променів та дії опалювальних і нагрівальних приладів. Вогнегасники, які розміщуються поза приміщенням або в неопалювальних приміщеннях і не призначені для експлуатації при мінусовій температурі, слід вивести на період холодів. У цьому разі на пожежних щитах і стендах має бути інформація про місце розміщення найближчого вогнегасника. На період перезарядки і технічного обслуговування вогнегасників, пов'язаного з їхнім ремонтом, на заміну мають бути встановлені вогнегасники з резервного фонду.

Контроль за зберіганням, вмістом і постійною готовністю до дії первинних засобів пожежогасіння здійснюється особами, призначеними наказом керівника закладу та установи. Учасники освітнього процесу (крім

вихованців дошкільних навчальних закладів та учнів початкових шкіл) повинні знати місця, де розміщені первинні засоби пожежогасіння, і вміти користуватися ними у разі виникнення пожежі чи загоряння. Використання первинних засобів пожежогасіння для господарських та ін. потреб, не пов'язаних з гасінням пожеж, не дозволяється.

7.6. Вимоги пожежної безпеки до приміщень різного призначення, що належать до системи освіти України

Вимоги пожежної безпеки до навчальних та навчально-виробничих приміщень (класи, кабінети, аудиторії, лабораторії, навчально-виробничі майстерні тощо): 1) у будівлях дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів групи та класи дітей молодшого віку слід розміщувати лише на перших поверхах; 2) у навчальних та навчально-виробничих приміщеннях слід розміщувати лише потрібні для забезпечення навчального процесу прилади, моделі, приладдя, посібники, транспаранти тощо (навчально-наочні засоби), які необхідно зберігати у шафах, на стелажах, стаціонарних встановлених стояках; 3) у навчальних та навчально-виробничих приміщеннях зберігаються тільки ті навчально-наочні посібники, які потрібні для проведення досліджень, проводяться тільки ті досліди та роботи, які передбачені програмами та навчальними програмами; 4) після закінчення роботи слід негайно вилучити з приміщення та матеріали повинні бути вилучені з кабінетів, майстерень у спеціально виділені та обладнані приміщення; 5) працівники навчально-виховного процесу зобов'язані знати пожежну небезпечність властивості застосовуваних хімічних реактивів і речовин, засобів їх гасіння та дотримуватися заходів безпеки під час роботи з ними; 6) у навчальних та навчально-виробничих приміщеннях, де застосовуються електрична енергія та ГР, газу, необхідно дотримуватися вимог Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) та майстернях загальноосвітніх навчальних закладів та Правил охорони праці під час роботи в хімічних лабораторіях; 7) усі роботи, пов'язані із застосуванням електричної енергії та ГР, а також з виділенням токсичних або пожежо-, вибухонебезпечних газів і парів, слід виконувати відповідно до Правил пожежної безпеки; 8) у приміщеннях лабораторій та навчально-виробничих майстерень не дозволяється: залишати без нагляду робоче місце, запалені прилади та інші нагрівальні прилади; зберігати будь-які речовини, які мають пожежо- та вибухонебезпечні властивості яких не досліджені; виливати відпрацьовані речовини, легкозаймисті та горючі рідини в каналізацію; застосовувати відкритий вогонь, проводити зварювальні роботи відповідно до навчальних планів і програм дозволяється у спеціалізованих майстернях з дотриманням вимог пожежної безпеки; 9) обтиральний матеріал для робіт у навчально-виробничих майстернях навчальних закладів слід зберігати в спеціальних металевих ящиках.

Використаний обтиральний матеріал, стружки слід прибирати після занять наприкінці кожного дня.

Вимоги пожежної безпеки до адміністративних приміщень: усі двері евакуаційних та ін. виходів повинні завжди утримуватися у справному стані, відчинятися у напрямку виходу людей із приміщення (будівлі); користуватися електронагрівачами в адміністративних приміщеннях не дозволяється; ковзання та ящики для паперу слід регулярно спорожнювати, а сміття виносити за межі будівлі в спеціально відведені місця.

Вимоги пожежної безпеки до обчислювальних центрів, комп'ютерних класів: 1) забезпечення пожежної безпеки для обчислювальних центрів, комп'ютерних класів здійснюється відповідно до вимог Правил експлуатації під час експлуатації електронно-обчислювальних машин; 2) приміщення обчислювальних центрів, комп'ютерних класів мають бути обладнані СПЗ; 3) електроживлення електронно-обчислювальних машин повинно мати автоматичне блокування відключення електроенергії на випадок зупинки системи охолодження та кондиціонування; 4) система вентиляції обчислювальних центрів, комп'ютерних класів повинна бути обладнана блокувальним пристроєм, який забезпечує відключення на випадок пожежі.

Вимоги пожежної безпеки до кафе, їдальнь, лекторіїв, актових залів та ін. приміщень для проведення культурно-масових заходів: 1) відповідальними за забезпечення пожежної безпеки під час проведення культурно-масових заходів (вечірні зустрічі, концертів, кіносеансів, новорічних ялинок тощо) є керівники складів та установ; 2) приміщення, в яких проводяться масові заходи, повинні мати не менше двох евакуаційних виходів, які необхідно постійно утримувати в справному стані; 3) перед початком культурно-масових заходів керівник установи та закладу наказом призначає відповідальних за пожежну безпеку, які повинні ретельно перевірити всі приміщення, евакуаційні шляхи і виходи на відповідність їх вимогам пожежної безпеки та переконатися у наявності і справному стані СПЗ. Усі виявлені неспіввідповідності усунені до початку культурно-масового заходу; 4) під час проведення культурно-масового заходу з дітьми мають бути черговий викладач, класні керівники або вихователі. Ці посадові особи повинні бути інструктовані про заходи пожежної безпеки і порядок евакуації дітей у разі виникнення пожежі та зобов'язані забезпечити дотримання вимог пожежної безпеки під час проведення культурно-масового заходу; 5) організація та умови проведення культурно-масових заходів мають відповідати вимогам Правил пожежної безпеки; 6) розміщення крісел у залах для глядачів здійснюється відповідно до вимог ДБН В.2.2-16-2005 "Культурно-видовищні та дозвілєві заклади". За місткості залів не більше 200 місць допускається передбачати встановлення крісел, стільців і лав чи їх ланок без кріплення до підлоги, за

умови з'єднання їх у рядах між собою; 7) у приміщеннях для культурно-масових заходів килими та килимові покриття повинні кріпитися до підлоги і бути помірно небезпечними щодо токсичності продуктів горіння, мати помірну димоутворювальну здатність; 8) проведення занять, репетицій, спектаклів і концертів, а також демонстрація кінофільмів у культурно-видовищних приміщеннях закладів або установ дозволяється за умови виконання вимог Правил пожежної безпеки; 9) під час проведення новорічних вечорів ялинки має встановлюватися на стійкій основі з таким розрахунком, щоб не утруднювався вихід з приміщення; за відсутності в закладі та установі електричного освітлення або його відключення новорічні вистави та ін. культурно-масові заходи слід проводити у денний час; 10) дозволяється застосовувати гірлянди та прикраси промислового виробництва для ялинки за наявності паспортів або свідоцтва відповідності на них; 11) підключення гірлянд до мережі необхідно виконувати тільки за допомогою штепсельних з'єднань; у разі виникнення несправності в ілюмінації її слід негайно вимкнути і не вмикати до усунення причин несправностей; 12) під час оформлення ялинки не дозволяється застосовувати для ілюмінації ялинки свічки.

Вимоги пожежної безпеки до житлових будівель та будинків підвищеної поверховості: 1) відвідувачі протипожежний стан гуртожитків, готелів та будинків підвищеної поверховості, які знаходяться на балансі закладів та установ (житлових будинків) є особи, які визначені наказом керівника навчального закладу та установ; 2) громадяни, які селяться в житлові будівлі, повинні бути ознайомлені з правилами пожежної безпеки; 3) у всіх кімнатах житлових будинків слід розмістити на видних місцях: схематичний план евакуації з житлових будинків із зазначенням номера кімнати, найкоротшого шляху евакуації та маршруту до дій на випадок виникнення пожежі для мешканців житлових будинків; 4) у житлових будівлях, де проживають іноземні студенти, повинні бути ознайомлені з правилами пожежної безпеки і поведінки людей на випадок виникнення пожежі повинні бути виконані українською та англійською мовами; 5) житлові будівлі з кількістю місць для проживання 50 і більше повинні бути обладнані гучномовними пристроями оповіщення людей про виникнення пожежі і порядок їх евакуації. З цією метою можна використати мобільні радіотрансляційні мережі, диспетчерський зв'язок, електричні дзвоники тощо; 6) черговий персонал готелів, гуртожитків з кількістю місць для проживання 50 осіб і більше, а також їх мешканці повинні бути забезпечені індивідуальними засобами захисту органів дихання для організації евакуації в разі виникнення пожежі.

Вимоги пожежної безпеки до матеріальних складів та баз загального призначення: у кожному складському приміщенні повинні зберігатися однорідні

типи продукції залежно від їх характеру і призначення; на зовнішньому боці вхідних дверей до складу повинна бути вивішена табличка, на якій вказано прізвище особи, відповідальної за протипожежний стан, категорія приміщення; у приміщенні складу повинна бути інструкція, яка визначає основні вимоги правил пожежної безпеки та дії обслуговуючого персоналу складу на випадок пожежі.

Вимоги пожежної безпеки до складів та складських приміщень: усі заклади та установи, у яких проводяться роботи з використанням ЛЗР та ГР, горючих газів та хімічних речовин, повинні мати спеціально обладнані скляні; для розливання ЛЗР та ГР повинен бути передбачений ізольований контейнер (приміщення), обладнаний відповідними пристосуваннями для виконання цих робіт; відпускати споживачам ЛЗР та ГР дозволяється лише за допомогою сифона або насоса в спеціальну тару з кришками (пробками), які щільно закриваються. Відпуск ЛЗР та ГР у скляні та поліетиленові посудини не дозволяється.

На складах хімічних речовин: має бути розроблено план розміщення їх із зазначенням найбільш характерних властивостей ("Вогненонебезпечні", "Отруйні", "Токсичні" тощо); зберігання хімічних речовин здійснюється в закритих сухих приміщеннях або під навісами в тарі зазначеної фізико-хімічних, пожежо-небезпечних властивостей та кліматичних умов; хімічні речовини слід зберігати відповідно до існуючих для них спеціальних правил; посудини з рідкими хімічними речовинами дозволяється зберігати лише в плетених кошиках, дерев'яних ящиках тощо.

У приміщеннях для деревообробки та складах лісопиломатеріалів: технологічне обладнання та інструментальне обладнання мають відповідати конструкторській документації, технологічні процеси деревообробки потрібно проводити відповідно до вимог формально-правових актів; слід вивішувати знаки, що забороняють користуватися відкритим вогнем; технологічне обладнання, прилади опалення, механізми повинні захищувати від пилу, стружки та інших забруднень не рідше однієї раз на рік; для видалення відходів деревообробні верстати повинні обладнуватися місцевими відсмоктувачами. Робота верстатів у разі відключення системи вентиляції і пневмотранспорту не дозволяється. Фарбувальні роботи, миття і знежирення деталей потрібно виконувати тільки при роботі з припливно-втяжною вентиляцією з місцевими відсмоктувачами від фарбувальних камер, шаф, кабін і ванн. Пролиті на підлогу лаки, фарби і розчинники слід негайно прибрати за допомогою стружок, піску тощо.

7.7. Пожежна безпека під час проведення культурно-масових заходів

Відповідальними за забезпечення пожежної безпеки під час проведення культурно-масових заходів є керівники закладів, установ, організацій.

Приміщення, в яких проводяться масові заходи, повинні мати не менше двох евакуаційних виходів, які слід постійно утримувати у справному стані.

Перед початком культурно-масових заходів керівник установи, закладу, організації призначає відповідальних осіб за пожежну безпеку, які повинні ретельно перевірити всі приміщення, евакуаційні шляхи і виходи на відповідність їх вимогам пожежної безпеки, а також переконатися у наявності і справному стані засобів пожежегасіння, зв'язку і пожежної автоматики. Усі виявлені недоліки мають бути усунені до початку культурно-масового заходу.

За 15 днів до проведення святкування новорічної ялинки керівник закладу, установи, організації повинен повідомити пожежну охорону про дату і місце їх проведення. Без дозволу місцевої пожежної охорони розміщення новорічної ялинки не дозволяється.

На час проведення культурно-масових заходів у навчальних закладах і установах необхідно забезпечити чергування працівників установи чи закладу та учнів старших класів.

Під час проведення культурно-масових заходів з'являючись, мають невідступно бути черговий викладач, класні керівники чи вчителі. Діти повинні бути проінструктовані про заходи пожежної безпеки та порядок евакуації дітей у разі виникнення пожежі і зобов'язані забезпечити виконання вимог пожежної безпеки під час проведення культурно-масового заходу.

Черговий персонал перед початком святкування новорічної ялинки зобов'язаний ретельно оглянути всі приміщення, заходи і виходи і впевнитися у їх пожежобезпечному стані.

Евакуаційні виходи приміщень мають бути позначені світловими показниками з написом «Схід» білого кольору на зеленому тлі.

Підлоги приміщень мають бути рівними, без порогів, східців, щілин і вибоїн.

Під час проведення новорічного вечора ялинка має встановлюватися на стійкій основі (підставка з піском) з таким розрахунком, щоб не утруднювалося її відступлення. Ялинка має стояти на відстані не менше як один метр від стелі, стін, меблів.

Інсталяція на ялинці повинен проводити досвідчений електрик. Участь у святі ялинки дітей, одягнених у костюми з вати, паперу, марлі та подібних легкозаймистих матеріалів, що не просочені вогнезахисною сумішшю, не дозволяється.

Під час оформлення ялинки не дозволяється:

– використовувати для прикрашання целулоїдні та інші легкозаймисті іграшки і прикраси;

– застосовувати для ілюмінації ялинки свічки, бенгальські вогні, феєрверк тощо;

– обкладати підставку і прикрашати гілки ватою та іграшками з неї, які не просочені вогнезахисною сумішшю.

7.8. Навчання з питань пожежної безпеки в закладах системи освіти України

Усі працівники під час прийняття на роботу і за місцем роботи повинні проходити інструктаж з питань пожежної безпеки.

Особи, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною небезпекою, попередньо, на початку самостійного виконання роботи, повинні пройти спеціальне навчання, а потім постійно один раз на рік – перевірку знань.

Організація своєчасного і якісного спеціального навчання, інструктажів та перевірки знань з питань пожежної безпеки в установі, закладі чи організації покладається на його керівника, а в структурному підрозділі – на керівника відповідного підрозділу.

Допуск до роботи осіб, які не пройшли спеціального навчання, інструктажу і перевірки знань, не дозволяється.

За призначенням та часом проведення проведення професійні інструктажі поділяються на:

- вступний;
- первинний;
- повторний;
- позаплановий;
- цільовий.

Вступний протипожежний інструктаж проводиться з:

- усіма щойно прийнятими на роботу особами;
- особами, які перебувають у відрядженні, на виробничу практику і мають брати безпосередню участь у виробничому процесі;
- учнями і студентами в навчальних закладах перед початком навчання в лабораторіях, майстернях тощо.

Вступний протипожежний інструктаж проводиться на підставі чинних в об'єктах освіти нормативних актів та інших нормативних актів з питань пожежної безпеки спеціально обладнаному для цього приміщенні фахівцем, на якого на час навчання покладено обов'язки, з використанням сучасних методів і засобів навчання та навчальних посібників.

Програма для проведення вступного протипожежного інструктажу затверджується керівником об'єкта освіти.

Первинний протипожежний інструктаж проводиться безпосередньо на робочому місці до початку виробничої діяльності працівника. Його повинні проходити:

- усі прийняті на роботу (постійну чи тимчасову);
- працівники, які переведені на роботу з інших підрозділів, виробничих дільниць;

– особи, які прибули в установу, заклад чи організацію освіти у відрядження, на навчання (практику);

– будівельники сторонніх організацій, які виконують на діючому об'єкті освіти будівельно-монтажні, ремонтні та інші роботи;

– учні (студенти) під час виробничої практики (навчання), а також перш за все проведенням з ними практичних занять в навчальних майстернях, лабораторіях тощо.

Програма для проведення первинного протипожежного інструктажу затверджується керівником відповідного підрозділу, відповідає вимогам протипожежний стан або керівником об'єкта освіти і погоджується з посадовою охороною.

Первинний протипожежний інструктаж проводиться індивідуально або з групою осіб спільного фаху за програмою, складеною з урахуванням вимог інструкцій з пожежної безпеки для працівників, інших нормативних актів про пожежну безпеку і орієнтовного переліку питань первинного протипожежного інструктажу.

Повторний протипожежний інструктаж проводиться на робочому місці з усіма працівниками не менше ніж однієї з трьох питань, з якими необхідно ознайомити працівників під час повторного вступного та первинного протипожежного інструктажів.

Позаплановий протипожежний інструктаж проводиться на робочому місці або в спеціально відведеному приміщенні:

– у разі введення діючих або допрацьованих нормативних документів з питань пожежної безпеки (норм, правил, інструкцій, положень тощо);

– у разі зміни технологічного процесу, застосування нового або заміни чи модернізації існуючого спеціального безпечного устаткування;

– на вимогу державних інспекторів з пожежного нагляду, якщо виявлено незадовільні знання працівниками правил пожежної безпеки на робочому місці, невмілих діяти у разі пожежі та користуватися первинними засобами пожегасвоє.

Позаплановий інструктаж проводиться індивідуально або з групою працівників споріднених спеціальностей. Обсяг та зміст інструктажів визначаються відповідно до випадку окремо залежно від причин, що викликали потребу в його проведенні.

Цільовий протипожежний інструктаж проводиться з працівниками:

– перед виконанням ними разових (тимчасових) пожежонебезпечних робіт (зварювальних та ін.);

– під час ліквідації стихійного лиха, аварії;

– у разі організації масових заходів з учнями і дітьми дошкільного віку.

Первинний, повторний, позаплановий та цільовий протипожежні інструктажі

проводяться безпосередньо керівниками робіт, які пройшли навчання і перевірку знань з питань пожежної безпеки.

Проведення протипожежних інструктажів може здійснюватися разом з проведенням відповідних інструктажів з охорони праці.

Первинний, повторний, позаплановий та цільовий інструктажі завершують перевіркою знань усним опитуванням, за допомогою технічних засобів навчання, а також перевіркою набутих навичок роботи з засобами пожежегасіння.

Про проведення всіх видів інструктажів, крім цільового, у спеціальних журналах робиться запис з підписом осіб, з якими проводився інструктаж, а також його проводив. Запис про проведення цільового протипожежного інструктажу робиться в документі, що дозволяє виконання робіт (наряд-допуск тощо).

Керівник закладу, установи і організації зобов'язаний вкратки ознайомити працівників інструкції з пожежної безпеки за напрямком роботи або виконати його на відповідному місці.

7.9. Порядок дій у разі виникнення пожежі

У разі виникнення пожежі дії працівників закладів та установ мають бути спрямовані на створення безпеки, зокладу дітей, їх евакуацію та рятування. У випадку виникнення пожежі в закладах та установах з цілодобовим перебуванням дітей необхідно керуватися *Порядком спільних дій* на випадок виникнення надзвичайних ситуацій та пожеж в організаціях, установах і закладах з цілодобовим перебуванням людей.

Працівник закладу та установи, який виявив пожежу або її ознаки (задимлення, запах горючих речовин, різке підвищення температури в приміщенні тощо), зобов'язаний: негайно повідомити про це за телефоном диспетчерської пожежно-рятувального підрозділу (при цьому слід чітко назвати назву об'єкта, місце виникнення пожежі, а також свою посаду та зв'язок); увімкнути систему оповіщення людей про пожежу; розпочати самостійну евакуацію людей до евакуації людей з будівлі до безпечного місця згідно з планом евакуації; сповістити про пожежу керівника закладу та установи або особу, що його заміщує; організувати зустріч пожежно-рятувальних підрозділів, вжити заходів щодо гасіння пожежі наявними в закладі засобами пожежегасіння.

Керівник закладу та установи або особа, яка його заміщує, що прибув на місце пожежі, зобов'язаний: перевірити, чи повідомлено пожежно-рятувальний підрозділ про виникнення пожежі; здійснювати керівництво евакуацією людей та гасінням пожежі до прибуття пожежно-рятувальних підрозділів. У разі загрози для життя людей негайно організувати їх рятування, використовуючи для цього всі наявні сили і засоби; організувати перевірку наявності всіх учасників навчально-виховного процесу, евакуйованих з будівлі, за списками і журналами

обліку навчальних занять; виділити для зустрічі пожежно-рятувальних підрозділів особу, яка добре знає розміщення під'їзних шляхів та вододжерел; перевірити включення в роботу СПЗ; вилучити з небезпечної зони всіх працівників та інших осіб, не зайнятих евакуацією людей та ліквідацією пожежі; у разі потреби викликати до місця пожежі медичну та ін. служби; припинити всі роботи, не пов'язані з заходами щодо ліквідації пожежі; організувати відключення мереж електро- і газопостачання, систем вентиляції та кондиціонування повітря і здійснення інших заходів, що сприяють запобіганню поширенню пожежі; організувати евакуацію матеріальних цінностей з небезпечної зони, визначити місця їх складування і забезпечити при потребі їх охорону; інформувати керівника пожежно-рятувального підрозділу про наявність людей у будівлі.

Під час проведення евакуації та гасіння пожежі необхідно з урахуванням обстановки, що склалася, визначити найкращі евакуаційні шляхи і виходи до безпечної зони у найкоротший строк; ліквідувати умови, які сприяють виникненню паніки. З цією метою працівникам закладів та установ не можна залишати дітей без нагляду з моменту виникнення пожежі та до її ліквідації; евакуацію людей слід проводити в тому напрямку, у якому виникла пожежа, і суміжних з ним приміщень, де існує небезпека поширення вогню і продуктів горіння. Дітей молодшого віку та хворих слід евакуювати в першу чергу; у зимовий час на виходах, куди здійснюють евакуацію, діти старших вікових груп можуть заздалегідь одягтися або взяти теплий одяг із собою, а дітей молодшого віку слід виводити або виносити, загорнувши в ковдри, теплі речі; необхідно перевірити всі приміщення, щоб унеможливити перебування у небезпечних місцях дітей; виставляти пости безпеки на входах у будівлі, щоб унеможливити повернення дітей і працівників до будівлі, де виникла пожежа; у разі виникнення слід намагатися у першу чергу забезпечити сприятливі умови для безпечної евакуації людей; для запобігання поширенню вогню необхідно захищатися від відчинення вікон і дверей, а також від розбивання скла. Загоряючі приміщення або будівлі, що постраждали від пожежі, потрібно зачинити закривши всі двері і вікна.

Запитання для самоконтролю:

1. Які основні правила пожежної безпеки для закладів освіти?
2. Які обов'язки керівника навчально-виховного закладу з організації пожежної безпеки?
3. Які основні вимоги пожежної безпеки до утримання території.
4. Які основні вимоги пожежної безпеки до будівель, приміщень та споруд?
5. Які норми забезпечення навчально-виховних закладів первинними

засобами пожежогасіння?

6. Які заходи пожежної безпеки необхідні під час проведення культурно-масових заходів?
7. Як проводиться навчання з пожежної безпеки в закладах освіти?
8. Інструктажі з пожежної безпеки.
9. Порядок дій у випадку пожежі в навчально-виховному закладі.

Тема № 8. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці в галузі освіти

План

- 8.1. Органами державного нагляду за охороною праці в Україні. Державна служба України з питань праці.
- 8.2. Державний нагляд та громадський контроль за охороною праці.
- 8.3. Основні принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.
- 8.4. Перелік питань для здійснення державного нагляду у сфері промислової безпеки та охорони праці.
- 8.5. Проведення державного нагляду за охороною праці. Види та основні параметри проведення нагляду за охороною праці.

8.1. Органами державного нагляду за охороною праці в Україні.

Державна служба України з питань праці

Органами державного нагляду за охороною праці в Україні є:

- 1) Державна служба України з питань праці; 2) Державна інспекція ядерного регулювання України; 3) Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

Згідно *Постанови КМЗ "Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці"* від 11.02.2015 № 96 (в редакції від 01.09.2017), *Державна служба України з питань праці* є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, і який реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, на випадок безробіття в частині призначення, нарахування та виплати допомоги,

компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб.

Держпраці є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Казначейства. *Держпраці у межах повноважень* передбачених законом, на основі та на виконання Конституції та законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, наказів Мінсоцполітики *видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує і контролює їх виконання*. Голова Держпраці за посадою є *Головним державним інспектором України з питань праці*. Покладені на Держпрацю завдань реалізують 24 *національних управлінь та 24 експертно-технічних центри*.

Основними завданнями Держпраці також є: 1) здійснення комплексного управління охороною праці та промислової безпекою на державному рівні; 2) здійснення державного регулювання і контролю в сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки; 3) організація та здійснення державного нагляду (контролю) у сфері функціонування систем природного газу в частині підтримання належного технічного стану мереж, вузлів і приладів обліку природного газу на об'єктах його споживання та забезпечення безпечної і надійної експлуатації об'єктів Єдиної газозабезпечувальної системи.

Державний нагляд за охороною праці – метод забезпечення дотримання законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці.

Його здійснюють:

- управління охороною праці та промислової безпеки;
- державний комітет з питань ядерної та радіаційної безпеки;
- органи державного технічного нагляду управління пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ України;
- органи нагляду санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України.

Нагляд за дотриманням і належним застосуванням законодавства про охорону праці здійснює Генеральний прокурор України і підпорядковані йому прокурори.

Органи Державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій, Рад народних депутатів і діють відповідно до положень, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Посадові особи органів Державного нагляду за охороною праці (державні інспектори) мають право:

- безперешкодно і в будь-який час відвідувати підконтрольні підприємства для перевірки дотримання законодавства про охорону праці, отримувати від власника необхідні пояснення, матеріали та інформацію з цих питань;
- надсилати керівникам підприємств, посадовим особам, керівникам структурних підрозділів Ради Міністрів Автономної Республіки Крим місцевих Рад народних депутатів, міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади обов'язкові для виконання розпорядження (приписи) про усунення порушень і недоліків у сфері охорони праці;
- зупиняти експлуатацію підприємств, окремих виробничих об'єктів, ділянок, робочих місць і обладнання до усунення порушень вимог щодо охорони праці, які створюють загрозу для життя або здоров'я працівників;
- притягати до адміністративної відповідальності керівників підприємств у порушенні законодавчих та інших нормативних актів з питань охорони праці;
- надсилати власникам, керівникам підприємств повідомлення про невідповідність окремих посадових осіб займаній посаді та просувати при необхідності матеріали органам прокуратури для притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Органи Державного нагляду за охороною праці встановлюють порядок опрацювання і затвердження власниками підприємств, інструкцій та інших актів про охорону праці, що діють на підприємствах, розробляють типові документи з цих питань. Власник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для роботи представників органів Державного нагляду за охороною праці. Посадові особи органів Д. н. за о. п. несуть відповідальність за виконання покладених на них обов'язків згідно із законодавством.

8.2. Державний нагляд та громадський контроль за охороною праці

Згідно з Конституцією України "Про охорону праці", *громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці здійснюють професійні спілки їх об'єднання в особі своїх виборних органів і представників.*

Контроль і нагляд за станом охорони праці на підприємстві спрямовані на виявлення відхилень від вимог правил, норм, стандартів, інструкцій та законодавства з охорони праці з метою вживання відповідних заходів до їх усунення. Цей контроль і нагляд здійснюють керівники підприємства і його підрозділів, робітники, а також відомчі, профспілкові та державні органи і прокуратура.

На підприємствах контролюють стан охорони праці директор, його заступники, головний інженер, інженер з охорони праці, головні спеціалісти, начальники цехів,

ділянок, змін, майстри, бригадири, робітники. Основними видами контролю за станом охорони праці на підприємстві є:

- повсякденний оперативний контроль з боку керівників робіт, підрозділів та інших посадових осіб;
- адміністративно-громадський (треступеневий) контроль;
- контроль, що здійснює служба охорони праці на підприємстві;
- паспортизація умов праці та санітарно-гігієнічних умов у цехах і на дільницях;
- нагляд з боку державних інспекцій.

Оперативний контроль з боку керівників робіт і підрозділів підприємства проводиться згідно із затвердженими посадовими обов'язками.

На підприємствах з кількістю 50 і більше працюючих за рішенням трудового колективу може створюватися комісія з питань охорони праці. Вона складається з представників власника, профспілок, уповноважених трудового колективу, спеціалістів з безпеки, гігієни праці і представників інших служб підприємства. Рішення комісії мають рекомендаційний характер.

Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці здійснюють:

- трудові колективи через обраних ними уповноважених;
- професійні спілки в особі своїх виборних органів і представників;

Уповноважені трудових колективів з питань охорони праці мають право:

- безперешкодно перевіряти на підприємстві виконання вимог щодо охорони праці і вносити обов'язкові пропозиції про усунення виявлених порушень нормативних актів з безпеки і гігієни праці;
- вимагати від керівника структурного підрозділу припинення роботи, якщо на виробництві створюється загроза життю або здоров'ю працюючих;
 - вносити пропозиції про притягнення до відповідальності працівників, які порушують нормативні акти про охорону праці.

Для виконання цих обов'язків власник за свій рахунок організує навчання і звільняє уповноваженого з питань охорони праці від роботи на передбачений колективним договором термін зі збереженням за ним середнього заробітку.

Уповноважені трудових колективів діють відповідно до Типового положення, затвердженого Державним комітетом України з нагляду за охороною праці за погодженням з профспілками.

Уповноважені трудових колективів з охорони праці беруть участь:

- у комісіях з розслідування професійних захворювань і нещасних випадків на виробництві, якщо потерпілий не є членом профспілки;
- у вирішенні питання про зниження розміру одноразової допомоги потерпілому від нещасного випадку в разі невиконання ним правил техніки безпеки, що

спричинило травмування;

- у підтвердженні факту наявності виробничої ситуації, небезпечної для життя чи здоров'я працівника або для людей, які його оточують, і навколишнього природного середовища, якщо працівник відмовився виконувати з цих причин доручену йому роботу;
- у розробленні розділу «Охорона праці» колективних договорів та угод, комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів з питань охорони праці;
- у роботі комісій з питань атестації робочих місць та їх відповідності вимогам правил з охорони праці.
- Професійні спілки здійснюють контроль за дотриманням власниками законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належного виробничого побуту для працівників, забезпеченням їх засобами колективного та індивідуального захисту.
- Професійні спілки мають право безперешкодно перевіряти стан умов і безпеки праці на виробництві, виконання відповідних програм і зобов'язань колективних договорів (угод), вносити власникам, державним органам управління подання з питань охорони праці та одержувати аргументовану відповідь.

Представники профспілок беруть участь у вирішенні таких основних питань:

- в опрацюванні національної, галузевих і регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також відповідних угод з питань поліпшення умов і безпеки праці;
- в опрацюванні державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці;
- в опрацюванні власником комплексних заходів поліпшення умов безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, проведенні перевірки їх виконання, контролі за використанням коштів фонду охорони праці підприємства;
- у формуванні розділу «Охорона праці» колективного договору (типовий перелік основних заходів з охорони праці, безпеки життєдіяльності, які можуть бути включені в колдоговір, угоду установи, закладу освіти, містить додаток 1.8);
- у розслідуванні нещасних випадків і профзахворювань, у тому числі в спеціальних розслідуваннях за участю фахівців з охорони праці вищих профорганів, у розробці заходів щодо їх попередження;
- у підготовці разом з власником подання про визначення і затвердження трудовим колективом порядку оплати та розмірів одноразової допомоги працівникам, які потерпіли на виробництві, а також про порядок зменшення цієї допомоги за наявності вини працівника у нещасному випадку;
- у розробці пропозицій для включення їх в угоду з питань охорони праці колективного договору;

- в організації соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань у порядку і на умовах, що визначаються законодавством і колективним договором (угодою, трудовим договором);
- у визначенні Кабінетом Міністрів України порядку перегляду і збільшення тарифів на соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань залежно від рівня виробничого травматизму і ступеня шкідливості умов праці;
- у роботі комісій: з питань охорони праці підприємств; з атестації посадових осіб на знання ними нормативних актів про охорону праці; з приймання в експлуатацію нових і реконструйованих об'єктів виробничого призначення на відповідність вимогам нормативних актів про охорону праці; з атестації робочих місць за умовами праці;
- у підтвердженні факту наявності виробничої ситуації, небезпечної для життя чи здоров'я працівника, людей, які його оточують, або для навколишнього середовища, та обґрунтованості відмови працівника від роботи з цих причин (на рівні первинної профорганізації, а при конфліктах - на рівні представника вищих профорганів).
- Комісія і уповноважений трудового колективу з охорони праці та профспілки повинні контролювати дотримання трудового законодавства, своєчасність і повноту інструктажу працівників, виявляти несправність верстатів, інструментів, захисних пристроїв, вентиляції, вимагати від адміністрації вжити заходів до його усунення, стежити за своєчасним прибиранням відходів, порядком в проходах і на робочому місці, перевіряти забезпеченість робітників спецодягом, захисними засобами.

Державний нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці здійснюють:

- Державний комітет України з нагляду за охороною праці;
- Державний комітет України з ядерної та радіаційної безпеки;
- органи державного нагляду управління пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ України;
- Органи та заклади санітарноепідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України.
- Вищий нагляд за дотриманням і правильним застосуванням законів про охорону праці здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами.
- Органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, громадських об'єднань, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і Рад народних депутатів та діють відповідно до положень, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Посадові особи органів державного нагляду за охороною праці (державні

інспектори) мають право:

- безперешкодно в будь-який час відвідувати підконтрольні підприємства для перевірки дотримання законодавства про охорону праці, отримувати від власника необхідні пояснення, матеріали та інформацію з даних питань;
- надсилати керівникам підприємств, а також посадовим особам місцевих Рад народних депутатів, міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади обов'язкові для виконання розпорядження (приписи) про усунення порушень і упущень з охорони праці;
- зупиняти експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, дільниць, робочих місць та обладнання до усунення порушень вимог охорони праці, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;
- притягати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці;
- надсилати власникам, керівникам підприємств подання про невідповідність окремих посадових осіб займаній посаді, передавати, якщо необхідно, матеріали органам прокуратури для притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та життєвих умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецобладнанням, засобами індивідуального та колективного захисту. У разі порушення життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та ін. структурних підрозділах або на підприємствах та виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства вживають найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення порушень життю або здоров'ю працівників. Професійні спілки також мають право проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктивної оцінки призначення, що проектується, будуються чи експлуатуються, відповідність їх НПАОП, брати участь у розслідуванні причини випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них, вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них документи про відповідь. У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснює **уповноважена найманими працівниками особа.**

8.3. Основні принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності

З 26.12.2007 року набрав чинності Закон України “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” .

Цей Закон враховує найкращу міжнародну практику, передбачає запровадження системи управління ризиками, визначення виняткового переліку підстав для позапланових перевірок, введення уніфікованого акту перевірок. Закон спрямований на захист прав суб'єктів господарювання від неправомірних дій посадових осіб органів державного нагляду (контролю). Він є надзвичайно важливим для створення європейських умов розвитку підприємництва в Україні. Цей Закон є кінцевим у низці законодавчих актів, а саме: законів України “Про основні засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”, “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” та “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”.

З прийняттям цього Закону створюється система державного регулювання у сфері господарської (в тому числі підприємницької) діяльності.

8.4. Перелік питань для здійснення планових заходів державного нагляду у сфері промислової безпеки та охорони праці

На суб'єктах господарювання всіх форм власності незалежно від галузі, до якої вони відносяться перевіряється:

1. Наявність установчих документів та державної реєстрація.
2. Впровадження та функціонування системи управління охороною праці.
3. Наявність та функціонування служби охорони праці та інших служб технічної підтримки виробництва (якщо це визначено відповідними нормативно-правовими актами з охорони праці).
4. Відповідність умов праці інструктажів, навчання та перевірки знань з охорони праці місцевим нормативно-правових актів, підготовка кадрів, проходження атестації осіб, прийнятих на роботу працівників, відповідність освіти керівників та спеціалістів професійного добору тощо.
5. Відповідність умов, встановлених найманими працівниками осіб з питань охорони праці (у випадку наявності профспілкової організації).
6. Відсоток витрат на охорону праці від суми реалізованої продукції (фонду оплати праці).
7. Наявність у колективному договорі комплексних заходів для досягнення встановлених нормативів і підвищення існуючого рівня охорони праці.
8. Правильність і повнота розслідування нещасних випадків. Ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій.
9. Своєчасність усунення причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань, здійснення заходів, визначених комісіями за підсумками розслідування цих причин.

10. Наявність документів дозвільного характеру. Відповідність фактичного стану виробництва умовам дозволу.
11. Проведення ідентифікації та декларування об'єктів підвищеної небезпеки (у разі необхідності).
12. Наявність ПЛАС (ПЛА), відповідність їх розробки та погодження встановленому порядку, наявність відповідної експертизи, проведення навчання та тренувань персоналу.
13. Забезпеченість працівників суб'єктів господарювання засобами індивідуального і колективного захисту та спецодягом.
14. Наявність систем контролю технологічних процесів.
15. Наявність необхідної проектної та технічної документації, розробленої спеціальних заходів, паспортів, технологічних карт, схем, регламентів, інструкцій тощо.
16. Додержання вимог правил безпеки, нормативно-правових актів з охорони праці, інструкцій з безпечного ведення робіт, спеціальних норм і правил, правил технічної експлуатації, графіків планово-періодичних ремонтів, інших галузевих норм і правил, технологій, тощо.
17. Дотримання передбачених технічними умовами та інструкціями безпечних параметрів процесу виробництва.
18. Відповідність технологічного обладнання та трубопроводів правилам безпеки та правильність їх експлуатації.
19. Наявність висновку експерта про відповідність обладнання, виготовленого за кордоном, вимогам нормативно-правових актів з охорони праці, чинним в Україні.
20. Наявність паспортів (ідентифікатів) на обладнання, машини, механізми, устаткування та пристрої.
21. Порядок прийняття до експлуатації після монтажу і капітального ремонту технологічного обладнання.
22. Наявність гарантій контрольно-вимірювальних приладів, засобів автоматичного вимірювання та локалізації аварій, а також інших засобів проти аварійного запуску, які забезпечують безпеку виробництва.
23. Відповідність електрообладнання класу приміщення, де воно експлуатується.
24. Наявність блискавкозахисту будівель, споруд та обладнання, а також захисту обладнання, резервуарів та трубопроводів від статичної електрики.
25. Відповідність вимогам безпеки виконання вогневих та газонебезпечних робіт.

8.5. Проведення державного нагляду за охороною праці. Види та основні параметри проведення наглядових заходів

Одною з функцій сучасної держави є проведення соціальної політики, спрямованої на підвищення безпеки праці. Здійснення цієї функції неможливе без відповідного державного управління охороною праці.

Державне управління охороною праці здійснюють:

1. Кабінет Міністрів України;
2. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці (Державний департамент промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (Держгірпромнагляд);
3. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
4. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони праці, спрямовує і координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, створення безпечних умов праці та нагляду за охороною праці.

З метою координації діяльності органів державного управління охороною праці при Кабінеті Міністрів створено Національну раду з питань безпечної життєдіяльності населення, очолювану першим'єр-міністром України.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці:

- здійснює керівництво управлінням охороною праці на державному рівні, реалізує державну політику в цій галузі та здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, відомствами, місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування;
- робить з участю міністерств, відомств, фонду соціального страхування та українських об'єднань роботодавців та профспілок галузеву державну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролює її виконання;
- здійснює нормотворчу діяльність, розробляє та затверджує НПАОП або інші акти;
- координує роботу міністерств, відомств, місцевих держадміністрацій, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів підприємницької діяльності в галузі безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
- отримує безоплатно від міністерств, відомств, місцевих держадміністрацій, органів статистики, підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності

відомості та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

- бере участь у міжнародному співробітництві та в організації виконання міжнародних договорів з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, вивчає, узагальнює і поширює світовий досвід з цих питань.

Рішення, прийняті спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці в межах його компетенції, обов'язковими для виконання.

Запитання для самоконтролю:

1. Які ви знаєте повноваження та функції органів державного управління охороною праці?
2. Як здійснюється організація охорони праці в системі Міністерства освіти і науки України?
3. Як здійснюється організація охорони праці в часі позакласної, позашкільної діяльності?
4. Як здійснюється організація служби охорони праці в початково-виховних закладах.
5. Як здійснюється управління охороною праці в підприємстві.
6. Як здійснюється державний нагляд і державний контроль за охороною праці.
7. Які повноваження та права мають органи державного нагляду за охороною праці?

Тема 9. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві

План

- 9.1. Принципи організації загальнообов'язкового державного соціального страхування.
- 9.2. Суб'єкти страхування. Страховий ризик і страховий випадок.
- 9.3. Страхові фонди. Правління Фонду. Виконавча дирекція Фонду.
- 9.4. Джерела фінансування Фонду. Страхові тарифи.
- 9.5. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві, втрати працездатності.
- 9.6. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.
- 9.7. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

9.8. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття.

9.9. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

9.1. Принципи та види загальнообов'язкового державного соціального страхування

Згідно *Закону України "Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування"* від 14.01.1998 № 102-ВР (в редакції від 20.01.2018), *загальнообов'язкове державне соціальне страхування* – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у випадках та в ін. випадках, передбачених законом, за рахунок коштів страхових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків працівником та уповноваженим ним органом (роботодавцем), а також бюджетних та ін. джерел, передбачених законом.

Право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням мають застраховані громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та члени сімей, що проживають в Україні.

Принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян України: 1) законодавче визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування; 2) обов'язковість страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та ін. підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок громадян - суб'єктів підприємницької діяльності; 3) надання права на отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю тощо; 4) обов'язковість субсидування страховими фондами витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, у обсягах, передбачених законами про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; 5) солідарність та субсидування; 6) державна гарантія реалізації застрахованими громадянами своїх прав; 7) забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, ін. видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування; 8) цільове використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування; 9) паритетність представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Види загальнообов'язкового державного соціального страхування з наданням відповідних соціальних послуг та матеріального забезпечення:

1. пенсійне страхування: пенсії за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства); пенсії у зв'язку з втратою годувальника; медичні профілактично-реабілітаційні заходи; допомога на поховання пенсіонерів; пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

2. медичне страхування: діагностика та амбулаторне лікування; стаціонарне лікування; надання готових лікарських засобів та проведення медичних призначень; профілактичні та освітні заходи; забезпечення медичної реабілітації осіб, які перенесли особливо важкі операції або мають уронені захворювання;

3. страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності: допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи випадок хворою дитиною); допомога по вагітності та пологах; допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві); оплата лікування в лікарнях та в поділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань.

4. страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: профілактичні заходи по запобіганню нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням; відновлення здоров'я непрацездатного потерпілого; допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним своїх трудових обов'язків, допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

5. страхування від випадку безробіття: допомога по безробіттю; відшкодування витрат, пов'язаних із професійною підготовкою або перепідготовкою та профорієнтацією; дотація роботодавцю для працевлаштування безробітних, у тому числі молоді на перше робоче місце; допомога на поховання безробітних; профілактичні заходи, спрямовані на запобігання настанню професійних випадків.

9.2. Суб'єкти та об'єкти страхування. Страховий ризик і страховий випадок

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є застраховані громадяни, а в окремих випадках – члени їх сімей та ін. особи, страхувальники і страховики.

Застрахована особа – фізична особа, на користь якої здійснюється загальнообов'язкове державне соціальне страхування, – яка сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачується чи сплачувався у встановленому законом порядку єдиний соціальний внесок.

Страхувальники – роботодавці (власники підприємств, установ, організацій або уповноважений ними орган незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання) і фізичні особи, які використовують найману працю та інші особи, які зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок.

Об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховий випадок (подія), із настанням якого у застрахованої особи (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріальної допомоги, забезпечення та/або соціальних послуг.

До страхових випадків належать: тимчасова непрацездатність; вагітність та пологи; інвалідність; хвороба; досягнення пенсійного віку; смерть годувальника; безробіття; соціальні послуги та матеріальні витрати пов'язані з певними обставинами; нещасний випадок на виробництві; професійне захворювання.

Страховий ризик - обставини, внаслідок яких родичи та/або члени їх сімей можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування і потребують матеріальної допомоги або соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Призначення матеріальної допомоги та надання соціальних послуг здійснюються на підставі відомостей, що містяться в системі персоніфікованого обліку відомостей за застрахованих осіб **Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування** (складається з **реєстру страхувальників** та **реєстру застрахованих осіб** Державної фіскальної служби (ДФС) України) та **реєстру застрахованих осіб** Пенсійного фонду України).

Виплати грошової допомоги та соціальних послуг, на які має право застрахована особа за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, **може бути припинено**: 1) якщо виплати призначено на підставі документів, що містять невірні дані; 2) якщо страховий випадок стався внаслідок дії особи, за яку на неї кримінальна відповідальність; 3) якщо страховий випадок стався внаслідок свідомої дії особи; 4) внаслідок невиконання застрахованою особою зобов'язків щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають: 1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту): а) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від їх форм власності та господарювання; б) у фізичних осіб; 2) особи, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих

спілок), громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності. Громадяни України, які працюють за межами території України та не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні за умови сплати страхових внесків.

Особи, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, одержують *свідоцтво про загально-обов'язкове державне соціальне страхування*, яке є єдиним для всіх видів страхування та є умовою суворої звітності. Посвідчення застрахованої особи має номер, що відповідає номеру облікової картки застрахованої особи в *Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування*, який вмінюється протягом усього життя застрахованої особи.

9.3. Страхові Фонди. Правління Фонду. Виконавча дирекція Фонду.

Страховиками є цільові страхові фонди: пенсійного страхування (*Пенсійний фонд України*); страхування збитку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, медичного страхування (*Державний фонд соціального страхування України*); страхування на випадок безробіття (*Державна служба зайнятості – виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття*). Страхові фонди беруть на себе зобов'язання щодо надання страховикам матеріального забезпечення і соціальних послуг при настанні страхових випадків.

Страхові фонди є організаціями, які здійснюють керівництво та управління за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, провадять акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та виконують інші функції згідно з затвердженими статутами. Взяття на облік страховальників, забезпечення збору та обліку страхових коштів, контроль за повнотою та своєчасністю їх сплати, ведення Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі персоніфікованого обліку відомостей про застрахованих осіб, здійснюють державна фіскальна служба України та Пенсійний фонд України. Усі застраховані громадяни є членами відповідних страхових фондів залежно від виду соціального страхування.

Страхові фонди є некомерційними самоврядними організаціями, що діють на підставі статуту, який затверджується їх правлінням; це юридичні особи, що мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, символіку, яка затверджується їх правлінням. Кошти цільових страхових фондів не включаються до складу Державного бюджету України та

використовуються тільки за цільовим призначенням. Бюджет Фондів затверджує КМУ.

Управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють правління та виконавчі дирекції страхових фондів, які забезпечують визначені законами конкретні види соціального страхування.

Правління страхового фонду: затверджує документи, що регламентують внутрішню діяльність фонду, в тому числі виконавчої дирекції; затверджує у встановленому порядку пропозиції щодо визначення розмірів загальнообов'язкових внесків для забезпечення відповідного виду соціального страхування (за винятком страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання); схвалює проекти річних бюджетів фонду та погоджує в установленому порядку центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, для внесення на затвердження КМУ, а також виконання, порядок використання коштів з окремих розділів бюджету фонду; створює резерви коштів для забезпечення виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; призначає та звільняє керівника виконавчої дирекції фонду, погоджує кандидатури його членів, призначає та контролює діяльність виконавчої дирекції страхового фонду та її робочих органів.

Виконавча дирекція страхового фонду є виконавчим органом правління фонду, який забезпечує виконання рішень правління. Вона є підзвітною правлінню фонду та здійснює діяльність імені страхового фонду в межах та порядку, що визначаються цим статутом та положенням про виконавчу дирекцію, яке затверджується правлінням страхового фонду. Керівник виконавчої дирекції є членом складу правління страхового фонду з правом дорадчого голосу. Обов'язоків керівника виконавчої дирекції є її управління, відділення, виконання.

Нагляд за виконанням цільових фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснює Наглядова рада (контроль за виконанням статутних завдань з цільовим використанням коштів). З цією метою до складу Наглядової ради входять у рівній кількості представники від застрахованих громадян, роботодавців та держави.

9.4. Джерела фінансування Фонду. Страхові тарифи

Згідно *Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування"* від 08.07.2010 №2464-VI (в редакції від 19.04.2018), *єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування* – це консолідований страховий внесок на пенсійне страхування, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, медичне страхування, страхування від

нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, страхування на випадок безробіття, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, працівників та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (погодитися) за діючими видами загально-обов'язкового державного соціального страхування.

Платниками єдиного внеску є:

1) **роботодавці:** а) підприємства, установи та організації, ін. юридичні особи, утворені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інш. умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовим договором (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою – підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців), у тому числі фізичні особи – підприємці, в тому числі відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ і організацій, ін. юридичних осіб, які мають окремі платіжні рахунки і окремо ведуть розрахунки із застрахованими особами;

б) фізичні особи – підприємці, які використовують працю ін. осіб на умовах трудового договору (контракту) або на ін. умовах, передбачених законодавством про працю, чи за цивільно-правовим договором (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою – підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців);

в) фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та фізичні особи, які використовують працю ін. осіб на умовах трудового договору (контракту);

г) підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, військові частини та органи, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами, допомогу, надбавку або компенсацію відповідно до законодавства для таких осіб: військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової військової служби), поліцейських, осіб рядового і начальницького складу, у тому числі тих, які проходять військову службу під час особливого періоду; патронатних вихователів, батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, прийомних батьків, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства; осіб, які отримують допомогу по

тимчасовій непрацездатності, перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами і отримують допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами; осіб, які проходять строкову військову службу у ЗСУ, ін. утворених відповідно до закону військових формуваннях, СБУ та службу в органах і підрозділах цивільного захисту; осіб, які доглядають за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відповідно до закону отримують допомогу по догляді за дитиною до досягнення нею трирічного віку та/або при народженні дитини, усиновленні дитини одного з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників, які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, такою як непрацюючих працездатних осіб, які здійснюють догляд за особою з інвалідністю I групи або за особою похилого віку, яка за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досягла віку пенсії, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу, надбавку або компенсацію відповідно до законодавства;

4) фізичні особи – підприємці, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування;

5) особи, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або видавничу, а також медичну, юридичну практику, в тому числі в сфері авторської діяльності, або особи, які провадять релігійну (мисливську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності;

6) особи, які беруть участь у системі загально-обов'язкового державного соціального страхування.

Платник єдиного внеску зобов'язаний: 1) своєчасно та в повному обсязі нараховувати, обчислювати та сплачувати єдиний внесок; 2) вести облік виплат (доходу) застрахованих осіб та нарахування єдиного внеску за кожним календарним місяцем протягом календарного року, зберігати такі відомості в порядку, передбаченому законодавством; 3) допускати посадових осіб ДФС України до проведення перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску, а також проведення перевірки щодо достовірності відомостей про осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, та для призначення пенсій – посадових осіб органів Пенсійного фонду за наявності відповідного рішення та/або наказу про перевірку та посвідчення осіб, надавати їм відповідні законодавством документи та пояснення з питань, що виникають у процесі перевірки; 4) подавати звітність та сплачувати до ДФС України за основним місцем обліку платника єдиного внеску; 5) надавати безоплатно застрахованій особі та на вимогу членів сім'ї померлої застрахованої особи відомості про заробітну плату (дохід), суму сплаченого єдиного внеску та інші відомості про застраховану особу, що подаються до ДФС України; 6) пред'являти на вимогу застрахованої особи, на користь якої він сплачує єдиний

внесок, повідомлення про взяття на облік як платника єдиного внеску та надавати інформацію про сплату єдиного внеску, в тому числі у письмовій формі; 7) перевіряти під час прийняття на роботу наявність у фізичної особи посвідчення застрахованої особи; 8) повідомляти у складі звітності про прийняття на роботу фізичної особи, відомості про яку відсутні в Державному реєстрі або яка не пред'явила на вимогу платника єдиного внеску посвідчення застрахованої особи, та подавати необхідні відомості і документи для взяття на облік зазначеної особи; 9) отримувати в територіальному органі Пенсійного фонду посвідчення застрахованої особи в порядку, встановленому Пенсійним фондом, та видавати їх застрахованим особам; 10) повідомляти у складі звітності про зміну відомостей, що вносяться до Державного реєстру, про застраховану особу, на користь якої він сплачує єдиний внесок, у десятиденний строк після надходження таких відомостей; 11) стати на облік в ДФС України як платник єдиного внеску.

Єдиний внесок нараховується: на суму нарахованої кожній застрахованій особі заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, ін. заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до Закону України "Про оплату праці", та суму винагороди фізичній особі за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами на суму грошового забезпечення кожної застрахованої особи, що здійснюється протягом перших п'яти днів тимчасової непрацездатності, що здійснюється за кошт роботодавця, та допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами; допомоги, надбавки роботодавця відповідно до законодавства. Для осіб, які працюють у сільськогосподарському виробництві, зайняті на сезонних роботах, виконують роботи (надання послуг) за цивільно-правовими договорами, творчих працівників (режисерів, художників, артистів, музикантів, композиторів, критиків, сценаристів, письменників, кінематографістів), та ін. осіб, які отримують заробітну плату (дохід) за виконану роботу (надані послуги), строк виконання роботи становить календарний місяць, єдиний внесок нараховується на суму, що визначається шляхом ділення заробітної плати (доходу), виплаченої за результатами роботи, на кількість місяців, за які вона нарахована.

Зазначений порядок нарахування внеску поширюється також на осіб, яким при звільненні з роботи нараховано заробітну плату (дохід) за відпрацьований час або згідно з рішенням суду – середню заробітну плату за вимушений прогул. Єдиний внесок нараховується на суми, не зменшені на суму відрахувань податків, ін. обов'язкових платежів, що відповідно до закону сплачуються із зазначених сум, та на суми утримань, що здійснюються відповідно до закону або за договорами позики, придбання товарів та виплат на ін. цілі за дорученням отримувача.

Єдиний внесок нараховується на суми, незалежно від джерел їх фінансування, форми, порядку, місця виплати та використання, а також від того, чи виплачені такі суми фактично після їх нарахування до сплати.

Мінімальний страховий внесок – сума єдиного внеску, що визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір внеску, встановлений законом на місяць, за який нараховується заробітна плата (дохід), та підлягає сплаті щомісяця.

Максимальна величина бази нарахування єдиного внеску – максимальна сума доходу застрахованої особи на місяць, що дорівнює п'ятнадцяти розмірам мінімальної заробітної плати, встановленої законом, на яку нараховується єдиний внесок.

Єдиний соціальний внесок встановлюється у розмірі 8,41 % до бази нарахування єдиного внеску. У разі якщо база нарахування єдиного внеску не перевищує розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід, сума єдиного внеску розраховується як добуток розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід (прибуток), та ставки єдиного внеску. При нарахуванні заробітної плати (доходів) фізичним особам, які працюють за основним місцем роботи ставка єдиного внеску застосовується до визначеної бази нарахування незалежно від її розміру.

Основне місце роботи – місце роботи, де працівник працює на підставі укладеного трудового договору, зареєстрованого (оформлена) його трудова книжка, до якої вноситься відповідний запис про роботу.

Єдиний внесок платять підприємств, установ і організацій, в яких працюють особи з інвалідністю, що нараховується у розмірі **8,41 %** до бази нарахування єдиного внеску **для осіб з інвалідністю**. Єдиний внесок сплачується шляхом перерахування коштів безготівковими коштами з його банківського рахунку, якщо він має банківський рахунок, сплачується шляхом готівкових платежів через банки чи відділення зв'язку. Платники єдиного внеску зобов'язані сплачувати єдиний внесок, нарахований за календарний місяць, не пізніше 20 числа наступного місяця. У разі несвоєчасної або неповного обсязі сплати єдиного внеску до платника застосовуються фінансові санкції, а посадові особи, винні в порушенні законодавства про збір та ведення обліку єдиного внеску, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законом.

Єдиний внесок підлягає сплаті незалежно від фінансового стану платника. За наявності у платника єдиного внеску одночасно із зобов'язаннями із сплати єдиного внеску зобов'язань із сплати податків, інших обов'язкових платежів, передбачених законом, або зобов'язань перед іншими кредиторами зобов'язання із **сплати єдиного внеску виконуються в першу чергу** і мають

пріоритет перед усіма іншими зобов'язаннями, крім зобов'язань з виплати заробітної плати (доходу).

Страховий стаж – це період (строк), протягом якого особа підлягала загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню та за який щомісяця сплачено (нею, роботодавцем) страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок. Він обчислюється в місяцях за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку відомостей про застраховану особу Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Якщо сума сплачених за відповідний місяць страхових внесків менша, ніж мінімальний страховий внесок, цей період зараховується до страхового стажу за формулою:

$$ТП = Cв : B,$$

де **ТП** – тривалість періоду, що зараховується до страхового стажу (в місяцях);

Cв – сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, сплаченого за відповідний місяць;

B – мінімальний розмір страхового внеску за відповідний місяць.

Період відпустки для догляду за особою, яка досягла пенсійного віку, отримання виплат за окремим видом соціального страхування, крім пенсій усіх видів (за винятком пенсій до інвалідності), включається до страхового стажу як період, за який сплачені страхові внески виходячи з розміру мінімального страхового внеску.

Для того, щоб громадянин України, який не є найманим працівником, або якому потрібно документально підтвердити страховий стаж, взяв **добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування**, йому необхідно заповнити **заяву про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування**, на строк не меншій, ніж строк дії договору (або договорів про одноразову сплату). Для цього особа подає її до ПФУ України за місцем проживання відповідну **заяву про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування**, які певні вимоги в якій перевіряються ДФС та в строк не пізніше ніж 30 календарних днів з дня отримання заяви укладається договір. Договором про добровільну участь може бути передбачена одноразова сплата особою **єдиного внеску за попередні періоди, в яких особа не підлягала загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню**. При цьому **сума сплаченого єдиного внеску за кожен місяць такого періоду не може бути меншою за мінімальний страховий внесок на дату укладення договору, помножений на коефіцієнт 2, та більшою за суму єдиного внеску, обчисленого виходячи з максимальної величини бази нарахування єдиного внеску**. Одноразова сплата особою єдиного внеску за попередні періоди може бути здійснена за окремим договором.

9.5. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві, втрати працездатності

Згідно з Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 23.09.1999 р. №1105-XIV (в редакції від 25.07.2010 р.) **загальнообов'язкове державне соціальне страхування** – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення страхових виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів **Фонду соціального страхування України**. Фонд та його робочі органи відповідно до покладених на них завдань: проводять розслідування страхових випадків та обґрунтованості виплати матеріального забезпечення, страхових виплат; здійснюють заходи з профілактики страхових випадків; забезпечують функціонування інформаційно-аналітичних систем; здійснюють контроль за використанням коштів Фонду, веденням і достовірністю обліку та звітності щодо їх надходження та використання та ін.

Страхові випадки за соціальним страхуванням від нещасних випадків – нещасний випадок на виробництві або об'єкті підприємства (у тому числі встановлене чи виявлене в період, коли застрахований не перебував у трудових відносинах з підприємством, якщо він захворів), що спричинили застрахованому професійно сумомовну фізичну чи психічну травму; нещасний випадок або професійне захворювання, яке сталося внаслідок порушення застрахованим нормативних актів про охорону праці.

Страхові випадки за соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності – подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи, її спадкоємця або іншої особи на отримання матеріального забезпечення за соціальними послугами.

Фонд соціального страхування України має право: 1) користуватися в установленому порядку відомостями Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, даними електронного реєстру листків непрацездатності, необхідними для забезпечення виконання покладених на нього функцій; 2) одержувати безоплатно від державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності відомості щодо використання страхових коштів; 3) перевіряти достовірність відомостей, поданих роботодавцем для отримання коштів Фонду, дотримання порядку використання роботодавцем виділених йому коштів Фонду та зупиняти виплати з Фонду в разі відмови або перешкоджання з боку роботодавця у проведенні перевірки, виявлення фактів подання ним Фонду недостовірних відомостей або порушення порядку використання роботодавцем коштів Фонду; 4) отримувати необхідні пояснення (у тому числі в письмовій формі) з питань, що виникають

під час перевірки; 5) накладати і стягувати фінансові санкції та адміністративні штрафи; 6) вимагати від керівників та інших посадових осіб підприємств, установ і організацій, а також від фізичних осіб усунення виявлених фактів порушення законодавства про соціальне страхування; 7) порушувати відповідно до законодавства питання про притягнення посадових осіб до відповідальності за порушення законодавства у сфері соціального страхування, вимагати надання інформації про вжиті заходи.

Фонд зобов'язаний забезпечувати фінансування та виплачувати відповідне матеріальне забезпечення, страхові виплати і надавати соціальні послуги; укладати угоди з лікувально-профілактичними закладами та окремими лікарями на обслуговування потерпілих на виробництві, а також укласти угоди з курортними закладами для обслуговування застрахованих осіб, що направляються безпосередньо із стаціонару лікувального закладу до реабілітаційних відділень та ін. **Фонд несе відповідальність** за заподіяну з його вини застрахованим особам внаслідок не своєчасної або неповної виплати матеріального забезпечення, страхових виплат, надання або несвоєчасне надання соціальних послуг.

Застраховані особи мають право: 1) безоплатно отримання інформації про порядок витрачання страхових коштів та роз'яснення з питань соціального страхування; 2) отримання в разі виникнення страхового випадку матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг; 3) участь у розслідуванні страхового випадку в разі за участі представника профспілкового органу або своєї звіреної особи; 4) послуги медичної реабілітації; 5) послуги професійної реабілітації, включаючи збереження робочого місця, навчання, перекваліфікацію, якщо загальна тривалість професійної реабілітації перевищує 2 років; 6) відшкодування витрат під час проходження медичної чи професійної реабілітації на проїзд до місця лікування чи навчання, на житло та харчування, транспортування багажу, на проїзд особистої машини супроводжує; 7) послуги соціальної реабілітації, включаючи придбання автомобіля, протезів, допомогу у веденні домашнього господарства, що надаються відповідно до законодавства; 8) оскарження дії страховика, страхувальника-роботодавця щодо надання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг; 9) судовий захист своїх

Застраховані особи зобов'язані: 1) надавати страхувальнику, страховику достовірні документи, на підставі яких призначається матеріальне забезпечення та надаються соціальні послуги; 2) своєчасно повідомляти страхувальника та страховика про обставини, що впливають на умови або зміни розміру матеріального забезпечення та соціальних послуг; 3) знати та виконувати вимоги законодавчих та ін. нормативно-правових актів про охорону праці, що

стосуються застрахованого, а також додержуватися зобов'язань щодо охорони праці, передбачених колективним договором (угодою, трудовим договором, контрактом) та правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства, установи, організації; 4) у разі настання нещасного випадку або професійного захворювання лікуватися в лікувально-профілактичних закладах або в медичних закладах працівників, з якими Фонд уклав угоди на медичне обслуговування; 5) дотримуватися правил поведінки та режиму лікування, визначених лікарем, який його лікує, не ухилятися від професійної реабілітації та виконання вказівок, спрямованих на якнайшвидше повернення його до трудової діяльності; 6) дотримуватися режиму, визначеного лікарем на період тимчасової непрацездатності. Застрахована особа несе відповідальність за незаконне одержання з її вини (підроблення, виправлення в документах, вказання недостовірних відомостей) матеріального забезпечення та соціальних послуг за соціальним страхуванням.

9.6. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю

Право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю мають застраховані особи – громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні. Це право виникає з настанням страхового випадку в період роботи, включаючи час випробування та день звільнення), зайняття підприємницькою та ін. діяльністю. Застраховані особи, які протягом 12 місяців перед настанням страхового випадку за даними Державного реєстру з тимчасового державного соціального страхування мають страховий стаж менше 6 місяців, мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.

1) **допомога по тимчасовій непрацездатності** – виходячи з нарахованої заробітної плати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, але не більше за розмір допомоги, обчислений із мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку;

2) **допомога по вагітності та пологах** – виходячи з нарахованої заробітної плати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, але не більше за розмір допомоги, обчислений із двократного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку.

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків: 1) тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві

(оплата перших 5-ти днів здійснюється за рахунок коштів роботодавця, Фондом – починаючи з 6-го дня за весь період до відновлення працездатності або до встановлення *медико-соціальною експертною комісією (МСЕК)* інвалідності (встановлення ін. групи, підтвердження раніше встановленої групи інвалідності)); 2) необхідності догляду за хворою дитиною віком до 14 років (виплачується з першого дня за період, протягом якого дитина за висновком лікаря потребує догляду, але не більш як за 14 календарних днів; або за час перебування в стаціонарі разом з хворою дитиною); 3) необхідності догляду за хворим членом сім'ї (надається з першого дня, але не більш як за 5 календарних днів, а у виняткових випадках, з урахуванням тяжкості хвороби члена сім'ї та побутових обставин, – не більш як за 7 календарних днів); 4) догляду за дитиною віком до 3 років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, якщо в матері або ін. особи, яка доглядає за цією дитиною (надається з першого дня за весь період захворювання); 5) карантину, накладеного станом на санітарно-епідеміологічної контролю (надається з першого дня за весь час відсутності на роботі з цієї причини); 6) тимчасового переривання застрахованої особи відповідно до медичного висновку кваліфікованого спеціаліста, який надає тимчасову роботу (надається з першого дня за час такої роботи, але не більш як за 2 місяці і в розмірі, який разом із заробітком з тимчасово виконувану роботу не може перевищувати суми повного зарплатку за часу переривання); 7) протезування з розміщенням у стаціонар протезувального підприємства (надається з першого дня за весь період перебування в цьому підприємстві з урахуванням часу на проїзд до нього і назад); 8) перебування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм (допомога надається застрахованій особі, якщо тривалість щорічної (основної та додаткової) відпустки не вистачає для лікування та проїзду до санаторно-курортного закладу лікувального підприємства застрахованій особі, яка направляється на лікування в реабілітаційні відділення санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм безпосередньо із стаціонару лікувального закладу, допомога по тимчасовій непрацездатності надається за весь час перебування у санаторно-курортному закладі (з урахуванням часу на проїзд до санаторно-курортного закладу і зворотному напрямку).

Допомога по тимчасовій непрацездатності по догляду за хворою дитиною віком до 14 років, по догляду за хворим членом сім'ї та в разі захворювання матері або ін. особи, яка фактично здійснює догляд за дитиною віком до 3 років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, не надається, якщо застрахована особа перебувала у цей час у щорічній (основній чи додатковій) відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням або творчій відпустці. Допомога по тимчасовій непрацездатності не надається:

1) у разі одержання застрахованою особою травм або її захворювання при

вчиненні неюзлочину; 2) у разі навмисного заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків або симуляції хвороби; 3) за час перебування під арештом і за час проведення судово-медичної експертизи; 4) за час примусового лікування, призначеного за постановою суду; 5) у разі тимчасової непрацездатності у зв'язку із захворюванням або травмою, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або пов'язаних з таким сп'янінням; 6) за період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням. Застраховані особи, які в період отримання допомоги по тимчасовій непрацездатності порушують режим, встановлений для них лікарем, або нез'являються без поважних причин у призначений строки на медичний огляд, у тому числі на лікарсько-консультативну комісію (ЛКС) чи МСЕК, втрачають право на цю допомогу з дня допущення порушення строку, що встановлюється рішенням органу, який призначає допомогу по тимчасовій непрацездатності.

Допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах: 1) 50 % середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж до 3 р.; 2) 60 % середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж 3-5 р.; 3) 70 % середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж 5-8 р.; 4) 100 % середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж понад 8 р. Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за дитиною до трьох років або хворим членом сім'ї) в розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, який сплачувалися страхові внески до Фонду.

Допомога по вагітності та пологах застрахованій особі виплачується за весь період відпочинку у зв'язку з вагітністю та пологами, тривалість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнених пологів або народження двох або більше дітей – 70) календарних днів після пологів. Розмір заробітної допомоги обчислюється сумарно та надається застрахованій особі вповноцінно незалежно від кількості днів відпустки, фактично використаних до пологів. У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період її тимчасової непрацездатності листок непрацездатності по тимчасовій непрацездатності закривається і з дня настання цієї відпустки надається ін. листок непрацездатності. Кожен із зазначених листків оплачується за відповідними нормами Закону. У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період простою підприємства, установи, організації не з вини застрахованої особи, щорічної (основної чи додаткової) відпустки, відпустки без збереження заробітної плати,

додаткової відпустки у зв'язку з навчанням, творчої відпустки допомога по вагітності та пологах надається з дня виникнення права на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами. За період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, що збігається з відпусткою для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога по вагітності та пологах виплачується незалежно від допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у розмірі 100 % середньої заробітної плати (доходу) і не залежить від страхового стажу. Сума допомоги по вагітності та пологах у розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної щомісячної бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески до Фонду, і не може бути меншою за розмір допомоги, обчислений і мінімальною заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку.

Допомога на поховання надається у разі смерті застрахованої особи, а також членів сім'ї, які перебували на її утриманні: 1) дружина (чоловіка); 2) дітей, братів, сестер та онуків, які не досягли або старших цього віку, якщо вони стали інвалідами до 18 р. (братів, сестер та онуків – за умови, що вони не мають працездатних батьків), які навчаються в середніх професійно-технічних та вищих навчальних закладах за формою навчання – до 23 р.; 3) батька, матері; 4) діда та баби прямою лінією спорідненості. Не вважаються такими, що перебували на утриманні застрахованої особи, члени сім'ї, які мали самостійні джерела існування (одержували заробітну плату, пенсію). Допомога на поховання надається в розмірі, що встановлюється правлінням Фонду, але не менше розміру прожиткового мінімуму, встановленого на час смерті.

Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності застрахованим особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), надаються за основним місцем роботи (крім допомоги по тимчасовій непрацездатності, включаючи догляд за хворою дитиною), допомоги по вагітності та пологах, які надаються за основним місцем роботи та за сумісництвом). Рішення про призначення матеріального забезпечення та надання соціальних послуг приймається **комісією (уповноваженим) із соціального страхування, що створюється (обирається) на підприємстві, в установі, організації, до складу якої входять представники адміністрації підприємства, установи, організації та застрахованих осіб (виборних органів первинної профспілкової організації (профспілкового представника) або ін. органів, які представляють інтереси застрахованих осіб). Комісія (уповноважений) із соціального страхування здійснює контроль за правильним нарахуванням і своєчасною виплатою матеріального забезпечення, приймає рішення про відмову**

в його призначенні, про припинення виплати матеріального забезпечення (повністю або частково), розглядає підставу і правильність видачі листків непрацездатності та ін. документів, які є підставою для надання матеріального забезпечення та соціальних послуг.

Підставою для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах **є виданий у встановленому порядку листок непрацездатності**, а в разі роботи за сумісництвом – копія листка непрацездатності, засвідчена підписом керівника і печаткою за основним місцем роботи. Порядок і умови видачі, продовження та обліку листків непрацездатності, здійснення контролю за правильністю їх видачі встановлюються МОЗ України, за погодженням з Фондом.

Допомога на поховання застрахованої особи **призначається членів сім'ї померлого або особі, яка здійснила поховання, на підставі свідоцтва про смерть**, виданого центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів громадянського стану, виконавчим органом сільської, селищної чи міської (крім міст обласного значення) ради. Допомога на поховання члена сім'ї застрахованої особи призначається застрахованій особі на підставі свідоцтва про смерть та довідки з місця проживання про перебування померлого члена сім'ї на утриманні застрахованої особи.

Документи для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах розглядаються не пізніше 10 днів з дня їх надходження. Повідомлення про відмову в призначенні допомоги із зазначенням причин відмови та про умови скасування видається або надсилається заявникові не пізніше 5 днів після дня видовідного рішення. Допомога по тимчасовій непрацездатності по вагітності та пологах виплачується: 1) застрахованим особам, які працюють на умовах трудового договору (контракту), – у найближчому після дня призначення допомоги строк, установлений для виплати заробітної плати; 2) для осіб, які не працюють – протягом 10 днів після призначення допомоги.

Допомога на поховання **призначається не пізніше** дня, що настає за днем звернення, і виплачується не пізніше наступного робочого дня після отримання документів, що підтверджують виконання страхових коштів від Фонду.

Матеріальне забезпечення виплачується у разі, якщо звернення за його призначенням надійшло не пізніше 12 календарних місяців з дня відновлення непрацездатності, встановлення інвалідності, закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, смерті застрахованої особи або члена сім'ї, який перебував на утриманні.

9.7. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності

Страхуванню від нещасного випадку підлягають: 1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту); 2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будівельних робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах.

Добровільно від нещасного випадку можуть застрахуватися: 1) особи, які забезпечують себе роботою самостійно, – займаючі адвокатську, нотаріальну, творчою та ін. діяльністю, пов'язану з отриманням доходу безпосередньо від цієї діяльності, члени фермерського господарства, особистого селянського господарства, якщо вони не є найманими працівниками; 2) громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності.

Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася з інвалідністю, прирівнюється до нещасного випадку, який трапився із застрахованим. Така дитина відпущена з роботи за висновку вважається застрахованою і до 18 р. або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення нею 23 р., їй надається допомога – Фонд провадить щомісячні страхові виплати як інвалідній дитині після досягнення ними 18 р. – у розмірі середньомісячного заробітку, що склався на території області (міста) проживання цих осіб або менше середньомісячного заробітку в країні на день виплати.

Страхові виплати – грошові суми, які Фонд виплачує застрахованим чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку, а також внаслідок випадку на виробництві або професійного захворювання, розслідується в порядку, затвердженому КМУ. **Підставою для отримання** витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є **акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння)** завстановленими формами.

Страхові виплати складаються із: 1) страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (щомісячна страхова виплата); 2) страхової виплати в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого); 3) страхової виплати дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час

вагітності; 4) страхових витрат на медичну та соціальну допомогу.

Ступінь втрати працездатності потерпілим внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання установлюється МСЕК за участю Фонду і визначається у % професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я. МСЕК установлює обмеження рівня життєдіяльності потерпілого, визначає професію, з якою пов'язане ушкодження здоров'я, причину, час настання та групу інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також необхідні види медичної та соціальної допомоги. Фонд потерпілого, складання та корегування індивідуальної програми реабілітації, якій визначаються види реабілітаційних заходів та строки їх виконання, проводиться МСЕК за умови подання акта про нещасний випадок на виробництві, акта розслідування професійного захворювання з встановленими формами, висновку спеціалізованого медичного закладу (науково-дослідного інституту профпатології чи його відділення) про професійний характер захворювання, направлення лікувально-реабілітаційного закладу або роботодавця чи профспілкового органу підприємства, на якому потерпілий одержав травму чи професійне захворювання, або профспілкового органу виконавчої дирекції Фонду, суду чи прокуратури.

За потерпілим, тимчасово непрацездатним, проводиться **нижчеоплачувану роботу, зберігається** його середньомісячний зарплаток на строк, визначений ЛКК, або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності. Стійкою втратою професійної працездатності вважається будь-яка втрата професійної працездатності, визначена МСЕК. Неможливість переведення потерпілого на ін. роботу, її тривалість та характер встановлюються ЛКК або МСЕК. За згодою потерпілого роботодавець зобов'язаний надати йому рекомендовану ЛКК або МСЕК роботу в разі наявності відповідних вакансій. Якщо у встановлений строк роботодавець не забезпечує потерпілого відповідною роботою, Фонд сплачує потерпілому страхові виплати в розмірі його середньомісячного зарплатку.

Потерпілим, який проходить професійне навчання або перекваліфікацію за індивідуальною програмою реабілітації (якщо з часу встановлення ступеня втрати професійної працездатності минуло не більше одного року), Фонд провадить щомісячні страхові виплати в розмірі середньомісячного зарплатку протягом строку, визначеного програмою реабілітації. Фонд оплачує вартість придбаних потерпілим інструментів, протезів та інструментів, відшкодовує потерпілому ін. необхідні витрати, пов'язані з його професійною підготовкою.

У разі смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку

після його смерті. Такими непрацездатними особами є: 1) діти, які не досягли 16 років; діти з 16 до 18 років, які не працюють, або старші за цей вік, але через вади фізичного або розумового розвитку самі не спроможні заробляти; діти, які є учнями, студентами денної форми навчання, - до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними 23 років; 2) особи, які досягли пенсійного віку якщо вони не працюють; 3) інваліди - члени сім'ї потерпілого на підставі інвалідності; 4) неповнолітні діти, на утримання яких померлий виплачував або був зобов'язаний виплачувати аліменти; 5) непрацездатні особи, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право. Право на одержання страхових виплат у разі смерті потерпілого мають також дружина (чоловік) або один з батьків померлого чи інший член сім'ї, якщо він працює і доглядає дітей, братів, сестер або онуків потерпілого, які не досягли восьмирічного віку.

Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного зарплатку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Щомісячна страхова виплата не повинна перевищувати середньомісячного зарплатку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Максимальний розмір щомісячної страхової виплати не повинен перевищувати 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб. Мінімальний розмір щомісячної страхової виплати потерпілому у перерахунок на 90 відсотків втрати професійної працездатності не може бути менше прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб.

*У разі стійкої втрати професійної працездатності, встановленої МСЕК, Фонд проводить щомісячну страхову виплату потерпілому, розмір якої визначається відповідно до ступеня втрати професійної працездатності, виходячи з 70 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на день настання права потерпілого на страхову виплату. У разі якщо в результаті інших обстежень МСЕК потерпілому встановлено інший, вищий ступінь втрати стійкої професійної працездатності з урахуванням інших професійної хвороби або іншого каліцтва, пов'язаного з виконанням трудових обов'язків, йому провадиться одноразова виплата, розмір якої визначається відповідно до відсотка, на який збільшено ступінь втрати працездатності, щодо попереднього обстеження МСЕК, виходячи з розрахунку 17 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права потерпілого на страхову виплату. Якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що *ушкодження здоров'я настало* не лише з вини роботодавця, а й *внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги зменшується* на підставі висновку цієї комісії, але не більш як на*

50 %.

Фонд фінансує витрати на медичну та соціальну допомогу, у тому числі на додаткове харчування, придбання ліків, спеціальний медичний, постійний сторонній догляд, побутове обслуговування, протезування, медичну реабілітацію, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних засобів пересування тощо, якщо потребу в них визначено висновками МСЕК індивідуальною програмою реабілітації інваліда (у разі її складення). Фонд організовує цілеспрямоване та ефективне лікування потерпілого в спеціалізованих лікувально-профілактичних закладах або на договірних умовах в інших лікувально-профілактичних закладах з метою найшвидшого відновлення здоров'я застрахованого. Якщо внаслідок нещасного випадку професійного захворювання потерпілий тимчасово втратив працездатність, Фонд фінансує всі витрати на його лікування. **Сума витрат на необхідну догляд за потерпілим** залежить від характеру цього догляду, встановленого МСЕК, і **не може бути меншою (на місяць) за:** 1) розмір мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, – на спеціальній сторонній догляд (масаж, уколи тощо); 2) половину розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, – на постійний сторонній догляд з метою побутового обслуговування (прибирання, прання білизни тощо). Якщо МСЕК встановлено, що потерпілий потребує кількох видів допомоги, лікування проводиться за кожним її видом окремо.

У разі смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві виплачується одноразова допомога його сім'ї у сумі, що дорівнює 100 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права на страхову виплату, та одноразова допомога кожній особі, яка перебувала в його утриманні на також на його дитину, яка народилася протягом не більше двох років після смерті потерпілого, у сумі, що дорівнює 20 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права на страхову виплату. У разі смерті потерпілого від нещасного випадку або професійного захворювання **витрати на його поховання несе Фонд.**

Виконання статутних функцій та обов'язків Фонду щодо запобігання нещасним випадкам та профзахворюванням покладається на **страхових експертів з охорони праці**, які провадять свою діяльність відповідно до Положення про службу страхових експертів з охорони праці, профілактики нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Страховими експертами з охорони праці можуть бути особи з вищою спеціальною освітою за фахом спеціаліста з охорони праці або особи з вищою технічною або медичною освітою, які мають стаж практичної роботи на підприємстві не менше 3 років та

відповідне посвідчення, яке видається Держпрацею.

Страхові експерти мають право: 1) безперешкодно та в будь-який час відвідувати підприємства для перевірки стану умов і безпеки праці та проведення профілактичної роботи з цих питань; 2) у складі відповідних комісій брати участь у розслідуванні нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також у перевірці знань з охорони праці працівників підприємств; 3) одержувати від роботодавців пояснення та інформацію, у тому числі у письмовій формі, про стан охорони праці та види здійснюваної діяльності; 4) брати участь у роботі комісій з питань охорони праці підприємств та у комісіях перевірки знань з питань охорони праці; 5) вносити роботодавцям обов'язкові для виконання подання про порушення законодавства про охорону праці до Держпраці – подання про застосування адміністративних стягнень або притягнення до відповідальності посадових осіб, які допустили порушення, а також про заборону подальшої експлуатації робочих місць, ділянок і цехів, робота на яких загрожує здоров'ю або життю працівників; 6) складати протоколи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом; 7) брати участь як незалежні експерти в комісії з випробувань та приймання в експлуатацію виробничого обладнання, засобів виробництва та індивідуального захисту, апаратури та іншої спеціальної техніки.

9.8. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок

Згідно з Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" від 02.03.2000 р. № 1533-III (в редакції від 20.01.2018), **загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття** – система обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин, а також надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. **Права на матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги мають застраховані особи**, а також **молодь**, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилася із строкової військової або альтернативної (ніжеслужбової) служби і яка потребує сприяння у працевлаштуванні на перше робоче місце у разі реєстрації в установленому порядку відповідних осіб як безробітних.

Працюючі пенсіонери у разі звернення до **Державної служби зайнятості** за сприянням у працевлаштуванні мають право на соціальні послуги щодо пошуку підходящої роботи, перенавчання та підвищення кваліфікації, а також на інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням

профілактичні заходи.

Видами матеріального забезпечення на випадок безробіття є: 1) допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності; 2) допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

Видами соціальних послуг на випадок безробіття є: 1) професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, у тому числі в початкових закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах та організаціях; 2) профорієнтація; 3) пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому КМУ; 4) надання рекомендацій, які працевлаштовують громадян, компенсації; 5) надання рекомендацій - чеків малому підприємництву, які працевлаштовують безробітних, компенсації; 6) надання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних галузей економічної діяльності; 7) здійснення заходів сприяння зайнятості для осіб, переміщених осіб; 8) інформаційні та консультаційні послуги щодо працевлаштуванням.

У разі необхідності для проходження професійної підготовки або перепідготовки, підвищення кваліфікації особа: направляється до закладів охорони здоров'я для проходження медичного та наркологічного огляду відповідно до законодавства; забезпечується місцем проживання на період проходження професійної підготовки або перепідготовки, підвищення кваліфікації та її витрати на проїзд до місця проходження навчання та у тому ж напрямку.

При визначенні страхового ризику Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття може здійснювати заходи, спрямовані на запобігання настанню страхових випадків, у межах коштів, виділених бюджетом Фонду на такі цілі.

Профілактичних заходів належать: 1) фінансування витрат роботодавця на оплату праці працівників, яких з метою запобігання вивільненню тимчасово переведено за їх згодою на іншу роботу (до 6 місяців протягом року) та на збереження за ними основного місця роботи; 2) фінансування витрат роботодавця на професійну перепідготовку або підвищення кваліфікації працівників, щодо яких є загроза вивільнення у зв'язку з реорганізацією або перепрофілюванням підприємства, тимчасовим припиненням виробництва, за умови збереження за працівниками місця роботи.

Право на допомогу по безробіттю залежно від страхового стажу мають застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними,

страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж 6 місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Право на допомогу по безробіттю зберігається у разі настання перерви страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після закінчення цієї перерви **зареєструвалась** в установленому порядку в **Державній службі зайнятості як безробітна**. Поважними причинами є: навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, клінічній ординатурі, аспірантурі, докторантурі з денною формою навчання, зазначення догляду непрацюючою працездатною особою за особою з інвалідністю першої або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, а також за рішенням, яким за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього нагляду; періоди зайнятості на тимчасово окупованій території України чи в районах проведення антитерористичної операції, що за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування підлягають сплатою єдиного внеску.

Допомога по безробіттю виплачується починаючи з першого дня після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в державній службі зайнятості. **Загальна тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років**, а для **молоді**, яка закінчила або припинила навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилася із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби і яка потребує сприяння у працевлаштуванні на певному місці, та **внутрішньо переміщених осіб – 180 календарних днів** після досягнення пенсійного віку (за 2 роки до настання права на пенсію) тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 72 календарних днів. У разі чергового визнання в установленому порядку застрахованої особи безробітною у межах двох років, протягом яких виплачується допомога по безробіттю, тривалість її виплати враховується сумарно.

Допомога по безробіттю може виплачуватися одноразово для організації підприємницької діяльності безробітними, які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці підходящої роботи. Ця допомога виплачується особам, яким виповнилося 18 років, протягом 14 днів після дня здійснення державної реєстрації юридичної особи, фізичної особи – підприємця.

Застрахованим особам **розмір допомоги по безробіттю визначається** у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу) залежно від страхового стажу, але не менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю, встановлений правлінням Фонду для цієї категорії осіб: 1) до 2 років – 50 %; 2) 2-

6 р. – 55 %; 3) 6-10 р. – 60 %; 4) понад 10 років – 70 %. Допомога по безробіттю виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру: 1) перші 90 календарних днів – 100 %; 2) протягом наступних 90 календарних днів – 80 %; 3) у подальшому – 70 %. Виплата допомоги по безробіттю особам, які звільнилися з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин починається з 91-го календарного дня. Допомога по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, виплачується особам, які здійснювали поховання, у розмірі прожиткового мінімуму.

9.9. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

Згідно з *Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"* від 09.07.2003 р. № 1058-IV (в редакції від 08.2005 р.), *пенсія* – щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею пенсійного віку чи визнання її інвалідом або отримують члени її сім'ї.

Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень – *солідарна система* загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій надалі надає інших послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

Другий рівень – *накопичувальна система* загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих у накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення з метою фінансування витрат на оплату договорів страхування, річних пенсій і одноразових виплат.

Третій рівень – *система недержавного пенсійного забезпечення*, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формі пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять *систему загально-обов'язкового державного пенсійного страхування*. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять *систему накопичувального пенсійного забезпечення*.

За рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються такі *пенсійні виплати*: 1) *пенсія за віком*; 2) *пенсія по інвалідності*; 3) *пенсія у*

зв'язку з втратою годувальника. За рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках Накопичувального фонду або на індивідуальних пенсійних рахунках у відповідних недержавних пенсійних фондах, здійснюються такі пенсійні виплати, як *довічні пенсії* і *одноразова виплата*. У солідарній системі надаються *соціальні послуги* за рахунок коштів Пенсійного фонду допомога поховання пенсіонера.

Застрахована особа має право: 1) отримати в установленому законодавством порядку свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; 2) отримувати від страхувальника підтвердження про дату страхування; 3) отримувати від страхувальника сплати страхових внесків, у тому числі в письмовій формі, а також отримувати від страхувальника сплати страхових внесків, у тому числі в судовому порядку; 4) отримувати безоплатно відомості, внесені до її персональної облікової картки з системи персоналізованого обліку та Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі інформацію, що відображає обсяг пенсійних коштів на її накопичувальному пенсійному рахунку в Накопичувальному фонді або індивідуальному пенсійному рахунку в недержавному пенсійному фонді, якщо вона на особа обрала такий недержавний пенсійний фонд, та ставити вимоги щодо виплат за формою, встановленою правлінням Пенсійного фонду; 5) звертатися із заявою до територіального органу Пенсійного фонду для уточнення відомостей, внесених до персональної облікової картки в системі персоналізованого обліку та Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування; 6) обирати або змінювати страхову організацію, яка здійснює виплату довічних пенсій; 7) обирати спосіб здійснення виплати пенсії; 8) оскаржувати в установленому законодавчим порядком дії страхувальника, виконавчих органів Пенсійного фонду, посадових осіб та інших суб'єктів системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; 9) на отримання пенсійних виплат; 10) залишатись учасником системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в разі тимчасового припинення до досягнення пенсійного віку сплати страхових внесків з дотриманням вимог Закону; 11) досроково розривати договір про добровільну участь та ін.

Застрахована особа зобов'язана: 1) пред'являти свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на вимогу страхувальника, посадових осіб виконавчих органів Пенсійного фонду; 2) надавати на вимогу страхувальника, територіального органу Пенсійного фонду документи, що засвідчують відомості, які мають бути занесені або містяться в її персональній обліковій картці в системі персоналізованого обліку та Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування; 3) повідомляти територіальні органи Пенсійного фонду про зміну даних, що вносяться до її

персональної облікової картки в системі персоніфікованого обліку та Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування, виїзд за межі держави та про обставини, що спричиняють зміну статусу застрахованої особи, протягом десяти днів з моменту їх виникнення; 4) укласти договір страхування довічної пенсії з обраною страховою організацією та не розривати цей договір протягом життя (крім випадків зміни страхової організації).

Починаючи з 01.01.2018 р. право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років мають особи за наявності певного страхового стажу.

У разі відсутності необхідного страхового стажу на дату досягнення віку, пенсію за віком може бути призначено після набуття особою страхового стажу, визначеного на дату досягнення відповідного віку. Наявність страхового стажу, який дає право на призначення пенсії за віком, визначається на дату досягнення особою відповідного віку і не залежить від наявності страхового стажу на дату звернення за призначенням пенсії.

Починаючи з 01.01.2028 р., у разі наявності більше календарних років страхового стажу, пенсія за віком призначається незалежно від віку.

Розмір пенсії за віком визначається за формулою:

де: P – розмір пенсії, у грн;

Zn – заробітна плата (дохід) застрахованої особи, з якої обчислюється пенсія, у грн;

Kc – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи.

Максимальний розмір пенсії за віком (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації пенсії, доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплат до надбавок) для осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, не перевищувати 10 прожиткових мінімумів, установлених в Україні на відповідний рік, а для осіб, які втратили працездатність. Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. За кожний повний рік страхового стажу понад 35 років для чоловіків і 30 років для жінок пенсія за віком збільшується на 1 % розміру пенсії за віком, але не більш як на 1 % мінімального розміру пенсії за віком. Наявний в особи понаднормовий страховий стаж не може бути обмежений. Для осіб, які досягли віку 65 років, мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі 40 % мінімальної заробітної плати, визначеної законом про Державний бюджет України на відповідний рік, але не менше прожиткового мінімуму для

осіб, які втратили працездатність. За наявності страхового стажу меншої тривалості, мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється у розмірі, пропорційному до наявного страхового стажу, виходячи з прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. В цьому випадку мінімальний розмір пенсії за віком, *виплачується після досягнення особою віку 65 років.* До досягнення цього віку таким особам може бути призначена державна соціальна допомога на умовах і в порядку, визначених Законом України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям".

Пенсія по інвалідності призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності за наявності відповідного страхового стажу. Вона призначається незалежно від того, коли почалася інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи. Залежно від ступеня втрати працездатності визначається група інвалідності.

Особи, яким встановлено інвалідність, мають право на пенсію по інвалідності, залежно від групи інвалідності, розмір пенсії такого страхового стажу на час настання інвалідності або на дату зазначення за пенсією.

Пенсія по інвалідності залежно від ступеня інвалідності *призначається в таких розмірах: особам з інвалідністю I групи – 70 % пенсії за віком; особам з інвалідністю II групи – 90 % пенсії за віком; особам з інвалідністю III групи – 50 % пенсії за віком.* Пенсія по інвалідності призначається на весь строк встановлення інвалідності. Особам з інвалідністю, які досягли пенсійного віку, пенсії по інвалідності призначаються довічно. Повторний огляд цих осіб з інвалідністю проводиться за їхньою заявою.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявностів годувальника певного страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії за I групою інвалідності. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника. Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування. Непрацездатними членами сім'ї вважаються: 1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку; 2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років. Діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах (у тому числі у період між завершенням навчання в

одному із зазначених навчальних закладів та вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), – до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, та діти сироти – до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні; 3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності – один з батьків або мати чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку та працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за особою (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається у розмірі: на одного непрацездатного члена сім'ї – 50 % пенсії за втратою померлого годувальника; на двох та більше непрацездатних членів сім'ї – 100 % пенсії за втратою померлого годувальника, що розподіляється між членами сім'ї рівними частками.

У разі смерті пенсіонера особам, які здійснили його поховання, виплачується **допомога на поховання пенсіонера** у розмірі до місячної пенсії, яку отримував пенсіонер на момент смерті.

Запитання для самостійної роботи

1. З'ясуйте види загальнообов'язкового державного соціального страхування.
2. Охарактеризуйте суб'єкти та об'єкти загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також особи, які працюють соціальному страхуванню.
3. Поясніть єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Що таке єдиний внесок та їх обов'язки?
4. Визначте умови укладення єдиного внеску, мінімальний страховий внесок, розмір єдиного соціального внеску.
5. Поясніть зв'язок між роками стажу та роками стажу?
6. З'ясуйте умови вільної участі у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.
7. Назвіть страхові випадки за соціальним страхуванням від нещасних випадків у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.
8. Охарактеризуйте права та обов'язки Фонду соціального страхування.
9. Визначте види матеріального забезпечення застрахованих осіб у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.
10. Назвіть розміри виплат допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги по вагітності та пологах.
11. Охарактеризуйте роботу комісії (уповноваженого) із соціального страхування. Які необхідні документи для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах.
12. Визначте особи, які підлягають страхуванню від нещасного випадку, страхові

виплати при цьому.

13. Охарактеризуйте ступінь втрати працездатності потерпілим, переведення потерпілого на легшу нижчеоплачувану роботу, професійне навчання або перекваліфікація за індивідуальною програмою реабілітації потерпілого.
14. Поясніть роботу страхових експертів з охорони праці.
15. Визначте види матеріального забезпечення та соціальних послуг на випадок безробіття.
16. Охарактеризуйте систему пенсійного забезпечення в Україні, виплати.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

з дисципліни «Охорона праці в галузі»

1. Галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.
2. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007.
3. Інтегровані системи менеджменту в галузі охорони праці.
4. Розслідування та облік аварій.
5. Розслідування професійних захворювань.
6. Розслідування інцидентів та невідповідностей.
7. Особливості розслідування об'єктивних нещасних випадків невиробничого характеру.
8. Дослідження та профілактика виробничого травматизму.
9. Аналіз умов праці в галузі за факторами шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу.
10. Вимоги до санітарно-гігієнічного контролю за станом повітря робочої зони.
11. Особливості знаходження безпеки на підприємствах галузі.
12. Санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці в галузі.
13. Вимоги до безпеки лабораторних приміщень та обладнання для наукових досліджень.
14. Контроль безпеки та сигнальна розмітка.
15. Організація наукових досліджень та основні наукові проблеми в галузі охорони праці.
16. Програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.
17. Аналіз професійного та виробничого ризиків.
18. Державний пожежний нагляд.
19. Пожежна сигналізація і зв'язок.
20. Засоби гасіння пожеж.
21. Автоматичні засоби пожежогасіння на об'єктах галузі.
22. Основні принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської

діяльності.

23. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві.
24. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах.
25. Директива № 89/391/ЄЕС Ради щодо запровадження заходів заохочення поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі.
26. Стандарт SA 8000 "Соціальна відповідальність".
27. Міжнародний стандарт ISO 26000 "Настанова по соціальній відповідальності".
28. Міжнародна організація праці.
29. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці.
30. Законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в Україні.

Вимоги до оформлення реферату: не менше 15 сторінок (формат А4) основного тексту (+ титульна сторінка, зміст та список використаної літератури); шрифт 14, стиль Times New Roman, інтервал лінійний, відступ по 2 см, вирівнювання по ширині; текст державною мовою; список літератури не менше 7 джерел.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ
з дисципліни «Охорона праці в галузі»

1. Стан безпеки праці у світі та Україні.
2. Міжнародні, організації у сфері охорони праці: ООН, ЄС, МОП, МАГАТЕ, ВООЗ, СНД.
3. Основні Конвенції МОП у галузі охорони праці.
4. Соціальний діалог в Європейському Союзі та Україні.
5. Основні законодавчі та нормативно-правові акти про охорону праці.
6. Система управління охороною праці в галузі (СУОПГ).
7. Планування заходів з охорони праці.
8. Фінансування робіт з охорони праці.
9. Організація роботи з охорони праці в галузі.
10. Служба охорони праці.
11. Травматизм та професійні захворювання.
12. Професійне згорання.
13. Профілактика професійних захворювань.
14. Мета і завдання розслідування нещасних випадків.
15. Розслідування та облік нещасних випадків, хронічних професійних захворювань.
16. Спеціальне розслідування нещасних випадків.
17. Організація розслідування складових місць з розслідування, основні документи.
18. Загальні вимоги до умов праці у галузі.
19. Санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці.
20. Вимоги безпеки до обладнання.
21. Утримання робочого місця.
22. Рухливі, пружні, статичні навантаження.
23. Навантаження на праці. Увага, напруженість аналізаторних функцій, емоційна та телевізійна напруженість, монотонність праці.
24. Пожежна безпека.
25. Порядок дій у разі виникнення пожежі.
26. Забезпечення безпечної евакуації персоналу.
27. Пожежна сигналізація і зв'язок.
28. Засоби гасіння пожеж.
29. Первинні засоби пожежогасіння.

СПИСОК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наказ МОН України "Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти" № 1669 від 26.12.2017.
2. Постанова КМУ "Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків професійних захворювань і аварій на виробництві" від 30.11.2011 р. № 1232.
3. Наказ МОН України "Про затвердження Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах" від 31.08.2001 р. № 61.
4. Охорона праці в галузі освіти: Навчальний посібник / П.А. Івченко, М.П. Пістун // 2-ге вид. доп. – Суми: ВТД "Університетська", 2009. – 304 с.
5. Анісімов М.В., Кононенко С.О. Охорона праці в галузі освіти: Навч. посібник для студентів пед. навч. закладів. – 2-ге вид., з перероб. і доп. – Кіровоград: Поліграфічне підприємство "Одесит", 2008. – 135 с.
6. Охорона праці в галузі (для хімічної спеціальності). Навч. посібник / О.А. Крюковська, К.О. Левчук. – Дніпропетровський ДДУ, 2011. – 230 с.
7. Управління охороною праці в галузі освіти. Посібник. / Ігачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.М., Мельничук С.С., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.
8. Охорона праці в галузі освіти: навчально-методичні вимоги. Навчальний посібник / Д.В. Зеркалов. – К.: "Основа", 2011. – 151 с.
9. Зеркалов Д.В. Охорона праці в галузі освіти. Монографія. – К.: "Основа". 2012. – 637 с.
10. Планування діяльності навчально-освітнього навчального закладу : [навч.-метод. посібник для студентів післядипл. освіти] / О.Е.Жосан. – Кіровоград : КОІПТ, 2011. – 144 с.
11. Охорона праці в галузі освіти. Навчально-методичний посібник / І.В. Маркуш, С.С. Савчук, С.С. Іванчук А.В., Матвійчук А.Я. та ін. – Вінниця: 2013. – 144 с.
12. Охорона праці в галузі освіти: Навчально-методичний посібник / В.І. Кошель, С.П. Савчук, Б.С. Дзундза. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – 154 с.
13. Охорона праці в галузі: організаційні засади охорони праці у вищих аграрних закладах / О.В. Войналович, Н.М. Рідей, О.В. Зазимко. – Херсон : "ОЛДІ-ПЛЮС", 2014. – 336 с.
14. Курс лекцій з дисципліни "Охорона праці в галузі" / В.І. Заїченко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 160 с.
15. Охорона праці у галузі. Навч. посіб. для студентів спеціальностей

- гуманітарного профілю / О.Г. Левченко, Д.В. Зеркалов, О.І. Полукаров та ін. – К.: "Основа". 2014. – 384 с.
16. Охорона праці в галузі інформаційних технологій : навч. посіб. / В.І. Голінько, М.Ю. Іконніков, Я.Я. Лебедев ; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Д. : НГУ, 2015. – 246 с.
17. Охорона праці в галузі : навчальний посібник / В.П. Полетаєв, О.А. Крюковська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 363 с.
18. Охорона праці в галузі. Навчальний посібник / Ю.Я. Вовк, М.В. Вовк. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А. – 2015. – 172 с.
19. Охорона праці у галузі: навч. пос. / Я.Ю. Агій, І.М. Лещенко. – Львів: Видавничий центр "АУТДОР-ШАРК", 2015. – 200 с.
20. Охорона праці в галузі права : навч. посібник [для підгот. магістр. спеціальності вищ. закл. освіти юрид. профілю] / В.Г. Грибан, В.М. Духовенко. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. – 284 с.
21. Охорона праці в галузі освіти: навч.-метод. посіб. / Т.М. Єрїчева, Н.А. Харченко – Переяслав-Хмельницький: Доморовська Я.М., 2017. – 93 с.
22. Охорона праці в галузі : навчальний посібник / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький та ін. – К. : "Центр правових досліджень", 2017. – 322 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. ДБН В.2.5-28-2006 «Природне освітлення».
2. ДСанПіН 3.3.6.096-2012 «Державні санітарні норми і правила при роботі з джерелами електромагнітних полів».
3. ДСН 3.3.6.042-99 «Державні норми мікроклімату виробничих приміщень».
4. ДСН 3.3.6.043-99 «Державні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку».
5. ДСН 3.3.6.044-99 «Державні санітарні норми виробничої загальної та локальної вібрації».
6. Інструкція № 1.1.10 Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин. Наказ Держгірпромнагляду від 26.03.2010р. № 65
7. Інструкція № 2.23-04 «Перелік заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до валових витрат». Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 р. № 994.
8. ДСанПіН 0.00-8.24-05 «Перелік робіт з підвищеною небезпекою». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 р. № 15.
9. Перелік робіт, де є потреба у професійному доборі. Наказ МОЗ України та Держнаглядохоронпраці України від 23.09.1994 р. № 263/121.
10. ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять».

11. Гігієнічні нормативи ГН 3.3.5-8-6.6.1-2002 «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу». Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2001 № 528.
12. Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.003-74 (1999) ССБТ «Опасные и вредные производственные факторы. Классификация».
13. Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.230-2007 ССБТ. Системи управління охороною праці. Загальні вимоги.
14. ДБН 2.09.04-87 Адміністративні та побутові будівлі.
15. Рекомендації щодо організації роботи кабінету промислової безпеки та охорони праці. Затверджені Головою Держгірпромнагляду 11.2.2008 р.
16. Рекомендації щодо побудови, впровадження та вдосконалення системи управління охороною праці. Затверджені Головою Держгірпромнагляду 7.02.2008 р.
17. Перелік професій, виробництв та організацій працівників яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 р. № 50.
18. Директива Ради Європейських Співробітників/ЄЕС «Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню умов праці працівників».
19. Конвенція МОП 187 «Про основи, що стосуються безпеки й гігієни праці».
20. Міжнародний стандарт SA8000:2001 «Соціальна відповідальність». SAI SA8000: 2001 Social Accountability International.
21. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 – «Настанова по соціальній відповідальності». ISO 26000:2010 (Draft) Guidance on Social Responsibility.
22. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007 Occupational health and safety management systems – requirements. Системи менеджменту охорони праці – Вимоги.
23. Міжнародний стандарт OHSAS 18002, Guidelines for the implementation of OHSAS 18001. Настанова по впровадженню OHSAS 18001.

ПОСИЛАННЯ НА ОСНОВНІ ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Закон України «Про охорону праці».
2. Кодекс законів про працю України.
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».
4. Закон України «Про пожежну безпеку».
5. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку».
6. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».

7. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

8. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

9. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1172 «Про деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві».

11. НПАОП 0.00-4.03-04 «Положення про Державний інспекторський корпус з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 08.06.2004 р. № 151.

12. НПАОП 0.00-4.09-07 «Типове положення про службу з питань охорони праці підприємства». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 56.

13. НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 56.

14. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 р. № 15.

15. НПАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 29.01.1998 р. № 9.

16. НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 11.12.2004 р. № 255.

17. НПАОП 0.00-4.22-98 «Положення щодо розробки планів локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій». Наказ Держнаглядохоронпраці від 17.06.1998 р. № 112.

18. НПАОП 0.00-4.23-93 «Порядок опрацювання та затвердження власником нормативних актів з охорону праці, що діють на підприємстві». Наказ Держнаглядохоронпраці від 21.12.1993 р. № 132.

19. НПАОП 0.00-6.13-05 «Порядок організації державного нагляду за охороною праці та формичного нагляду в системі Держнаглядохоронпраці України». Наказ Держнаглядохоронпраці від 30.03.2004 р. № 92.

20. Рекомендації щодо організації роботи кабінету промислової безпеки та охорони праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 16.01.2008 р.

21. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 07.02.2008 р.

ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої педагогічної освіти спеціальностей
за освітнім ступенем «магістр»

Укладач О. В. [ім'я]

Підписано у друку 01.2023 р. Формат 60x84/16.
Копіювання заборонено. Ум. друк. арк. 10,8
Замовлення № 151

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
20300, м. Умань, вул. Садова, 2
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavisadova@gmail.com